

İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

JOURNAL OF MEDENİYET POLITICS

(Hakemli ve Uluslararası Dergi)

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ

İSTANBUL 2018

ISSN: 2547-9695
e-ISSN: 2587-0815

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
**Siyasal Bilgiler
Fakültesi Dergisi**
JOURNAL OF MEDENİYET POLITICS

(Hakemli ve Uluslararası Dergi)

Cilt/Volume: III 2018 No:1

İstanbul 2018

İLETİŞİM/CONTACT

Adres/Adress: İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı, Güney Yerleşkesi A Blok 2. Kat,
Dumlupınar Mahallesi D-100 Karayolu, Kadıköy/ İstanbul

Telefon: +90 (216) 280 25 52

Fax: +90 (216) 280 25 55

Kurumsal E-mail: siyasal@medeniyet.edu.tr;

E-mail: ismus.dergi@medeniyet.edu.tr

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS) / Journal of Medeniyet Politics (JMP)'te yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne aittir. Dergide yayınlanan makaleler, yayın kurulunun yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz. Bilimsel çalışmalar için kurallara uygun alıntı ve atıf yapılabilir. Dergide neşredilen makalelerdeki görüş ve düşünceler, yazarların şahsına ait olup, dekanlığımızı ve editörümüzü/alan editörlerimizi sorumlu kılmamaktadır.

Baskı:

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mahallesi, Güvercin Caddesi, No: 3/1,
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2, 34310 Avcılar/İstanbul
Tel: +90 (212) 412 17 00, Fax: +90 (212) 422 50 10
<http://www.mega.com.tr>
Sertifika No: 12027

KURUCU VE İMTİYAZ SAHİBİ

(Rektör Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK Adına)
Prof. Dr. Hamdi GENÇ
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı

EDİTÖR

Prof. Dr. Hamdi GENÇ

ALAN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Ferda HALICIOĞLU (İktisat)
Prof. Dr. Ahmet KAVAS (Uluslararası İlişkiler)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)
Prof. Dr. Fatih SARIOĞLU (Maliye)
Doç. Dr. Adem BALTACI (İşletme)

E-DERGİ YÖNETİCİSİ

Arş. Gör. Alperen ÖZKAN

EDİTÖR YARDIMCILARI

Arş. Gör. Alperen ÖZKAN
Arş. Gör. Abdullah Said ARI
Arş. Gör. İbrahim KURAN
Arş. Gör. Burak LEBLEBİCİOĞLU
Arş. Gör. Fatma Pınar ARSLAN

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Hamdi GENÇ
Prof. Dr. Ahmet KAVAS
Prof. Dr. M. Lutfullah KARAMAN
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU
Prof. Dr. Ferda HALICIOĞLU
Prof. Dr. Veli Denizhan KALKAN
Prof. Dr. Fatih SARIOĞLU
Doç. Dr. Faruk BAL

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Ahmet KAVAS, (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. M. Lutfullah KARAMAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Murat TAŞDEMİR (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Hamza ATEŞ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Prof. Dr. Azmi ÖZCAN (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Thom BROOKS (Durham Üniversitesi), Prof. Dr. Lütfihak ALPKAN (İstanbul Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Osman KANE (Harvard Üniversitesi), Prof. Dr. Michelangelo GUIDA (29 Mayıs Üniversitesi), Prof. Dr. Elkali GERBI (Medea Yahya Faris Üniversitesi), Prof. Dr. Muhammed HARON (Botsvana Üniversitesi/Pretoria Üniversitesi), Prof. Dr. Fatih SARIOĞLU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Doç. Dr. Adem BALTACI (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Dr. Samir AMGHAR (Strazburg Üniversitesi).

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS) / Journal of Medeniyet Politics (JMP)
2018, Cilt/Volume: III, No: 1

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS), yılda iki kere çıkan uluslararası hakemli akademik bir dergidir ve **ResearchBib (Academic Resource Index)**, **Ulrich's Periodicals Directory ve Social Science Research Network (SSRN)** tarafından taranıp indekslenmektedir.

Journal of Medeniyet Politics (JMP) is an international refereed academic journal and has published semi-annually. It has been indexed by **ResearchBib (Academic Resource Index) Ulrich's Periodicals Directory and Social Science Research Network (SSRN)**.

HAKEM LİSTESİ

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ / UNITED STATES OF AMERICA

Prof. Dr. Osman KANE (Harvard Üniversitesi)

CEZAYİR / ALGERIA

Prof. Dr. Elkali GERBI (Medea Yahya Faris Üniversitesi)

Doç. Dr. Nadia TERCHOUNE (Medea Yahia Faris Üniversitesi)

FRANSA / FRANCE

Dr. Samir AMGHAR (Strasbourg Üniversitesi)

İNGİLTERE / ENGLAND

Prof. Dr. Thom BROOKS (Durham Üniversitesi)

İTALYA / ITALY

Prof. Dr. Michelangelo GUIDA (29 Mayıs Üniversitesi)

PORTEKİZ / PORTUGAL

Dr. Bruno Daniel de Brito Serra (Minho Üniversitesi)

TÜRKİYE / TURKEY

Prof. Dr. Âdem APAK (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet KAVAS (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Azmi ÖZCAN (Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Berdal ARAL (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Emel PARLAR (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ferda HALICIOĞLU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. H. Neşe ERİM (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Hamdi GENÇ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Harun ÖZTÜRKLER (Kırıkkale Üniversitesi)

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Lütüfihak ALPKAN (İstanbul Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Hüseyin BİLGİN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhittin ATAMAN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR (Celal Bayar Üniversitesi)

Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Tarkan OKTAY (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. V. Denizhan KALKAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Yüksel DEMİRKAYA (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Adem BALTACI (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Doç. Dr. Ayfer GEDİKLİ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Doç. Dr. Cevdet KIZIL (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Doç. Dr. Çağlar YURTSEVEN (Bahçeşehir Üniversitesi)

Doç. Dr. Çiğdem NAS (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Doç. Dr. Dursun YENER (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Doç. Dr. Etem Hakan ERGEÇ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Faruk BAL (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Giray GÖZGÖR (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan KÖSEBALABAN (İstanbul Şehir Üniversitesi)
Doç. Dr. Hilmi ÜNSAL (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüseyin KAYA (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Leman ERDAL (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Levent ERDOĞAN (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA (İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. Sabri AZGÜN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman ELİK (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erdem TAŞ (Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdullatif ÇEVİKER (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Arafat Salih AYDINER (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Barış SOYBİLGİN (İstanbul Bilgi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Bilal ÇANKIR (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Burak ÖZDEMİR (Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erol MUZIR (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAYRAM (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Mehmet YALÇIN (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih YİĞİT (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nil DÖNER (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gökçen COŞKUN ALBAYRAK (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gülfer VURAL (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Halil Kürşad ASLAN (İstanbul Medipol Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Helin Sarı ERTEM (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İdil TUNÇER KILAVUZ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi M. Sait TÜRKHAN (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi M. Zahit ATÇIL (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sabri TOPRAK (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOCAOĞLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mertcan TAŞÇIOĞLU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed TANDOĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan GÖKSEL (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Onur DİRLİK (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özer SELÇUK (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem YÜCEL (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tolga DURSUN (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Dr. Mesut Malik YAVUZ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

YENİ ZELANDA / NEW ZEALAND

Dr. Nazim TAŞKIN (Massey Üniversitesi)

YUNANİSTAN / GREECE

Dr. Sebahattin ABDURRAHMAN (SOAS, Londra Üniversitesi)

İSMUS
Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
(Journal of Medeniyet Politics)

Cilt: III

2018

Sayı: 1

İÇİNDEKİLER

- Mustapha JOBARTEH - Hüseyin KAYA**, Sahra-Altı Afrikada Kamu Sektörünün Büyüklüğü Finans-Büyüme İlişkisinde Etkili Mi?..... 1-14
- Muhammed TANDOĞAN**, Osmanlı-Cezayir Tevârikleri Münasebetleri: Cânet Nahiyesinde Ezgar-Tevârik Kazasının Kurulması Meselesi..... 15-28
- Akansel YALÇINKAYA**, Devletin Kurumsal Süreçlere Etkisi: Türkiye Kaynaklı Yeni Kurumsal Kuram Çalışmaları Üzerine Sistemik Bir Yazın Değerlendirmesi (1998-2016)..... 29-53
- İbrahim KURAN**, Kitap İncelemesi: Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi..... 55-64

JMP
Journal of Medeniyet Politics

Volume: III

2018

No: 1

CONTENTS

- Mustapha JOBARTEH - Hüseyin KAYA**, Does Government Size Moderate Finance-Growth Nexus in Sub-Saharan Africa? 1-14
- Muhammed TANDOĞAN**, The Ottoman-Algerian Tawarek Relations: The Case of the Establishment of the Ezgar-Tawarek District 15-28
- Akansel YALÇINKAYA**, The Effect of State on the Institutional Process: A Systematic Literature Review on Turkey-Based New Institutional Theory Studies (1998-2016)..... 29-53
- İbrahim KURAN**, Book Review: ReOrient: Global Economy in the Asian Age..... 55-64

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), III/1 (2018), s. 1-14

DOES GOVERNMENT SIZE MODERATE FINANCE-GROWTH NEXUS IN SUB-SAHARAN AFRICA?

Mustapha JOBARTEH*
Hüseyin KAYA**

Abstract

We ask how government size impacts the relationship between financial development and economic growth for Sub-Saharan African countries during 1980-2014 period. The empirical strategy relies on panel data techniques of panel smooth transition regression (PSTR) and dynamic GMM approaches to test for non-linearities in finance-growth nexus and endogenously model the non-linearity to depend on government size. Preliminary results from the dynamic panel model show that finance-growth nexus is non-linear. Upon delving further into the non-linearities, our results show that financial development impacts economic growth positively only beyond a necessary threshold level of government expenditure share of 12 percent of GDP. Given the large informal sector and the pervasive market failures in Sub-Saharan African economies, governments need a minimum threshold level of expenditure to “correct” the credit markets and “formalize” the large informal financial sector. Therefore, Sub-Saharan African countries should not shy away from government expenditures that are meant to “correct” market failures in the financial sector or “formalize” the large informal financial sector to make finance work for economic growth.

Keywords: Financial development, growth, non-linearity, government size, PSTR, System GMM, Sub-Saharan Africa

* PhD Candidate, Department of Economics, Istanbul Medeniyet University (IMU), Istanbul, mustaphajobs@gmail.com

** Associate Professor, Department of Economics, Istanbul Medeniyet University (IMU), Istanbul, huseyin.kaya@medeniyet.edu.tr

SAHRA - ALTI AFRİKADA KAMU SEKTÖRÜNÜN BÜYÜKLÜĞÜ FİNANS - BÜYÜME İLİŞKİNDE ETKİLİ Mİ?

Özet

Bu çalışmada, Sahra-altı Afrika ülkelerinde kamu sektörünün büyüklüğünün finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme ilişkisini nasıl etkilediği analiz edilmiştir. Finansal gelişmişlik-ekonomik büyüme ilişkisinin doğrusallığı ve kamu sektörü büyüklüğünün bu ilişkideki rolü PSTR yöntemi ve dinamik panel GMM yöntemleri kullanılarak 1980-2014 dönemini için incelenmiştir. Sonuçlar finansal gelişmişlik-ekonomik büyüme ilişkisinin doğrusal olmadığını ve kamu sektörünün büyüklüğünün GSYH'ye oranının yüzde 12 eşik değerinden yüksek olduğu durumlarda finansal gelişmişliğin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Sahra-altı Afrika ülkelerinde yüksek kayıtdışılık ve yaygın piyasa aksaklıkları bulunmaktadır. Kredi piyasasındaki aksaklıkların giderilmesi ve kayıtdışılık oranının yüksek olduğu finansal sektörün kayıt altına alınabilmesi için asgari bir düzeyde kamu harcamasına ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, finansal sektörün ekonomik büyümeyi destekler bir mahiyete kavuşabilmesi için Sahra-altı Afrika ülkelerinde kamu, piyasa aksaklıklarını düzeltici ve kayıtdışılığı azaltıcı harcama yapmaktan çekinmemelidir.

Anahtar kelimeler: Finansal gelişmişlik, doğrusal olmayan, kamu sektörünün büyüklüğü, PSTR, Sistem GMM, Sahra-altı Afrika

Introduction

The role of the financial sector in the economic growth process has been the subject of much academic research. While some trivializes the role of finance in economic growth (Lucas, 1988), others hold the view that it is economic growth that triggers financial sector development (Robinson, 1952). However, today the dominant view is that financial sector development exerts a first order positive impact on the economic growth (King and Levine, 1993; Miller, 1998; Levine 1997, 2005). Miller (1998) argued that “that financial markets contribute to economic growth is a proposition too obvious for serious discussion”. Financial institutions, markets and instruments that ameliorate market frictions increase savings rates, technological innovation and capital accumulation through investment, and hence long run economic growth.

Recently, direct first order linear finance-growth nexus has been call to question with the introduction of models exhibiting multiple equilibria (Berthélemy and Varoudakis, 1996; Aghion et al, 2004; Deidda and Fattouh, 2002) while the role of possible mediating variables is a subject of active research. Deidda and Fattouh (2002), using a simple overlapping generation model with risk averse agents and costly financial transaction, show that financial development impacts growth ambiguously at low levels of development, but as development continues finance impacts growth positively. In line with multiple equilibria finance-growth models, empirical studies seek to uncover such non-linearities and mediating variable upon which they rely.

One such mechanism via which finance impact on economic growth is the size of government. A very large government may crowd out the private sector and hamper productive investment. However small government may not be enough to make the necessary public investment to spur private sector growth, especially in regions such as Sub-Saharan Africa (SSA) where market failures and the share of informal sector are significant. Consistently, Demetriades and Rousseau (2010) finds that government expenditure has positive impact on financial development of countries in middle-position of economic development, negative impact on the wealthiest countries, and little effect on poor countries. Yilmazkuday (2011), using a rolling regression approach finds that in the context of finance-growth nexus, optimal government size is between 11 and 19 % of GDP.

The evidence on the impact of financial sector development on economic growth in Sub-African Africa is mixed. Rousseau and D'onofrio (2013) studies 22 sub-Saharan African countries from 1960-2009 and finds that financial development, as measured by liquid liability, positively impacts growth and capital accumulation in two-third of the countries. In Xu (2000) about two-third of countries showing negative finance-growth elasticity are found in Africa, which comprise 60% of African countries in his sample. This observation is echoed in a survey article on the African and global evidence (Murinde, 2011). Since SSA countries are characterized by large informal sector and relatively high information asymmetries, this study seeks to examine the role of government expenditure in mediating the impact of financial development on economic growth in SSA. It contributes to the literature by (i) providing the SSA evidence on government expenditure role in finance-growth nexus and (ii) introducing the panel smooth transition regression (PSTR) modelling in uncovering government expenditure impact on finance-growth nexus.

The rest of the paper is organized as follows: Second section introduces data and methodology and the third section provides the estimations results. The fourth section discuss the results and last section concludes.

Data and Methodology

To examine the mediating role of government size on finance-growth nexus we specify the following two-regime PSTR model.

$$\begin{aligned} Growth_{it} = & \mu_i + \beta_0 FD_{it-1}(q_{it-1} < \gamma, c) + \beta_1 FD_{it-1} \Gamma(q_{it-1} > \gamma, c) \\ & + \varphi_0 X_{it-1}(q_{it-1} < \gamma, c) + \varphi_1 X_{it-1} \Gamma(q_{it-1} > \gamma, c) + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

where $\Gamma(q_{it}; \gamma, c)$ is the transition function, continuous and bounded between 0 and 1 depending on government size q_{it} , with a threshold value c and γ as the slope of the transition function. The transition function is a logistic function (Fok, Van Dijk, and Franses 2005; Gonzalez, Teräsvirta, and Van Dijk 2005) specified as follows:

$$\Gamma(q_{it}; c) = \frac{1}{1 + \exp[-\gamma(q_{it} - c)]}$$

The PSTR modelling involves the following steps (Fouquau, Hurlin, and Rabaud 2008): (i) linearity test, (ii) test of no remaining linearity, (iii) PSTR parameter estimation and (iv) misspecification test. The linearity test tells whether there is any non-linear relationship; in our specific case non-linearity in finance growth nexus for SSA countries. The null hypothesis is a PSTR model with no threshold (linear model) and the alternative is a PSTR model with at least one threshold. Test statistics based on LM, Wald and the likelihood ratio tests are specified below:

$$\begin{aligned} LM_F &= \frac{(SSR_0 - SSR_1)/K}{SSR_0/(TN - N - K)} \sim F(K, TN - N - K) \\ LM_W &= \frac{NT(SSR_0 - SSR_1)}{SSR_0} \\ LR &= -2[\log(SSR_1) - \log(SSR_0)] \end{aligned}$$

Where SSR_0 denotes the sum of squares residual under H_0 of linear panel model and SSR_1 is the sum of squares residual under (H_1) PSTR with atleast one threshold. The LM_F follows an $F(K, TN - N - K)$ distribution, and LM_W and LR statistics follow a $\chi^2(K)$. The K degrees of freedom refers to the number of explanatory variables, while T and N are the number of periods and number of countries respectively. Once the veracity of a non-linear PSTR model is affirmed from above, the appropriate number of regimes is tested using the test of no remaining nonlinearity. This test is done sequentially until the appropriate number of thresholds is established. The estimation of the PSTR model which is done via non-linear least squares approach, while the misspecification tests involves the tests of no remaining heterogeneity and parameter constancy.

Data is sourced from World Bank's World Development Indicators (WDI) and the Global Financial Development Database (GFDD). Financial development is measured as deposit banks asset to deposit banks asset plus central bank's asset as in Levine et al (2000) and Judeu (2010). This measure of financial development is based on the premise that deposit money banks are better at mobilizing savings, identifying profitable investment opportunities and allocating resources to them, managing risk and monitoring managers than central

banks. The second indicator for financial development is private credit to GDP ratio, which has been widely used in the literature (Levine 2005). Human capital is measured by gross secondary school enrolment ratio, while trade openness is taken as the ratio of imports and exports (trade) to GDP. Inflation is percentage change in the consumer price index for the countries during the sample period, government size is given by the general government consumption expenditure as percentage of GDP.

Table 1: Data

Variable	Measure	Source
Financial Development	Banks' Asset to Central bank and deposit banks asset	GFD, World Bank
Financial Development	Private Credit to GDP ratio	GFD, World Bank
Economic Growth	GDP per capita growth	WDI
Human Capital	Secondary School enrollment	WDI
Investment	Gross fixed capital formation /GDP	WDI
Inflation	CPI	WDI
Trade Openness	Export+ Import / GDP	WDI
Government expenditure	Government Consumption Share of GDP	WDI

Results and Findings

The set of countries in the sample comprise of sixteen low income (16), twelve (12) lower middle income, five (5) upper middle income, and two (2) high income countries in sub-Saharan Africa (SSA) given in table A1 in the appendix. The summary statistics for the sample shows that the average real per capita income is less than two thousand dollars (\$2000). Financial development measured by asset of deposit money banks as percentage of the sum of assets of deposit money banks and central bank (ASSET) is high (70%) in the region. The range of financial development in the range is wide, from a minimum of 29 % of GDP to almost 100% of GDP. Output per capita growth range from negative growth of 1.5% to as high as 12.3%, showing the wide heterogeneity in the sample. In addition, the level of economic development ranges from as low as a per capita income level of \$262 to \$10525 in the sample.

Table 2: Summary Statistics

Variable	Obs.	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Per Capita GDP	36	1991.838	2584.457	262.2957	10525.22
Per Capita GDP Growth	36	1.52	2.39	-1.54	12.3
Human Capital	36	32.50272	20.50787	8.521499	87.89686
Openness	36	74.28356	41.97054	26.17647	247.7647
ASSET	36	70.20844	18.05684	29.8605	99.04439
PRIVATE	36	15.69021	12.19657	3.705884	58.87147

Following Doumbia (2015), we first present the result of dynamic panel model based on Arellano and Bover (1995) and Blundell and Bond (1997). In the estimation of the dynamic panel model, the sample dataset comprises twenty-six sub-Saharan African countries, taking non-overlapping five-year averages of GDP per capita growth, investment, human capital, financial development metrics, openness, general government consumption expenditure as percentage of GDP, and inflation. Due to lack of full data for a sizeable number of countries from 1960, we reduced our sample to 1980-2014.

Table 3: GMM Result (Basic Model)

VARIABLES	Linear		Non-linear	
	PRIVATE	ASSET	PRIVATE	ASSET
L_INCOME	0.139*** (-0.0134)	0.126*** (-0.00516)	0.153*** (-0.0175)	0.123*** (-0.00527)
INVESTMENT	0.0266*** (-0.00333)	-0.0308*** (-0.00137)	0.0388*** (-0.00807)	-0.0342*** (-0.00241)
HUMAN CAP.	0.117*** (-0.0046)	0.0174*** (-0.00372)	0.0875*** (-0.015)	0.0283*** (-0.00408)
PRIVATE	0.0257*** (-0.00903)		-0.172*** (-0.0597)	
PRIVATE_SQ			0.0441*** (-0.0118)	
ASSET		0.290*** (-0.00401)		-2.724*** (-0.264)
ASSET2				0.360*** (-0.0313)
Constant	0.497*** (-0.0871)	-0.282*** (-0.0306)	0.847*** (-0.0533)	5.933*** (-0.537)
Observations	92	90	92	90
Number of ID	25	25	25	25
Sargan	0.186	0.137	0.162	0.139
Hansen	0.428	0.495	0.354	0.64
D-Hansen	0.263	0.27	0.27	0.683

Robust standard errors in parenthesis.

*, **, *** indicate significance at 5%, 1% and 0.1% respectively.

Table 3 shows the results of a systems GMM estimation of models based on the two financial development indicators- ASSET and PRIVATE. The basic model comprise of investment (INVESTMENT), human capital (HUMAN CAP.) and financial development

(ASSET and PRIVATE), while the extended model further includes other growth covariates such as inflation, (INFLATION) government expenditure (GOVERNMENT) and openness (OPENESS) . The result indicates a consistent positive and significant association between financial development and growth measured by private credit ratio and banks' asset ratio in the basic and extended model. The same table shows that the relationship between financial development and economic growth is non-linear (albeit without testing for non-linearity). For all financial development metrics at low levels of financial development, the finance-growth association is negative, and the threshold level of financial development becomes positively related to economic growth. This result is consistent in the basic model and the extended model, though the first regime coefficients are insignificant in the extended model in Table 4.

Table 4: GMM Result (Extended Model)

VARIABLES	Linear		Non-linear	
	PRIVATE	ASSET	PRIVATE	ASSET
L_INCOME	-0.121*** (-0.0466)	-0.12*** (-0.00642)	-0.179*** (-0.0565)	-0.108*** (-0.00546)
INVESTMENT	0.0701 (-0.044)	-0.0612*** (-0.00952)	0.0338 (-0.0228)	-0.0614* (-0.0302)
HUMAN CAP.	0.139*** (-0.0155)	0.0396*** (-0.00857)	0.134*** (-0.0244)	0.0309 (-0.0203)
PRIVATE	0.00287 (-0.0263)		-0.119 (-0.173)	
PRIVATE2			0.0326 (-0.0397)	
ASSET		0.333*** (-0.0291)		-3.166*** (-1.105)
ASSET2				0.415*** (-0.129)
GOVERNMENT	-0.201*** (-0.0448)	-0.0688 (-0.0458)	-0.153*** (-0.0448)	-0.00221 (-0.0432)
INFLATION	-0.00028 (-0.0178)	-0.0316*** (-0.00902)	-0.0358** (-0.0145)	-0.0129 (-0.0228)
OPENESS	0.104** (-0.0462)	0.127*** (-0.0153)	0.148*** (-0.045)	0.0781 (-0.0467)
CONSTANT	0.367 (-0.33)	-0.693*** (-0.114)	0.792 (-0.58)	6.554** (-2.49)
Observations	90	87	90	87
Number of ID	25	25	25	25
Sargan	0.136	0.135	0.105	0.076
Hansen	0.754	0.655	0.64	0.946
D-Hansen	0.484	0.385	0.13	0.743

Robust standard errors in parenthesis.

*, **, *** indicate significance at 5%, 1% and 0.1% respectively.

Other growth covariates are mainly significant, though with varying effects. Human capital and openness are significantly positive in all specification, while inflation and government expenditure are significantly negative. Investment is significantly positive in the basic and extended models when financial development is measured as private credit ratio and assets ratio. Model diagnostics show that we cannot reject the validity of the instrument in the differenced equation (Hansen and Sargan) and in the levels equation (Difference-Hansen) for all the panel data models.

The non-linearity evidence uncovered here is based on an assumption that there is a non-linear relationship without doing any formal testing. Even if we could formally test for a non-linear relationship, we may still want to know the source of nonlinear relationship. These are questions that the GMM model cannot explain. So to answer these we turn to recent advances in panel data econometrics of panel smooth transition regression model (PSTR).

PSTR Results

What follows in this section shows the results for the panel smooth transition model- linearity test, test of number of regimes, estimation of PSTR, the evaluation of the model and the transition function based on the financial development measures and various transition functions. We report the test statistics based on LM-Chi- Square and LM F-version, but according to Gonzalez et al (2005) LM F-version has better small sample properties than the chi-square version.

Table 5: Linearity Test Result

M	LM-Chi Square		LM-Fisher	
	Test	p-Value	Test	p-Value
1	4.285	0.038	3.28	0.07
2	6.501	0.038	2.44	0.09
3	9.846	0.019	2.42	0.07

Table 6: Sequence of Homogeneity Test Result

M	LM-Chi Square		LM-Fisher	
	Test	p-Value	Test	p-Value
1	4.285	0.038	3.28	0.07
2	2.346	0.125	1.76	0.188

We test for non-linearity in the empirical model with government size as the threshold variable. The linearity test results reported in Table 5, shows that the null of linearity is rejected and Table 6 shows the sequence of homogeneity test. The test results indicate that we can content with only one transition function which is in line with Gonzalez (2005) that one transition function is usually enough for empirical examinations. In the misspecification tests in Table 8 indicate that our desired model of one threshold captures all heterogeneity in finance-growth nexus and that our parameters based on a one threshold model are

constant. In order words, model misspecification test results show that all non-linearities have been captured by our estimated models, and that parameter constancy cannot be rejected too.

The resulting PSTR specification is a model with one transition function ($m=1$) where the threshold variable is government size. The estimated model is presented below in Table 7.

Table 7: PSTR Results

VARIABLE	COEFFICIENT	STANDARD ERROR
	B_{0j}	
INVESTMENT	0.14**	0.05
HUMAN CAP.	1.7*	0.960452
ASSET	-0.41***	0.058074
GOVERNEMTN	0.11***	0.011
OPENESS	0.092**	0.046
INFLATION	-0.022**	0.009016
	$B_{0j} + B_{1j}$	
ASSET	0.18***	0.034026
Gamma	31	91.17647
C	12***	0.17002
B_{1j}	0.59***	0.041001

*, **, *** indicate significance at 10%, 5% and 1% respectively.

The parameters estimated from PSTR model, like Logit and Probit models, are not directly interpretable, but the signs are (Gonzalez et al, 2005). In all estimated models the sign of financial development significantly changes from negative to positive. Below a threshold value of 12 percent, the effect of financial development on growth is negative and above this threshold value the effect turns out be positive.

Table 8: Misspecification Test

	LM-Chi Square		LM-Fisher	
	Test	p-Value	Test	p-Value
No Remaining heterogeneity				
1	12.40	0.08	1.19	0.32
2	17.42	0.23	0.72	0.73
Parameter Constancy				
1	7.614	0.36	0.73	0.64
2	16.900	0.26	0.7	0.75

The transition function indicates the movement from one regime (lower finance-growth) to another regime (higher finance-growth) based on the threshold variable (government size). In our case, a threshold value of government size of 12 percent of GDP is the threshold value.

Discussion

Theoretically, a moderate government size is needed to promote growth by providing essential services such as property rights, legal system, national defense and civil protection, for example through policing. However, large government size can encumber growth by crowding out productive investment from the private sector, but also small government size is not desirable in the sense that it hinders the provision of public goods such as property rights, infrastructure and efficient legal system. The empirical counterpart upholds this mixed government size-growth nexus. Moreover, in the context of finance literature Demetriades and Rousseau (2010) finds that government expenditure impact positively on financial development of countries in middle-position of economic development, negatively on the wealthiest countries, and little effect on poor countries. Yilmazkuday (2011), also in the context of finance-growth nexus shows that the optimal government size is on average between 11 percent and 19 percent of GDP. Our result mirrors Yilmazkuday (2011) that “optimal government size (% GDP) for the finance-growth nexus is between 11 and 19 percent; government sizes below 11 percent hurt the low-income countries, and those above 19 percent hurt the high-income countries” (p-15).

This paper focuses on Sub-Saharan African countries majority of which are low income countries with a sample average per capita income of \$1991, and finds that government size moderates finance-growth nexus such that government expenditure share of GDP of 12 percent is necessary to make finance work for growth. Given that SSA largely comprise low income (\$1991) countries, pervasive market failures abound and governments need to spend on “correcting” markets so that potential investor and capital owners are able to leverage the financial sector, while the essential expenditure on legal and institutional development is needed to assure potential investors that their property rights will be protected if they take credit and invest in the economy.

Conclusion and Recommendations

This paper examines non-linearity in finance-growth nexus for a sample of Sub-Saharan African countries. However, unlike the discrete approach of sample splitting as found in, for example, Doumbia (2015) and Samargandi et al (2015), or the continuous rolling regression approach of type in Rousseau and Watchel (2002), Rousseau and Yilmazkuday (2009), and Yilmazkuday (2011), this paper follows a panel smooth transition regression (PSTR) approach as in Jeude (2010) that has the ability to test for non-linearity and also model it to depend on economic policy and structural variables. The paper investigates the role of government size in finance-growth nexus using a sample of SSA countries and shows that finance-growth relations is (i) non-linear, (ii) such non-linearity depends on size of the government, and (iii) the threshold level of government size that promotes a positive finance-growth nexus is 12% of GDP.

The results are in line with previous findings for developing countries in Jeude (2010) and for low income countries for Yilmazkuday (2011). Our findings shows that sub-Saharan African countries should not follow financial deepening policies in absence of an efficient public sector. The public sector, through its spending, should lay down the needed infrastructure to allow financial sector reforms and deepening to enhance impact growth. Such expenditures as spending on efficient legal systems to protect investors and creditors rights, the needed road and transportation infrastructure that spurs private sector investment, and spending on security to allow for a peaceful investment climate will all enhance the role of finance in promoting growth. Going by these results, typical linear cross country regression results may be misleading given the presence of non-linearity (Durlauf, 2001).

This analysis can be extended to other policy and structural variables like inflation, institutional quality and openness in the place of government size as used in this paper. Findings from such studies will help policy makers working on growth –enhancing financial development policies to endogenous thresholds in such variables in their policy making process. For example, inflation threshold in finance growth will help central banks working on achieving low inflation (perhaps through inflation targeting) and deepening of the financial sector to carefully set inflation target so as achieve both objectives.

References

- Aghion, P., Angeletos, M., Banerjee, A., Manova, K. (2004). "Volatility and growth: The role of financial development". Mimeo. Department of Economics, Harvard University
- Arellano, M. and O. Bover, (1995), "Another Look at the Instrumental-Variable Estimation of Error-Components Models," *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- Arellano, M. and S. Bond (1991), "Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations", *Review of Economic Studies* 58(2), 277-97.
- Bangake, C. and J. C. Eggoh (2011) 'Further Evidence on Finance-Growth Causality: A Panel Data Analysis', *Economic Systems*, 35: 176–188.
- Beck, T., Levine, R., Loayza, N. (2000) "Finance and the sources of growth". *Journal of Financial Economics* 58, 261–300
- Berthelemy, J-C., and A. Varoudakis (1996) "Economic Growth, Convergence Clubs and the Role of Financial Development," *Oxford Economic Papers*, 48, 70-84.
- Blundell, R. and S. Bond, (1998), "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models" *Journal of Econometrics*, 87, 1, 115-43
- Deidda, L. (2006), "Interaction between Economic and Financial Development," *Journal of Monetary Economics*, 53, 233-248.
- Deidda, L., and B. Fattouh (2002), "Non-linearity between Finance and Growth," *Economic Letters*, 74, 339-345.
- Doumbia, D (2016), "Financial Development and Economic Growth in 43 Advanced and Developing Economies over the Period 1975-2009: Evidence of Non-linearity", *Applied Econometrics and International Development*, Vol-16-1 (2016)
- Durlauf, S. 2001. "Manifesto for a growth econometrics." *Journal of Econometrics* 100: 65–69.
- Eggoh, C J. (2010), "Financial development and growth: A panel smooth regression approach" *Journal of Economic Development*, 35, 1, 15-33
- Favara, G. (2003), "An Empirical Reassessment of the Relationship between Finance and Growth," IMF Working Paper, 03/123, European I Department
- Fok, D., D. van Dijk, and P. Franses (2004), "A Multi-Level Panel STAR Model for US Manufacturing Sectors," Working Paper, University of Rotterdam
- González, A., T. Terasvirta, and D. van Dijk (2005), "Panel Smooth Transition Regression Models, Series in Economics and Finance," Working Paper, 604, Stockholm

- King, R.G., Levine, R. (1993a). "Finance and growth: Schumpeter might be right". *Quarterly Journal of Economics* 108, 717–738
- King, R.G., Levine, R. (1993b). "Finance, entrepreneurship, and growth: Theory and evidence". *Journal of Monetary Economics* 32, 513–542
- Levine (2005), "Finance and Growth: Theory and Evidence", in *Handbook of Economic Growth*, Volume 1A. Edited by Philippe Aghion and Steven N. Durlauf
- Lucas, R.E. (1988). "On the mechanics of economic development". *Journal of Monetary Economics* 22, 3–42
- Miller, M.H. (1998). "Financial markets and economic growth". *Journal of Applied Corporate Finance* 11, 8–14.
- Ndikumana, L. (2000) 'Financial Determinants of Domestic Investment in Sub-Saharan Africa: Evidence from Panel Data', *World Development*, 28 (2): 381–400.
- Robinson, J. (1952). *The Rate of Interest and Other Essays*. MacMillan, London. Chapter "The generalization of the general theory".
- Rousseau, P.L, Wachtel, P. (2000). "Equity markets and growth: cross-country evidence on timing and outcomes, 1980–1995". *Journal of Business and Finance* 24, 1933–1957
- Yilmazkuday, H (2011), "Thresholds in Finance-Growth Nexus: A Cross Country Analysis", *World Bank Economic Review* (2011), P- 1-18

Appendix

Table A1: Sample SSA countries by Income Group

Low Income	Lower Middle Income	Upper Middle Income	High Income: Non-OECD
Togo	Zambia	South Africa	Equatorial
Tanzania	Swaziland	Namibia	Guinea
Sierreleone	Sudan	Mauritius	Seychelles
Rwanda	Senegal	Gabon	
Niger	Nigeria		
Mozambique	Kenya	Botswana	
Mali	Lesotho		
Madagascar	Congo, Rep.		
Malawi	Cabo Verde		
Guinea	Cameroon		
Guinea-Bissau	Burkina Faso		
Gambia, The	Burundi		
Central African Republic			
Chad			
Comoros			
Benin			

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), III/1 (2018), s. 15-28

OSMANLI-CEZAYİR TEVÂRİKLERİ MÜNASEBETLERİ: CÂNET NAHİYESİNDE EZGAR-TEVÂRİK KAZASININ KURULMASI MESELESİ*

Muhammed TANDOĞAN**

Özet

Cânet, Sahra ve Sudan transit ticaretinin vasıtalarından biri olup Büyük Sahra'da hâkim güç konumundaki Ezgar Tevârikleri'nin merkezi ve Çad Gölü havzası ticaret yolunun Osmanlı Devleti'nin kontrolü altında kalabilmesi için stratejik bir noktaydı. Dolayısıyla Osmanlı rical-i devleti, Trablusgarp hinterlandı sınırları içerisinde kalabilmesi için bu mıntıkaya hayati bir önem atfetmiştir. Nitekim vilâyet makamları, Fransız nüfuzunun bu topraklarda yayılmasını engellemek ve Sahra toplumları için hayati önemi haiz çöl ticaretinin güvenliğini sağlayabilmek için bir dizi tedbirler almıştır. Buna mukabil Fransızlar, Ezgar (Cezayir) Tevârikleri üzerinde sürekli surette hâkimiyet hakkı talep etseler de mahalli halkın da Osmanlı tâbiyeti noktasında ısrarlı taleplerinden de anlaşılacağı üzere Cânet nahiyesi, Ezgar-Tevârik namıyla Fizan Sancağı'na bağlı müstakil bir kazaya dönüştürülmüştür. Osmanlı idari taksimatındaki konumu sabit olduğu üzere Türk toprakları içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda ele alınan mesele, Büyük Sahradaki Türk-Fransız rekabetini gözler önüne sermesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ezgar Tevârikleri, Cezayir, Trablusgarp Hinterlandı, Büyük Sahra, Fizan Sancağı, Cânet, Fransa.

* Bu çalışma 1-3 Aralık 2016 tarihlerinde Manisa'da düzenlenen "Uluslararası; Fethinin 500. Yılında Cezayir, Barbaros Hayrettin Paşa ve Osmanlı Denizciliği Sempozyumu"nda sunulan tebliğin gözden geçirilerek düzenlenmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler, Siyasi Tarih Ana-bilim Dalı, tandoganmuhammed@gmail.com

THE OTTOMAN-ALGERIAN TAWAREK RELATIONS: THE CASE OF THE ESTABLISHMENT OF THE EZGAR-TAWAREK DISTRICT

Abstract

Canet was one of the means of transit trade in the Sahara and Sudan and was a strategic point for the center of the Azgar Tawarek (Tuareg) which the dominant power in the Great Sahara, and the Lake Chad basin which was under the control of the Ottoman Empire. Therefore, the Ottoman Empire attributed great importance to this area in order to stay with in the borders of the Trablusgarp hinterland. As a matter of fact, the provincial authorities have taken a number of measures to minimize the spread of French influence on these lands and to ensure the safety of vital desert trade for Sahara societies. Although the fact that the French demand is to maintain a permanent dominance over the Azgar (Algerian) Tawarek where the local people were transformed into a detached district connected to Fizan Sanjak by the name of Canet, It is located within the Turkish territory as its position in the Ottoman administrative division was fixed. The issue addressed in this context is of great importance for the protection of the Turkish-French competition in the Great Sahara.

Keywords: The Ottoman Empire, the Azgar Tawarek (Tuareg), Alger, the Trablusgarp hinterland, the Great Sahara, Fizan Sanjak, Canet, France.

Giriş

Osmanlı padişahlarını tüm Müslümanların halifesi olarak kabul eden en sadık topluluklar arasında yerini alan Afrika'nın asil göçerleri Tevârikler ve bu kabilelerin yaşadığı bölgelerin Afrika siyasi tarihi içindeki konumu büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla Osmanlı tarihinin önemli bir bölümünü teşkil eden Afrika kabileleri ve periferiye etkilerinin, doğru bir bakış açısıyla yeniden analiz ve sentez odaklı bir okumaya tâbi tutulması büyük önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle tarih sahnesinde kilit bir rol üstlenen Tevâriklerin kuzey kolu ana hatlarıyla ele alınacak ve 1830'da Cezayir'in Fransızlar tarafından işgali sonrasında kıta coğrafyasında kademeli olarak hayata geçirilen işgal politikaları karşısında Osmanlı Devleti'ne tâbiyetini arz eden Ezgar Tevârikleri'ne karşı Bâbîâlî'nin izlediği siyaset detaylı bir sûrette değerlendirilecektir.

Yaklaşık üç yüz küsur yıl Büyük Sahra ve Bilâdüssûdan¹ diye isimlendirilen geniş coğrafi bölgedeki yerel halkla münasebetler, İstanbul ile ya doğrudan ya da Trablusgarp Eyaleti üzerinden dolaylı olarak elçi teâtisi ve karşılıklı hediyeleşme suretiyle devam etti. Osmanlı Devleti, bu süreçte sömürgeci devletlerin aksine Trablusgarp hinterlandında istimâlet politikası² izledi. Garp Ocakları olarak bilinen Trablusgarp, Tunus ve Cezayir eyaletleri ile bölgede varlık gösteren yerel sultanlıklar arasında yüzyıllardır var olan ticaret ve hac kervan yollarının güvenliği meselesiye ikili ilişkilerin canlılığını korumasına büyük katkı sağladı.³

Büyük Sahra'nın zor yaşam koşulları altında hayatlarını sürdüren Kuzey Tevâriklerinin bilhassa 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ne yakınlaşmaları, Fransızların Tevârik topraklarını işgale niyetlenmeleri sonrası sürece denk gelmektedir. Bu yönüyle asırlardır süregelen yerel sultanlıkların, kendi topraklarının muhafazası için Büyük Sahra'nın giriş kapısı mesabesindeki Trablusgarp'ın Fizan Sancağı'na bağlanmaları süreci tarihin önemli dönemeçlerinden biridir. Hiç şüphesiz merkezi Murzuk olan Fizan, diğer sancaklara nazaran stratejik konumu yanında toprak bakımından da geniş olduğu gibi Merkezî Afrika'ya en yakın Osmanlı sancağıydı.⁴ Sahra Çölü'nün güneyinde kalan bölgelere en kestirme yol buradan geçmesi sebebiyle Fizan ve mülhakâtı, Büyük Sahra'nın siyasi, iktisadi, ictimâî ve fikri tarihinde önemli bir konuma sahipti.⁵

¹ Günümüzde Batı ve Orta Afrika topraklarında yer alan Çad, Nijer, Nijerya, Mali, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Senegal, Gana ve Gine ülkelerini içine alan geniş bölgenin adıdır. Bilâdüssûdan, tarihte stratejik önemi haiz bir bölgedir. Günümüzde başkenti Hartum olan Sudan Cumhuriyeti, sömürge döneminde İngiliz Sudan'ı olarak bilinirken; Batı ve Merkezî Afrika topraklarını içine alan bu bölge Fransız Sudan'ı olarak isimlendirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Bruce S. Hall, *A History of Race in Muslim West Africa, 1600-1960*, African Studies: 115, Cambridge University Press, New York 2011, s. 27-28.

² İstimâlet, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı meylettirici ve uzlaştırıcı 'fetih siyaseti' için kullanılan bir terim olup idare ve nüfuzu altına alınan bölgelerin halklarına karşı yapıcı davranma, onları himaye altına alma (hâmi-mahmî ilişkisi), hâricten düşmanlara karşı can ve mal güvenliğini sağlama ve vergi hususunda makul seviyede kolaylık göstermeyi amaçlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Muhammed Tandoğan, "Afrika'nın Kuzeyini Güneyinden Ayraran Toplum Tevârikler ve Stratejik Konumları", *Basılmamış Doktora Tezi*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 124, dipnot: 2

³ Sâdık el-Müeyyed, *Afrika Sahrâ-yi Kebiri'nde Seyahat*, Âlem Matbaası, İstanbul 1314, s. 79.

⁴ Cengiz Orhonlu, "Osmanlı-Bornu Münâsebetine Âid Belgeler" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1969, S. 23, s. 116-117.

⁵ Mustafa Hoca, *Târîhu Fizân*, tk. Hubeyb Vidâa el-Hısnâvî, el-Cemâhîriyyetü'l-Arabiyyetü'l-Libîyyetü'l-Şa'biyyetü'l-İştirâkiyye, Trablus 1979, s. 15.

Büyük Sahra'nın Peçelileri: Kuzey Tevârikleri ve Ezgarların Konumu

Kuzey Tevârikleri, geleneksel göçer kabileler arasında yer alan Haggarların anavatanı olarak kabul gören Sahra'nın güneyindeki dağlık bölgelerde ve Cezayir'in Tassili kesiminde yaşayan Ezgarlarla birlikte Taytokları ve bunların alt kollarını kapsamaktadır. Nijer'deki Ayır⁶ bölgesinde ve Malî'deki Adrar İfoğas olarak bilinen bölgelerde ise Güney Tevârikleri yaşamaktadır. Bu konfederatif yapı içerisinde öne çıkan en önemli Tevârik kabileleri, kuzeyde Ezgarlar, Haggarlar ve Taytoklar; güneyde ise Kel Ayir, Kel Adrar, İvilimmeden, Kel Essy ve Kel Geresler idi.⁷ Bu 'peçeli' yani 'mülessimûn/ehl-i lisâm' kabilelerin vatanları, Trablus'un güneyindeki Gadamis'ten Atlas Okyanusu'na, kuzeyden Senegal Nehri'ne;⁸ buradan da Nijer'i de aşarak Büyük Sahra'nın orta bölgelerine kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsamaktaydı.

Ezgar, Haggar, Taytok ve kısa bir dönem tarih sahnesinde kalsalar da İmoşâğ Tevârikleri esasında Gadamis, Murzuk ve Gat yoluyla güneyde Agades, Çad ve Tinbüktü'ye kadar bu güzergâhı kullanırlardı.⁹ Bu yüzden Fizan'ın sancak idaresi altında teşekkül ettirilmesi, ticari kaygılardan ziyade Büyük Sahra ve Bilâdüssûdan'daki Müslümanların himaye edilmeleri açısından gerekliydi. Bu kabilelerin yaşadıkları bölge Tunus ve Cezayir sınırına on günlük mesafede olup, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar herhangi bir Avrupalı devletle doğrudan hiçbir temasları olmamıştı.¹⁰ Buna mukabil Fizan Sancağı'nın merkez divanesi olan Murzuk, bölge ticaretinin önemli merkezlerinden Gat kasabası ve Cebel-i Garbî Sancağı'na bağlı Gadamis¹¹ kazasındaki ticaret erbabının bunlarla yaptıkları her türlü ticari muameleyi üç-üç buçuk asır kadar geriye götürmek mümkündü.¹² Zira İspanyolların Kuzey Afrikadaki birçok şehri ele geçirmesi üzerine, Kuzey Afrikadaki mevcut düzen bozulduğunda yerel halkın kendi isteğiyle hâmi-mahmî münasebetleri bağlamında Cezayir, Tunus ve Trablusgarp Osmanlı hâkimiyeti altına alınmıştı. Böylece Osmanlı Devleti, batısında Sadîler Devleti, güneyinde Kânim-Bornu ve Songay sultanlıklarıyla sınır komşusu oldu. Sudan ve Büyük Sahra transit ticaret güzergâhlarında seyreden kervanlar, bilhassa hem dinlenme yeri hem de önemli bir ticaret merkezi konumundaki Gat kazası başta olmak üzere civar köylere uğramak ve konaklamak zorundaydı. Osmanlı idaresindeki bu kaza, belli bir emniyet ve güven ortamına kavuştuğu için sömürgeciliğin kıtayı çepçevre kuşattığı dönemde adeta Afrika'nın çöldeki Marsilyası, yani tüm Sahra-Sahil toplumlarının önemli ticari mallarının alış-verişi için en uğrak yerleşim merkezlerinden biri oldu.¹³

⁶ G. Yver - R. Capot-Rey, "Ayir", *The Encyclopaedia of Islam*, C. I, H. A. R. Gibb vd. (Eds.), E. J. Brill, Leiden 1986, s. 307.

⁷ Edmond Bernus, "Montagnes touarègues: Entre Maghreb et Soudan: le 'fuseau touareg'", *Montagnes du Sahara: revue de géographie alpine*, nu. 1, 1991, s. 118; Jeremy Keenan, "Ethnicity, regionalism and political stability in Algeria's Grand Sud", *The Journal of North African Studies (JNAS)*, C. 8, S. 3-4, 2003, s. 68.

⁸ Anonim, *el-Hulelü'l-Mevsiyye fi Ahbâri'l-Merrâkuşiyye*, thk. Süheyl Zekkâr-Abdülkâdir Zemâme, Dârü'r-Reşâdi'l-Hadîse, Dârülbeydâ 1979, s. 17.

⁹ Lieutenant Paulhiac, *Promenades Lointaines Sahara, Niger, Tombouctou, Touareg*, Librairie Plon, Paris 1905, s. 59-60.

¹⁰ James Willard, *es-Sahraü'l-Kübrâ*, Mektebetü'l-Fercâni, Trablusgarp t.y., s. 93, 164.

¹¹ Vaha şehri Gadamis'in Osmanlı hâkimiyetine girişi ve Avrupalıların kıtaya gelişi sonrasında yaşanan kolonizasyon süreciyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Nora Lafi, "Ghadames Cite-Oasis Entre Empire Ottoman et Colonisation", *La Libia tra Mediterraneo e mondo Islamico*, yay. haz. Ederico Cresti, Giuffrè Editore, Milano 2006, s. 55-69.

¹² BOA, Y.MTV, 295/46, 12/M/1312 (25 Şubat 1907).

¹³ BOA, İ.DH, nu. 50613, 13/C/1293 (6 Temmuz 1876); Abdülkadir Câmi Bey, *Trablusgarb'dan Sahrâ-yı Kebire Doğru*, Nişan Babikyan Matbaası, Dersââdet 1326, s. 163.

Kuzey Tevâriklerinden Ezgar ve Hagggar Tevârikleri'nin anavatanı, Ahaggar dağları ile Tassili platosu ve sıradağlarının çevrelediği bölgeydi. Eski zamanlardan beri bu bölgede yaşayan toplumlar, Avrupalı seyyahların anlatılarında da görüldüğü üzere Büyük Sahra'nın "savaş lordları" veya "feodal çöl lordları" idi. Ezgarlar, Fizan Sancağı'nın batı kısmında yer alan Temassinin, Tarat, Feyût, el-Bereket ve Cânet gibi köylerde; Ga'ta ikamet etmekte olan yerel sultanın kontrolü altında yaşamaktaydılar. Günümüzde Cezayir'in Tamanrasset civarında yaşayan Hagggar Tevârikleri ise zaruri ihtiyaç ve diğer gereksinimlerini Ayn Salah (Salih) ve Tidikelt'ten sağlamakta ve genelde Fas sultanının güdümünde hareket etmekte birlikte Tuât, Zinder, Agades ve Tinbüktü taraflarına ticaret kabileleri yollamaktaydılar.¹⁴

Bu bağlamda Ezgarlar, Gadamis'in güneyi, Gat ve Murzuk ile Tassili bölgesini kontrolleri altında tutmakta; Hagggarlar ise Tidikelt'e kadar uzanan mıntıkada etkindiler. Bilhassa Gat-Ayn Salah yolunu kontrolleri altında tutan Hagggarlar, bu sayede Fas üzerinden Batı Sahra transit ticaret trafiğine hükmetmekteydiler. Sudan'a doğru kuzey-güney istikametinde yola çıkan kervanlar, Mağrib, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ticaretini doğrudan etkilediği için Tuât vahaları ile Ayn Salah bölgesi büyük önem arz etmekteydi.¹⁵ İşte bu belirleyici durum, sömürge öncesi dönemde Tevâriklerin iki ana kol halinde değerlendirilmelerine neden oluyordu: Kuzey Tevârikleri¹⁶ ve Sudan Tevârikleri.¹⁷ Fransa başta olmak üzere sömürgeci devletlerin bölgeye gelmesiyle birlikte bu iki ana grupta kendi aralarında parçalandı. Bilhassa Fransız işgali sonrası hem Kuzey Tevârikleri (Sahra Tevârikleri: Ezgarlar, Hagggarlar¹⁸ ve Taytoklar) hem de Sudan Tevârikleri de dediğimiz güneyde yaşayan Nijer ve Mali Tevârikleri kendi içerisinde farklı kabilelere ayrıldılar.¹⁹

¹⁴ Mehmed Nuri - Mahmud Naci, *Trablusgarb*, Tercümân-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1330, s. 174; Sami Çölgeçen, *Sahra-yı Kebir'i Nasıl Geçtim?*, Yay. haz. Ömer Hakan Özalp, Ark Kitapları: 72, Özgü Yayınları, İstanbul 2013, s. 50-51; Souleymane Diallo, "Pastoral Nomadic Tuareg in Transition: the Case of Igarareine Tuareg in Echagh, Northern Mali", *Thesis of Master of Philosophy in Visual Culture Studies*, Faculty of Social Sciences, University of Tromsø, Norway 2008, s. 43; Ahmet Kavas, "Büyük Sahra'da Gat Kazasının Kurulması ve Osmanlı-Tevârik Münasbetleri", *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, Kitabevi, İstanbul 2011, s. 265; Jacques Hureiki, *Essai sur les origines des Touaregs*, Éditions Karthala, Paris 2003, s. 16.

¹⁵ Jean Pommerol, *Among the Women of The Sahara*, çev. N. D'Anvers, Hurst and Blackett, London 1900, s. 254-258.

¹⁶ Kuzey Tevârikleri, en asil soylu kabileleri içerisinde barındırmaktaydı ve "İmenân (Emnen)" ailesine mensup en büyük kabile reisine amenukal ya da sultan diye hitap ederlerdi. Bunlar en nüfuzlu aile olmakla birlikte, Tevârikler arasında Hz. Peygamber'in soyundan geldiklerine inanıldığı için büyük itibar sahibiydiler. Henri Duveyrier, *Exploration du Sahara - Les Touaregs du Nord*, Challamel Ainé, Paris 1864, s. 319.

¹⁷ Henri Lhote, *Les Touareg du Hoggar*, Payot, Paris 1955, s. 11.

¹⁸ Hagggar Tevâriklerinin egemenlikleri ve siyasi süreçleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Marceau Gast, "The History of Sovereignty Among the Kel Ahaggar", *The Nomadic Alternative*, ed. Wolfgang Weissleder, Mouton Publishers, Cambridge 1978, s. 201-214; C. H. Pellat, "Ahaggar", *The Encyclopaedia of Islam*, C. I, H. A. R. Gibb vd. (Eds.), E. J. Brill, Leiden 1986, s. 254-255.

¹⁹ Kolağası Ali - Mirliva Ahmed Nuri, *Afrikâ-yi Osmani'den Trablusgarb ve Bingazi ve Fizanâ Dair Malumat*, İÜTY: 5002, İstanbul 1301, s. 33; Mehmed Nuri - Mahmud Naci, *a.g.e.*, s. 171; Lhote, *Les Touareg du Hoggar*, s. 12.

Trablusgarp Hinterlandında Stratejik Bir Nokta: Câneî Nahiyesi

Câneî nahiyesi ve bünyesinde barındırdığı beş köyde yer alan ekili-dikili arazilerden müteşkil²⁰ Admar Ovası, bölgenin can damarlarından birini teşkil etmekteydi. Bunun yanında Sahra transit ticareti için kuzey-güney istikametinde gidip-gelen kervanlara dinlenme istasyonu görevi görmekteydi. Bir yerleşim yeri olmasından ziyade otlak ve meraları da boldu ve yerel idaresini Tevâriklerin asilzâdelerinden Emnen (İmenân²¹) kabilesi kontrolü altında tutuyordu. Bilhassa Gat ile Ayir arasındaki kuzey yolunu seyreden kervanların su yokluğu çekmeleri, batı istikametinde ilerleyerek Câneî'ye uğramayı zorunlu kıldığından tüccarın gözünde burası, kıymeti haiz bir konuma yükselmekteydi. Dolayısıyla Fransızlar, Gat'ı hükümsüz kılabilmek için sulak, bol hurma ağaçları ve bahçeleri bulunan bereketli Câneî'yi işgal ederek güneye doğru ilerlemeyi ve ardından Gadamis ve Gat'ı almayı planlıyordu.²² Bu iki aşamalı plan sayesinde Fransa, Tunus'un Gabes Limanı'na ulaşacak ve Sudan'a yapılan Trablusgarp merkezli bu ticareti yok edebilecekti. Bu bölge, Çad Gölü havzası ticaret yolunu Fransız topraklarına kaydırabilecek stratejik bir nokta olduğundan vilâyetin iktisadi hayatı bu hamleyle mahvolacak ve bu havzanın ticareti yeni çizilen Çad-Bilma-Cado-Câneî-Temassinin hattıyla Fransız topraklarına çevrilecekti. Bunun sonucu olarak da eski güzergâh adeta "suyu sıkılmış kuru bir limon"a dönüşecekti.²³ Dolayısıyla Fransızların bu işgal planları, hem kuzey hem de güneydeki Tevârikler için hayati bir tehlike oluşturmaktaydı.

Fransa'nın Sahrâda yaşayan kabileler üzerindeki nüfuzunu güçlendirmek ve bilhassa transit ticaret trafiğini kontrolü altına almak için yoğun çaba sarf ettiği anlaşılmaktaydı. Kuzey Afrika müstemlekelerini Kongo'daki sömürge topraklarıyla en kısa yoldan rapt etmek istediği için kurmuş olduğu Cezayir Sahra Teşkilatı aracılığıyla Haggar arazisine yöneldi. Ezgarların yaşadığı Temassinin-Câneî üzerinden Çad'a uzanan bu güzergâh, kuzeyden güneye doğru takip olunca Fransızların Sudan müstemlekelerinden Ayir ve Zinder askeri noktaları üzerinden Afrika'nın Londrası mesabesindeki Kano'ya yani Nijerya havzasına ulaşmaktaydı. Diğer yandan Fransa, Cezayir'i Kongo müstemlekeleriyle birleştirebilmek için önce güneye, sonra da Zinder üzerinden doğuya yönelmek ve Çad Gölü'nü kuzeyden dolaşarak Kânim ve Vadây yoluyla hedefine ulaşmak istiyordu. Elbette ki bu güzergâh, esasında pek uzun ve meşakkatliydi. Bu yüzden Fransa, Cezayir'den Kongo'ya doğru çizmek istediği büyük Afrika ticaretinin ana damarını en kısa yoldan geçirmek için Osmanlı sınırları içerisinde yer alan Ezgar arazisini kontrolü altına almak istedi. Bu sayede Akdeniz sahilinden Kongo'ya ulaşabilmek için en kısa güzergâh olan Gabes-Temassinin-Câneî-Cibado-Kavar-Kânim yolu üzerinden bir güvenlik koridoru açabilecekti. İşte bu hat, Osmanlı Devleti'nin batı, güneybatı ve tam manasıyla güney hudutlarını yani Trablusgarp hinterlandının tamamını tazyik etmekteydi.²⁴

²⁰ Beş köyde toplam tahminen 10.000 hurma ağacı bulunmaktaydı. Detaylı bilgi için bkz. Kavas, "a.g.m.", s. 290.

²¹ Gast, "İmenân", *Encyclopédie Berbère*, C. XXIV, s. 3686-3694.

²² BOA, BEO, 2839/212909, 07/R/1324 (31 Mayıs 1906).

²³ BOA, Y.MTV, 295/46, 12/M/1325 (25 Şubat 1907).

²⁴ Abdülkadir Câmî Bey, "Câneî meselesine dair", *Sırât-ı Müstakim*, C. V, S. 113, İstanbul 1326, s. 156.

Sırf bu yüzden Osmanlı hükümeti, kendisinin Merkezî Afrika ile olan münasebetlerinin temini ve bilhassa Fransızların burayı işgal girişimleri karşısında bölgede yaşayan Tevâriklerin kendi talepleri doğrultusunda Cânet nahiyesini muhafaza altına aldı.²⁵

Bâbîâlî'nin emirleri doğrultusunda Büyük Sahrâdaki takip edilecek politikaları hızla hayata geçiren Fizan Mutasarrıfı Mustafa Faik Paşa (1879-1885), Ezgar Tevârikleri ile İstanbul arasındaki bağı güçlendirmek ve sağlam ilişkiler tesis etmek için bu peçeli kabilelerin ikinci derecede önem verdikleri Cânet'i önce Gat'a bağlı bir nahiyeye dönüştürdü. Yerel eşraftan nüfuz sahibi dirayetli birinin 300 kuruş maaş tahsisıyla müdür, ileri gelenlerden başka birinin 150 kuruş maaşla nahie kâtipliğine atanmasına, Osmanlı sancağı ile bir Osmanlı zabitanın komutasında kırk kişilik bir müfrezinin gönderilmesine ve tamamının giderlerinin Trablusgarp gümrük rûsmâtından karşılanmasına hızla karar verildi.²⁶ Cânet nahiyesinin Ezgar Tevârik²⁷ namıyla Fizan Sancağı'na bağlı müstakil bir kazaya²⁸ dönüştürülmesiyle birlikte ise Cânet kaymakamlığına Şeyh-i Ekber Nahnûhen (ö. 1885), bütün Tevârik kabilelerinin amenukâli sıfatıyla atandı. Bu zat, vefat edene kadar Kuzey Tevâriklerinin tamamının kaymakamı olarak görevini başarıyla yürüttü.²⁹ Alınan bu kararla Sahrâda mühim bir kervan merkezi olan Cânet, Osmanlı idari taksimatına dahil edilmiş oldu. Bu noktada konumlanacak Osmanlı askerleriyle Fransızlar tarafından ticaret yolları üzerinde vuku bulmakta olan sınır ihlallerine mani olunmak istendi.

Gat ve Gadamis üzerindeki işgal emelleri bir türlü son bulmayan Fransızlar, bu süreç zarfında bir yandan da alternatif yollar araştırmayı sürdürüyorlardı. Senegal üzerinden doğu istikametinde ilerleyerek altın madenleriyle öne çıkan Tinbüktü'ye kadar uzanan güzergâh bunlardan biriydi. Buna ek olarak Cezayir'den güneye doğru inerek Hagggar topraklarından geçen yolu işler hale getirip Tinbüktü ile Akdeniz arasındaki ticareti canlandırma istiyorlardı. Her ne olursa olsun bu teşebbüslerin arkasında yatan temel saik, Sudan'a giden yolları ele geçirmektir. İşte bu yüzden Tevârikler, tarihte kuzeyden güneye yani Sahrâ içlerine doğru inerek hâkimiyet sahalarını genişletmek isteyen Fransızlarla savaşmak zorunda kaldılar.³⁰

²⁵ Bilindiği üzere Sahrâ kabileleri arasında çıkan çatışmalar, her vakit görüleceği üzere adiyattandır. Nitekim Ezgarlar ile Hagggarlar arasında var olan nifaktan dolayı patlak veren yedi yıl savaşları da bu cümledendi ve Ezgarların mağlubiyetiyle son bulmuştu. Bununla yetinmeyen Hagggarlar, 700 kişilik hecin-süvar birlikleriyle Ezgarların son sığınağı Gat'a gelerek şehrin surları dibinde Ezgarları ağır bir yenilgiye uğratmışlardı. Bu olayla birlikte her iki kabile arasında akacak kanın giderek artacağından korkan Şeyh Nahnûhen, Osmanlı Hükümeti'ne başvurarak himaye talep etmiştir. Bu olay üzerine Ezgar Tevârikleri, Osmanlı tabiiyetine girerken her iki kabile arasındaki süregelen savaşlar son bulmuştur. Abdülkadir Câmî Bey, "Cânet meselesine dair", s. 154-155.

²⁶ BOA, *İHUS*, 1324/85 (101), 101-22/M/1324 (18 Mart 1906), 1324-596 (535), 106-23 Ca 1324 (15 Temmuz 1906); *Salnâme-i Vilâyet-i Trablusgarp (1322/1906)*, Matbaa-i Vilâyet, s. 762.

²⁷ Ali Sâib'e göre Fizan Sancağı'nın batı kısmında ve on beş günlük mesafede yer alan Ezgar-Tevârik kazasında oturanların nüfusu yaklaşık yirmi bin civarındaydı. Kuzey Tevârikleri'nden Ezgarların yaşadığı bu kazanın siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısıyla ilgili bkz. Ali Sâib, *Coğrafyâ-yi Mufassâl: Memâlik-i Devlet-i Osmâniyye*, Ebuzziyâ Matbaası, Kostantiniyye 1304, s. 599-600.

²⁸ Osmanlı Devlet Salnâmesi'nde ve Ali Rıza Efendi'nin nüfus raporunda *Tevârik ve Hagggar* şeklinde iki nahieye zikredilmekle birlikte bu idari taksimatta Fizan Sancağı'na bağlı Gat kazası her iki nahiyeyi de kapsamaktadır. Hagggar Tevâriklerinin yaşadığı bölgede doğrudan bir kazanın teşkil edilerek herhangi bir kaymakamın tayin edildiği noktasında ise herhangi bir resmi kayıt bulunmaması da bu bilgiyi teyit etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Kolağası Ali Mirliva Ahmed Nuri, *Afrikâ-yi Osmâni'den Trablusgarb ve Bingazi ve Fiza'na Dair Malumat*, s. 35, 41, 43.

²⁹ Mehmed Nuri - Mahmud Naci, a.g.e., s. 165-166, Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahrâda Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1970, s. 57 (Enrico de Leone, *La Colonizzazione dell' Africa del Nord*, Pavoda, II, s. 308; BOA, H.A. 523, Fizan Hudut Mesâilinden naklen.)

³⁰ Muhammed Saïd el-Gaşşât, *et-Tavârik: Arabûs-Sahrâi'l-Kübrâ*, 5. Baskı, ed- Dâru'l-Arabiyye li'l-Mevsûât, Beyrut 2008, s. 20.

Ayrıca Trablusgarp, Cezayir, Nijer ve Çad sarmalında kalan bölgeyi İngiltere ve Fransa 1890, 1898 ve 1899'da imzaladıkları üç anlaşmayla aralarında paylaştılar. Osmanlı Devleti'nin toprakları, Tassili ve Tümmo sıradıklarının kuzeyine kadar Fizan vahası ile sınırlandırıldı. Sahra bölgesinden Osmanlıları atmaya yönelik bu ittifak anlaşmalarına ise Osmanlı Devleti'nin tavrı sert oldu³¹ ve kuzeyden güneye kadar Sahra kabilelerini Senüsiler üzerinden kademeli olarak örgütleyerek, mücadelecî bir politika izlemeye başladı.

Fransızlar tarafından vilayetin batı ve güney sınırlarının devamlı surette ihlal edilmesi karşısında Bâbü'lî'nin gösterdiği olanca gayreti ve izlediği siyaseti, Trablusgarp Kumandanı ve Vali Vekili Recep Paşa yeterli görmüyordu. Halbuki İstanbul, aralıksız devam eden Büyük Sahra'daki Fransız işgalleri karşısındaki tepkisini uluslararası konjonktürün el vermemesi sonucu net olarak ifade edememekteydi.³² Buna rağmen etkisini giderek hissettirmeye başlayan İtalyan baskısı yanında Fransızların Trablusgarp hinterlandı sınırları içerisinde yer alan Gat'a doğru sokulmaları üzerine Müşir Recep Paşa, Seraskerliğe çektiği 27 Temmuz 1902 tarihli şifreli telgrafla bölge siyasetine yön verebilmek için neler yapılması gerektiğiyle ilgili üst makamlarını uyardı.³³ Hususiyetle yerel unsurlardan istifade edilerek teşkil edilecek olan heyecanlı birlikler vasıtasıyla düşman taarruzunun engellenebileceği, siyasi hinterlandın verdiği salâhiyetten istifade edilerek daha kuvvetli birliklerin tertibinin gerekliliği ve bölgede görevlendirilecek memurların yerel lisana aşına olmalarına dikkat edilmesi gibi birtakım tavsiyeler sonrasında Halifelîğin bölgedeki etkisinin artırılması gayesiyle Padişah adına aşiretler arasında dolaşmak üzere doğu ve batı bölgelerine gönderilecek görevlilerle ciddi hizmetlerin ifa edilebileceği noktasında İstanbul'u haberdar etti.³⁴ Ancak bu uyarılar doğrultusunda Serasker Rıza Paşa'nın Erkân-ı Harp Dairesi'ne gönderdiği yazılardan kendisine cevap verilmediği, hatta alınan karar ve verilen emirlerin ivedilikle işleme kon(a) madığı anlaşılmaktadır.³⁵

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Trablusgarp hinterlandı arazisinde yoğunlaşan işgalleri etkisiz hale getirmek maksadıyla başvurulacak tedbirler noktasında İstanbul merkez ile Trablusgarp arasındaki yazışmalar devam ediyordu. Ancak boş durmayan Fransa, Batı ve Merkezi Afrika politikalarının bir gereği olarak Şari ve Çad'ın ötesi, Vadây toprakları ile Şeyh Senüsü'nün nüfuzu altındaki bölgeleri kontrol altına almanın planlarını yapıyordu. Zira bu bölgeler, Afrika'nın batısı ile orta kısımlarının kalbi mesabesindeydi ve Şari'nin doğusu, Yukarı Ubangi'nin kuzeybatısı ve Bahrü'l-Gazel'in batısı ile Vadây'ı kapsamaktaydı.³⁶ Bu süreci hızlandırmak isteyen Fransa, Cânet'teki Ezgar Tevârik kollarından Kel Ulli (Villi) kabilesine boyun eğdirebilmek için Tuğurt Kumandanı Yüzbaşı Touchar komutasındaki bir misyonu görevlendirdi. Osmanlı Devleti adına maaşa bağlanarak müdür tayin edilen Şeyh Amûd ise Fransız subay tarafından yok sayılarak bölgedeki keşif, 19 Ocak 1905'te tamamlandı.³⁷ Bu misyonun başarılı olması Câmi Bey'in tabiriyle sivil kâşif dahi olsa Cânet'e girmeyi başaran Fernand Foureau ve benzerlerinin kuvvetle muhtemel Fransız sömürge idarecilerine bölgeyle ilgili aktardığı bilgilerin büyük payı vardı.

³¹ Rouard de Card, *La France et la Turquie dans le Sahara Oriental*, A. Pedone, Paris 1910, s. 24-29.

³² Ebü'l-Muzaffer Recep, *Trablus Ahvali*, Ahmed İhsan ve Şirekâsi Matbaası, İstanbul 1327, s. 90-91.

³³ BOA, Y.MTV, 230/119, 21/S/1320 (30 Mayıs 1902).

³⁴ BOA, Y.PRK.ASK, 183/62-1, 21/R/1320 (28 Temmuz 1902).

³⁵ BOA, Y.PRK.ASK, 183/62-2, 21/R/1320 (28 Temmuz 1902).

³⁶ Lieutenant Paulhiac, *Promenades Lointaines Sahara, Niger, Tombouctou, Touareg*, Librairie Plon, Paris 1905, s. 2.

³⁷ Gast, "Ajjer, Azger, Adjer", *Encyclopédie Berbère*, C. III, s. 388-396.

Zira Touchard, kırk gün konakladığını iddia ettiği bu bölgede herhangi bir Osmanlı varlığının olmadığını ve işgal için uygun bir zeminin olduğunu ilgili birimlerine haber vermişti. Ezgarların Gat'tan sonra en önemli hayat sahalarından biri olan Cânet, yaklaşık yirmi beş sene Osmanlı idaresinde kaldıktan sonra güneyden kuzeye doğru ilerleyen Fransız işgali tehlikesiyle yüz yüze geldi. Ancak bölgeye gelen bu Fransız subayının tavır ve davranışlarından rahatsızlık duyan nahiyehalkı ve Tevârik ileri gelenleri, Fransızları bu bölgede istemediklerini, şayet burada daha fazla kalacak olurlarsa Osmanlı Devleti'nin topraklarına tecavüz etmiş birisi gibi muamele göreceği tarafına bildirilince, mecburen beraberindeki müfrezeyle birlikte bölgeyi terk etmek zorunda kaldı.³⁸ Zaten bu Fransız misyonunun amacı, stratejik bir konumda bulunan Ezgar Tevârikleri ile imtiyaz anlaşmaları imzalamak ve bilhassa bölgenin en önemli reisi konumundaki Cânet hâkimi Şeyh Amûd'u kendilerine itaat ettirmekti. Touchard'ın yazdığı mahremâne rapordan da anlaşılacağı üzere; Cânet'in alınması nihai bir amaç değil Kavar'ın merkezi Bilma'nın ele geçirilmesi için burasının bir araç görevi üstlenmesiydi.³⁹ Diplomatik krize sebebiyet veren tüm bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti, 1905'te Cânet'i resmen kendi toprağı ilan etti.

Cânet Meselesi'nin Uluslararası Bir Sorun Haline Dönüşmesi

Fransa, Bilma'ya yerleşerek Cânet-Temassinin ve Vargla üzerinden Sudan ticaret yolunu Tunus veya Cezayir'e çevirmeyi planlıyordu. Bu takdirde Tevârikler için büyük önem taşıyan Gat ve Gadamis ile bunların mülhakâtı bütün önemini yitirecekti. Fransızların bu hamlesini boşa çıkarmak amacıyla Gat Kaymakamlığı vazifesini ifa etmek ve Cânet'te önceden tesis edilen müdüriyetin ihyasını temin maksadıyla Kolağası Abdülkadir Câmî Bey, 1906 Temmuzunda Trablusgarp Valisi Recep Paşa tarafından görevlendirildi. Uluslararası dengeler açısından siyasi ortam ve konjonktür müsaitti. Fransa'nın Afrika'daki işgal politikalarının yılmaz savunucularından Théophile Delcassé, Alman baskıları sonucu dışişleri bakanlığı görevinden el çektilmişti. En önemlisi ise Fransa, aynı tarihlerde Fas buhranıyla uğraştığı için bu rekabette safını belirleme noktasında kararsızdı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin görevlendirdiği heyet hazırlıklarını aşikâr bir surette yapınca Fransa, durumdan haberdar oldu ve diplomatik baskıya başladı. Nitekim geçmişte Rusya ile bir askeri ittifak antlaşması (1894) da yapmış bulunan Fransa, bu müttefik unsuru uluslararası sistemde Bâbîâlî'ye karşı bir siyasi baskı aracı olarak kullandı. Çok geçmeden bu baskıların meyvesini aldı ve Gat'a 150 km mesafedeki Cânet'in her iki tarafça işgal edilmemesi ve bu bölgede statükonun korunması karara bağlandı. İşte bugünden itibaren uluslararası bir sorun olarak Cânet meselesi de ortaya çıktı. Ancak bu durumun yerel otoriteler tarafından kendi menfaatleri doğrultusunda yorumlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim tüm baskılara rağmen Câmî Bey'in, kendisine verilen bu görevi, 1906 kışında muzafferiyetle sonlandırdığı görülmekteydi.

Bu gelişmeleri yakından takip eden Fransa, boş durmayıp bir yandan Merkezî Afrika'nın en önemli tuz yataklarından Bilma'yı 16 Temmuz 1906'da işgal ederken⁴⁰, diğer yandan Temassininde Fort Flatters adıyla bir blokhavz⁴¹ inşa etti.

³⁸ Abdülkadir Câmî Bey, "Cânet meselesine dair", s. 155.

³⁹ BOA, Y.MTV, 295/46, 12/M/1325 (25 Şubat 1907); Gast, "Djanet-L'Histoire récente", *Encyclopédie Berbère*, C. XVI, s. 2384-2390.

⁴⁰ Pierre Gentil, *Confins Libyens, Lac Tchad, Fleuve Niger*, Charles-Lavauzelle, Paris 1946, s. 75.

⁴¹ Avrupalı müstevlilerin Afrika topraklarını işgal sürecinde mahalli unsurlar tarafından gelecek saldırıları durdurmak amacıyla yaptıkları küçük istihkâm yapıları, bir nevi beton tabyalara verilen addır.

10 Temmuz İnkılabı'ndan⁴² istifadeyle bu mevki üzerinde hak iddia ederek önce Kavar'ı; ardından bir binbaşı, bir yüzbaşı, iki teğmen ve bir topçu subayı refakatindeki iki yüz kişilik hecin süvari jandarması ve bir topla birlikte Temassinini işgal etti. Boş durmaksızın Cânet üzerinde aynı emellerle planlar yapmaya başladı ve ikinci blokHAVZİ LİZİ vadisinde inşa etti.⁴³ Bu adımlar karşısında elbette ki Osmanlı makamları da boş durmadı. Câmî Bey, Cânet ve Tevârik işine memur iken, Fransızlara karşı izlediği başarılı siyaset nedeniyle 30 Mayıs 1907'de Trablusgarp Vilâyeti dahilindeki Gat kazası kaymakamlığına tayin olundu⁴⁴ ve Tevârik kabilelerinin ileri gelenlerine onların Türk vatandaşı olduğunu gösterir çok sayıda nüfus tezkiresi dağıttı. Murzuk ile buraya on beş günlük mesafede bulunan Gat arasında deve ile posta görevini de bu kabilelere verdi.⁴⁵

Câmî Bey, Gat kazası kaymakamlığı yaptığı sırada Sudan'a gidip gelmekte olan tüccar kafilerinden 170.000 kuruşu aşkın muhafaza vergisi topladı⁴⁶ ve hazineye ait bu vergileri silsileli bir şekilde kaza, liva ve vilâyet muhasebe-maliye kalemlerine kaydettirerek, doğrudan doğruya Kaza Mal Müdürlüğü'nün kontrolüne devretti ve belediyenin tasarrufuna bıraktı.⁴⁷ Ayrıca Ezgar Tevârik Sultanı Şeyh Amûd, Tevâriklerin diğer ileri gelenlerinden Vrağın ve Mingasatin reisleri İngadâzen ağ Abakada ve Bû Fenâyet'i Osmanlı idaresine sadakatle bağlayarak görevini başarıyla sürdürdü.⁴⁸ İlerleyen süreçte kabilelerin muhafızı sıfatıyla Bû Fenâyet istihdam olundu ve bu vazifesine mukabil kabilelerin rüsûmundan aylık 200 kuruş maaş bağlandı. Sonradan bu rüsûmun lağvıyla kesilen maaşının, Tehnika Müdürü sıfatıyla Hazine'den verilmesine müsaade buyruldu.⁴⁹ Bilhassa Şeyh Amûd'un oğulları Şeyh Muhtar ve Şeyh Uh b. Ahlahim bu ittifaka büyük katkı sağladılar ve Osmanlı himayesinden çıkmadıkları gibi diğer kabile reisleriyle birlikte Fransızlara karşı hem batıda hem de kuzeyde mücadelelerini sürdürdüler.⁵⁰

⁴² İkinci Meşrutiyet, 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908).

⁴³ BOA, *DH.SYS*, 1/3, 21/Ş/1329 (15 Ekim 1911).

⁴⁴ Sami Bey, "Afrika Müslümanlarından Tevârik kabilesi", *İttihâd-ı İslâm*, nu. 1, 4 Kânunuevvel 1324 (17 Aralık 1908), s. 6-7; Olcay Özkaya Duman, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Parlamento Yaşamında Muhalif Bir Mebus "Cami Baykut", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, 2015, S. 13, s. 401, EK. 3 [*Dişişleri Bakanlığı Arşivi*, M.371/184.13.8.30, s. 2].

⁴⁵ Lt. G. Gardel, *Les Touareg Ajjér*, Éditions Baconnier, Alger 1961, s. 242. Cânet civarında sâkin bazı Tevârik kabilelerinin, öteden beri livaya tâbi olduklarını ve hatta kendilerine beş Osmanlı nüfus tezkiresi verildiğini savunarak, topraklarına Fransızlar tarafından yapılan saldırılar karşısında Osmanlı himayesini talep etmeleri de bu bilgiyi teyit etmektedir. BOA, *DH.ŞFR*, 663/37, 26 Mayıs 1326 (8 Haziran 1910).

⁴⁶ Câmî Bey, ticâret kabilelerinden malları (deve yükü) başına, yaygın olarak kullanılan mahalli para cinsinden 3 adet sim-i bahri tahsil ettiğini belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. "Abdülkâdir Câmî Bey'in topladığı bu paraları nerelere harcadığının ibraz edilmediğine dair Meclis Riyâset-i Celilesine hitâben yazılan şikâyet dilekçesi", *Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi*, 27 Mayıs 1322 (9 Haziran 1906).

⁴⁷ "Câmî Bey'in kendisine isnat edilen zimmete geçirme iddiaları hakkında Fizan Mebûsu Müntehabı unvanı ve kendi imzasıyla gönderdiği cevabı savunma dilekçesi", *TBMM Arşivi*, 6 Haziran 1325 (19 Haziran 1909). Hums Mebusu Mustafa Efendi'nin takririne karşı Câmî Bey'in müdafaasının tam metni için ayrıca bkz. Koloğlu, *Osmanlı Meclislerinde Libya ve Libyalılar*, Boyut Kitapları, İstanbul 2003, s. 64-65.

⁴⁸ BOA, *İ.DH*, 12/M/1324 (8 Mart 1906). 1908'de Ga'a kaymakam tayin edilen, Osmanlı askerî memuru (1. Tabur, Mülâzım-ı Evvel) Abdülkadir Câmî Bey, aynı yıl içerisinde Süvari Yüzbaşı iken Fizan mebusu seçilince İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmıştır. *Salnâme-i Askerî (1908)*, Matbaa-i Askeriyye, Dersaadet Sene-i Mâliye 1324 (1908), s. 767. Aradan geçen yaklaşık dört yılın ardından müddet-i kânûniyeyi ikmâl eylediğinden bahisle istifasının kabulüyle sınıf-ı ihtiyât kadrosuna nakledilmiştir. BOA, *İ.HR*, 11/111, 11/M/1330 (1 Ocak 1912).

⁴⁹ BOA, *DH.SYS*, 1/3, 21/Ş/1329 (15 Ekim 1911).

⁵⁰ Mehmed Nuri - Mahmud Naci, *a.g.e.*, s. 167.

Buna mukabil izlediği bölgesel siyasetten kademeli olarak başarı elde ettiğinin farkında olan Fransa, bilhassa Osmanlı tabiiyeti altındaki Tevâriklerin boş durmadıklarını ve kontrollerine geçen yerli kabilelerin kervanlarını basarak ticaret mallarını gasp ettiklerini iddia etmeye başladı. Bunları geri almak bahanesiyle Ezgar Tevârikleri'nin merkezi Cânet'e gelen Tidikelt Kumandanı Yüzbaşı Niéger, 18 Temmuz 1909'da burayı işgale yeltenince, Sultan Amûd Fransızlarla büyük bir mücadeleye girişti. Zaten Ezgar ileri gelenleri ile asil soylu kabilelerin reisleri vahayı terk etmişti. Bu yüzden Fransızların herhangi bir anlaşma metnini imzalamaya zorlayacakları ve idari konumda muhatap alacakları hiç kimse yoktu. Fransızlar, gönderde dalgalanan Türk bayrağını indirdiler, fakat vahayı terk etmeleri üzerinden çok geçmemişti ki bayrak eski yerinde dalgalanmaya tekrardan başlamıştı. Kuvvetle muhtemel badiyelere sığınan kabile reisleri, Osmanlı mercilerine derhal haber vermiş olacak ki; Teğmen Ammar Mikdat yirmi kişilik bir müfrezeyle hızlı bir sûrette Cânet'e intikal ederek burada Osmanlı hâkimiyetini tekrardan ihya etti.⁵¹ Ancak temin edilen bu durum, 1910 yılının ortalarına doğru Fransız notalarına verilen cevaplardan da anlaşıldığı üzere Osmanlı askeri müfrezesinin burayı boşaltmasıyla sonuçlandı.

3 Mayıs 1911 tarihli ve 83 numaralı tahrirat ile beraberindeki diğer resmi yazışmalarla sabit olduğu üzere Cânet, Osmanlı idari taksimatında yer alan bir nahiyeydi.⁵² Tevâriklerin bütün muameleleri Gat, Gadamis ve Trablusgarp ile devam etmekteydi. Şayet Cânet'e yeterli sayıda bir müfreze gönderilebilseydi, Fransızlar bu kadar güçlü bir direnç gösteremeyebilirdi. Maalesef yerel halkın ve ileri gelenlerin daimi taleplerine rağmen buranın hiçbir noktasına kuvvet sevk edilemedi. Fransızlar, Osmanlı Hükümeti ile arasında imzalanacak herhangi bir antlaşmaya gerek duymaksızın hızla bu bölgenin işgali için askeri teşebbüslerde bulundu. Fransa'nın Trablusgarp Konsolosunun Gat ve Fizan Sancağı ile Cânet ve havalisine yaklaşmama teminatına rağmen güneye doğru hızla sarmaya başladı.⁵³ Ayrıca kendisine muhalif olan kabilelerin güçlerini kırmak için güdümündeki yerel hâkimlerin desteğine de başvurdu. Bunlardan en önemlisi, Fransızların boyunduruğuna girmeyi kabul eden Haggarlara mensup Musa ağ Amastan idi⁵⁴. Bu durumun farkında olan Arap ve Ezgar Tevârik kabileleri, Fransızlara ve yerel mütteliklerine karşı taarruza geçti. Buna rağmen Fransızlar, saflarında yer alan ateşli silahlarla donatılmış 440 Senegalli Nişancı'nın ve mütteliklerinin de desteğiyle muhalif Tevârik kabilelerini yenilgiye uğrattılar. Akabinde sadakat/ihanet tutumlarına göre Arap ve Tevârik kabilelerini sınıflandırarak aralarındaki ayrılık ateşini körüklediler. Bilhassa Ezgarların nüfus ve hayvanlarını kaydetmeye başladılar. Tevâriklerin dinlerini değiştirmeleri ve kabilevi kültürel mirasının yok edilmesi için büyük uğraşlar içerisine girdiler.

⁵¹ BOA, BEO, 3746/280943, 28/R/1328 (4 Mayıs 1910); Gardel, *Les Touareg Ajjer*, s. 245.

⁵² BOA, A.MTZ.TG, 15 Mayıs 1329 (28 Mayıs 1913), s. 1-80 (Fizan Mutasarrıflığı'nın Gat ve Güney hudutları hakkında çeşitli malumatları bildiren raporu)

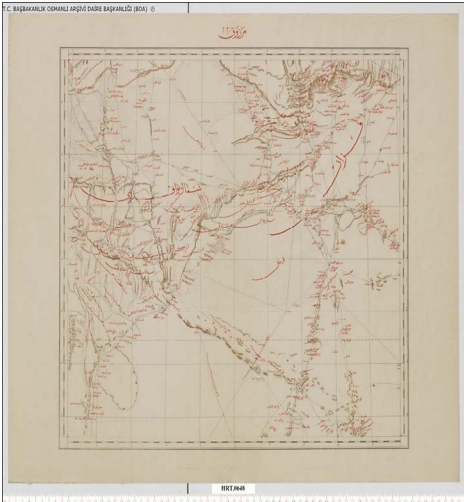
⁵³ BOA, BEO, *Vilayet Giden-Trablusgarp*, Defter nu. 362, 220641/61, s. 41, 29 Teşrinievvel 1322 (11 Kasım 1906).

⁵⁴ BOA, HR.HMŞ.İŞO, 202/59,16 Kanûnievvel 1326 (29 Aralık 1910).

Cânet nahiyesine 27 Kasım 1911'de giren Fransızlar, Senûsi zaviyesini askeri üsse çevirmekle işe başladılar. Çevresindeki üç köyün reisleri ve ileri gelen eşrafı, Fransızların bölgedeki varlığını kabullendiler. Sultan Amûd, kendi emlakine Fransızların el koymasının ardından ailesiyle birlikte Murzuk'a hicret ettiyse de Cânet'e yeniden sahip olabilmek için saldırılarına devam etti. Geçici süreliğine de olsa 1916'da burayı geri almayı başarsa da Fransızlar bir daha geri bırakmamak üzere 28 Ekim 1918'de buraya yerleştiler. Bu tarihten itibaren bölgede sömürgecilik dönemi başladı. Ezgar Tevâriklerinin hâkimiyet ve nüfuz alanları üç kısma taksim edilerek Cezayir, Nijer ve Libya arasında ayrı ayrı idarelere verildiler.⁵⁵

Sonuç

Fransa'nın Büyük Sahrâdaki nüfuz politikalarında üç aşamalı bir siyaset güttüğü anlaşılmaktadır. İlk aşamada İngiliz Kanosu'na karşı Fransız Zinderi'ni ihya ederek bölgede yeni bir güç dengesi kurmayı hedefledi. Ancak bu teşebbüsünde başarılı olamadı. İkincisinde Tunusluları Trablus tüccarıyla rekabet ettirmek ve bu suretle Tunus ile Nijerya arasında düzenli bir etkileşim tesis etmek istedi, bunda da mağlup oldu. Zira Tunuslular, bu zahmetli ve meşakkatli çöl yolculuklarını göze alamadılar. Son aşamada ise Sahra ahalisinden Tuâtlıları Kano'ya gitmeye teşvik etti. Hatta bu konuda büyük sermayeleri tâcirlerin önlerine serse de uzun soluklu bir netice elde edemedi. Sadece Trablus ve Gadamisliler Sahra ticaretinin bütün külfetine katlanarak yegâne ticaret unsuru olarak bölgede varlık göstermeyi başardılar. Ancak Fransızlar, Cânet'i işgal ettikten sonra Ayir'den Tunus'un Gabes limanına ulaşan ticaret güzergâhını belirli menzillerle tanzim etmeye muvaffak oldular ve bölge tüccarına burayı kullanmaları durumunda her türlü rûsûm kolaylığını göstererek, Osmanlı'nın Trablusgarp hinterlandı içerisinde yer alan ve Sahra transit ticareti için önemi haiz stratejik menzil noktalarını devre dışı bırakarak etkisiz kılmayı başardılar. Bilâdüssudan'a kadar uzanan Trablusgarp merkezli bu ticaretin yok edilmesi ve dünya kamuoyunda oluşturdukları menfi Tevârik algısı sonrasında en ağır bedelleri ise her zamanki gibi yerel halk ödedi.

Harita: BOA, *HRT.h*, Nu: 648-3, 29/Z/1327 (11 Ocak 1910).

[Bu harita, Merzûk başlığı altında Fizan topraklarından geçen ticaret güzergâhlarını ve Kuzey Tevârikleri'nden Ezgarların alt kollarına ait otlak ve meralar ile nüfuz bölgelerini göstermektedir.]

⁵⁵ Gast, "Ajjer, Azger, Adjer", s. 388-396; Gast, "Djanet-L'Histoire récente", s. 2384-2390.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi

İlgili arşiv vesikalarının künyeleri metin içerisinde yer almaktadır.

Salnâmeler

Salnâme-i Vilâyet-i Trablusgarp, Matbaa-i Vilâyet, 1322 (1906).

Salnâme-i Askerî (1908), Matbaa-i Askeriyye, Dersaadet Sene-i Mâliye 1324 (1908).

Yazma ve Araştırma Eserler, Makaleler, Tezler, Süreli Yayınlar, Ansiklopedi Maddeleri

Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1970.

Abdülkadir Câmî Bey, *Trablusgarbdan Sahrâ-yı Kebîre Doğru*, Nişan Babikyan Matbaası, Dersaadet 1326.

_____, "Cânet meselesine dair", *Sırât-ı Müstakim*, C. V, S. 113, İstanbul 1326, s. 153-157.

Ahmet Kavas, "Büyük Sahra'da Gat Kazasının Kurulması ve Osmanlı-Tevarik Münasbetleri",

Osmanlı-Afrika İlişkileri, Kitabevi, İstanbul 2011, s. 263-302.

Ali Sâib, *Coğrafyâ-yı Mufassâl: Memâlik-i Devlet-i Osmâniyye*, Ebuzyiyâ Matbaası, Kostantiniyye 1304.

Anonim, *el-Hulelü'l-Mevşiyye fî Ahbârî'l-Merrâkuşiyye*, thk. Süheyl Zekkâr-Abdülkâdir Zemâme, Dârü'r-Reşâdi'l-Hadîse, Dârülbeydâ 1979.

Bruce S. Hall, *A History of Race in Muslim West Africa, 1600-1960*, African Studies: 115, Cambridge University Press, New York 2011.

C. H. Pellat, "Ahaggar", *The Encyclopaedia of Islam*, C. I, H. A. R. Gibb vd. (Eds.), E. J. Brill, Leiden 1986, s. 254-255.

Cengiz Orhonlu, "Osmanlı-Bornu Münâsebetine Âid Belgeler" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1969, S. 23, s. 111-130.

Ebü'l-Muzaffer Recep, *Trablus Ahvali*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul 1327.

Edmond Bernus, "Montagnes touarègues: Entre Maghreb et Soudan: le 'fuseau touareg'", *Montagnes du Sahara: revue de géographie alpine*, nu. 1, 1991, s. 117-130.

G. Yver - R. Capot-Rey, "Ayir", *The Encyclopaedia of Islam*, C. I, H. A. R. Gibb vd. (Eds.), E. J. Brill, Leiden 1986, s. 307.

Henri Duveyrier, *Exploration du Sahara - Les Touaregs du Nord*, Challamel Aîné, Paris 1864.

Henri Lhote, *Les Touareg du Hoggar*, Payot, Paris 1955.

Jacques Hureiki, *Essai sur les origines des Touaregs*, Éditions Karthala, Paris 2003.

James Willard, *es-Sahraü'l-Kübrâ*, Mektebetü'l-Fercânî, Trablusgarp t.y.

Jean Pommerol, *Among the Women of The Sahara*, çev. N. D'Anvers, Hurst and Blackett, London 1900.

Jeremy Keenan, "Ethnicity, regionalism and political stability in Algeria's Grand Sud", *The Journal of North African Studies (JNAS)*, C. 8, S. 3-4, 2003, s. 67-96.

Kolağası Ali - Mirliva Ahmed Nuri, *Afrikâ-yi Osmanîden Trablusgarb ve Bingazi ve Fizanâ Dair Malumat*, İÜTY: 5002, İstanbul 1301.

Lieutenant Paulhiac, *Promenades Lointaines Sahara, Niger, Tombouctou, Touareg*, Librairie Plon, Paris 1905.

Lt. G. Gardel, *Les Touareg Ajjer*, Éditions Baconnier, Alger 1961.

Marceau Gast, "The History of Sovereignty Among the Kel Ahaggar", *The Nomadic Alternative*, ed. Wolfgang Weissleder, Mouton Publishers, Cambridge 1978, s. 201-214.

_____, "Ajjer, Azger, Adjer", *Encyclopédie Berbère*, C. III, s. 388-396.

_____, "Djanet-L'Histoire récente", *Encyclopédie Berbère*, C. XVI, s. 2384-2390.

_____, "Imenân", *Encyclopédie Berbère*, C. XXIV, s. 3686-3694.

Mehmed Nuri - Mahmud Naci, *Trablusgarb*, Tercümân-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1330.

Muhammed Saïd el-Gaşşât, *et-Tavârik: Arabu's-Sahrâ'i'l-Kübrâ*, 5. Baskı, ed- Dârü'l-Arabiyye li'l-Mevsûât, Beyrut 2008.

Muhammed Tandoğan, "Afrika'nın Kuzeyini Güneyinden Ayıran Toplum Tevârikler ve Stratejik Konumları", *Basılmamış Doktora Tezi*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

Mustafa Hoca, *Târîhu Fizân*, thk. Hubeyb Vidâa el-Hısnâvî, el-Cemâhiriyyetü'l-Arabiyyetü'l-Libiyetü'l-Şa'biyyetü'l-İştirâkiyye, Trablus 1979.

Nora Lafi, "Ghadames Cite-Oasis Entre Empire Ottoman et Colonisation", *La Libia tra Mediterraneo e mondo Islamico*, yay. haz. Ederico Cresti, Giuffrè Editore, Milano 2006, s. 55-69.

Olcay Özkaya Duman, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Parlamento Yaşamında Muhalif Bir Mebus "Cami Baykut"", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, 2015, S. 13, s. 381-406.

Orhan Koloğlu, *Osmanlı Meclislerinde Libya ve Libyalılar*, Boyut Kitapları, İstanbul 2003.

Pierre Gentil, *Confins Libyens, Lac Tchad, Fleuve Niger*, Charles-Lavauzelle, Paris 1946.

Rouard de Card, *La France et la Turquie dans le Sahara Oriental*, A. Pedone, Paris 1910.

Sâdik el-Müeyyed, *Afrika Sahrâ-yi Kebîri'nde Seyahat*, Âlem Matbaası, İstanbul 1314.

Sami Çölgeçen, *Sahra-yı Kebîr'i Nasıl Geçtim?*, Yay. haz. Ömer Hakan Özalp, Ark Kitapları: 72, Özgü Yayınları, İstanbul 2013.

_____, "Afrika Müslümanlarından Tevârik kabilesi", *İttihâd-ı İslâm*, nu. 1, 4 Kânunuevvel 1324 (17 Aralık 1908), s. 6-7.

Souleymane Diallo, "Pastoral Nomadic Tuareg in Transition: the Case of Iğoreine Tuareg in Echagh, Northern Mali", *Thesis of Master of Philosophy in Visual Culture Studies*, Faculty of Social Sciences, University of Tromsø, Norway 2008.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), III/1 (2018), s. 29-53

DEVLETİN KURUMSAL SÜREÇLERE ETKİSİ: TÜRKİYE KAYNAKLI YENİ KURUMSAL KURAM ÇALIŞMALARI ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR YAZIN DEĞERLENDİRMESİ (1998-2016)*

Akansel YALÇINKAYA**

Özet

Bu çalışmada, devletin kurumsal süreçlere etkisi Türkiye kaynaklı yeni kurumsalcı çalışmalar bağlamında incelenmiştir. Bu amaçla, kurumsal süreçlerdeki devlet etkisini derinlemesine analize olanak sağlayan sistematik literatür değerlendirme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın amacına ulaşmak için, veriler çeşitli yerel veri tabanlarından derlenmiştir. Yapılan inceleme, devletin farklı bağlamlar ve örgütsel alanlardaki kurumsal süreçlerde etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulguları ayrıca, politik ve ekonomik farklılıklarından dolayı ABD temelli yeni kurumsalcı yazındaki liberal devlet kavramsallaştırmasının Türkiye için geçerli olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni kurumsal kuram, Devlet, Yeni kurumsal kuramda devlet, Sistematik yazın değerlendirmesi.

* Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından kabul edilen ve 1502E090 No.lu proje kapsamında desteklenen Devlet, Aktör ve Değişim: 1983-2013 Yılları Arası Türk Havayolu Taşımacılığı Alanında Kurumsal Değişim adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Araş. Gör. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, akansel.yalcinkaya@medeniyet.edu.tr

THE EFFECT OF STATE ON THE INSTITUTIONAL PROCESS: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW ON TURKEY-BASED NEW INSTITUTIONAL THEORY STUDIES (1998-2016)

Abstract

In this study, the effect of the state on institutional process in Turkey-based new institutional studies was examined. For this purpose, a systematic literature review method is used to allow for in-depth analysis of the effect of the state on institutional process. To reach the aim of the study, the data are gathered from multiple national databases. The examination done shows that the state is influential in the institutional processes in various contexts and organizational fields. Results of the study also indicated that the liberal formulation of the state by the US-based new institutional literature is not relevant to Turkey because of its political and economical distinctiveness.

Keywords: New institutional theory, State, State in new institutional theory, systematic literature review.

Giriş

Yeni kurumsal kurama göre, devlet, örgütsel çevrede yer alan aktörlerden sadece biri değil, yasal zorlama kabiliyetine sahip bir aktördür (Streeck ve Schmitter, 1985:20). DiMaggio ve Powell (1983:147), 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletlerin en önemli rasyonelleştirici aktörlerden birisi olduğunu belirtmektedirler. Onlara göre, devlet, zorlayıcı eşbiçimlilik mekanizmaları ile örgütsel veya kurumsal değişime kaynaklık edebilmektedir. Diğer yandan, Meyer ve Rowan (1977) da, diğer büyük örgütlerle beraber rasyonelleşmiş devletin sosyal hayatta hâkimiyetinin artmasıyla örgütsel yapıların artan oranda kurumsallaştığını belirtmektedirler. Buna göre, devlet, toplumsal birimleri kontrol etmek ve standartlaştırmak için biçimsel örgütlenmenin doğmasına ve yayılmasına katkıda bulunan, benzeştirici bir aktördür (Özen, 2011:51). Bu çalışma da, devletin Türkiye bağlamındaki kurumsal süreçlere ilişkin rolünü netleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada, kurumsal kuram bağlamında devletin kurumsal süreçlerdeki rolü incelenmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye kaynaklı görgül yeni kurumsalcı analizler üzerinden, devletin farklı örgütsel alanlardaki etkisi betimlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın cevap aradığı temel soru, “Türkiye’de devletin kurumsal süreçler üzerindeki etkisi nasıldır?” şeklinde ifade edilebilir. Söz konusu soruyu cevaplama adına, Türkiye’de devletin hangi benzer veya farklı mekanizmalarla kurumsal süreçlere nasıl etki ettiğinin de ortaya konulması hedeflenmektedir. İnceleme sonucunda, devletin farklı bağlamlar ve örgütsel alanlardaki kurumsal süreçlerde nasıl bir etkisi olduğunu gösterebilmenin yanında; hangi benzer veya farklı mekanizmalarla kurumsal süreçlere etki ederek alanları biçimlendirdiğini ortaya koyması bağlamında çalışmanın yazına katkı sunabileceği düşünülmektedir.

Yeni Kurumsal Kuramda Devlet

Yeni kurumsal kuramda devletin yeri ve gücü, kurucu çalışmalarla ortaya çıkan ilk formülasyonlarından beri önemli bir yer işgal etmiş ve zaman zaman da devletin yeri ve gücünün analize katılıp katılmadığı ile bağlamlar arası farklılıklar gibi hususlarda eleştiriler getirilmiştir. Devlet sahipliğindeki şirketler de dâhil olmak üzere tüm örgütler, kaynak ve meşruiyet arayışı için kamu ile bir anlaşma noktası aramaktadırlar (Meyer ve Rowan, 1977). Kuzey Amerika kökenli bir kuram olan yeni kurumsal kuramda devlet, yasal profesyonellerle giriştiği işbirliği de düşünülürse kolektif aktörlerin de içerisine dâhil olduğu politik ve ekonomik aktörlerin yararlandığı doğayı, kapasiteyi ve hakları belirleyen olağanüstü güçlere sahiptir (Scott, 2008:98). Devlet, örgütsel çevrede yer alan aktörlerden sadece biri değil; yasal zorlama kabiliyetine sahip olan ve bu bağlamda çok farklı bir aktördür. Bu doğrultuda, tüm örgütler birer yönetim yapıları olarak kabul edilmekle birlikte; devlet apayrı bir yere sahiptir (Streeck ve Schmitter, 1985:20).

Devletler ve onların aktörleri, özellikle de düzenleyici yapılar olmak üzere kurumsal yapıların ana taşıyıcıları ve ilk yaratıcılarıdır. Devletlerin yasaları ve onlara bağlı örgütlerin yönetsel rutinleri örgütlerin hareket tarzları için kısıtlar yaratmaktadır. Devletler, bunun yanında kendilerine bağlı örgütler ile normatif yapılar yaratarak diğer örgütlere model sunmaktadır. Hatta devlete doğrudan bağlı olmayan fakat onunla yakın ilişkili sektör birlikleri gibi kuruluşlar dahi elde ettikleri meşruiyet sebebiyle devlet benzeri bir işlev kazanmaktadırlar. Söz konusu bu örgütler, elde ettikleri meşrulaştırıcı güç sayesinde kurumsal yapıları normatif olarak desteklemektedirler (Palmer ve Biggart, 2002:260).

Yeni kurumsal kuramın “kurucu” çalışmalarında da devletin üzerinde önemle durulmuştur. Özellikle, DiMaggio ve Powell (1983)’in makalesi ile DiMaggio ve Powell, (1991)’in derlemesi yeni kurumsal kuramda devletin işgal ettiği yeri göstermesi ve altını çizmesi bakımından oldukça önemlidir. DiMaggio ve Powell (1983)’in çalışmasında devletin nasıl ve neden rasyonelize edici olduğu ayrıntıları ile açıklanmakta ve örneklendirilmektedir. DiMaggio ve Powell (1983:147), 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletler ve mesleklerin en önemli rasyonelleştirici aktörleri olacağını belirtmektedir. Benzer şekilde yazarlar, merkezi devletin genişlemesinin, sermayenin merkezileşmesinin ve hayırseverliğin koordine edilmesinin otorite ilişkileri vasıtasıyla örgütsel modelleri homojenleştireceğini iddia etmektedirler (DiMaggio ve Powell, 1983:151). Çalışmada devletin rolünü görebileceğimiz bir diğer alan da; eşbiçimlilik mekanizmalarıdır. Daha önce üzerinde durulan eşbiçimlilik türlerinden zorlayıcı eşbiçimlilik, doğrudan devletin veya hükümetin uygulamaları sonucu gerçekleşmekte ve bu bağlamda devlet örgütsel veya kurumsal değişime kaynaklık etmektedir. Kurumsal kuramın bir diğer klasik çalışması olan Meyer ve Rowan (1977) ise, rasyonelleşmiş devlet ve diğer büyük örgütlerin sosyal hayatta daha fazla hâkimiyet kurmasının örgütsel yapıların da artan oranda kurumsallaşmasına neden olacağını belirtmektedir. Kurumsal kuramın klasiklerine göre, devlet, toplumsal birimleri kontrol etmek ve standartlaştırmak için biçimsel örgütlenmenin doğmasına ve yayılmasına katkıda bulunan, rasyonelleştirici ve benzeştirici bir aktördür (Özen, 2011:51).

Devletin rasyonelleştirici rolüne yönelik söz konusu bu yaklaşım yeni kurumsal kuramın bir diğer klasiği olarak nitelendirilebilecek derlemede de kendini göstermektedir. Kitapta yer alan neredeyse her bölümde devletin bu rolüne bir vurgu vardır. Örneğin, DiMaggio ve Powell (1991:28)’in giriş bölümünde, yazarlar kurumların yeniden yaratımında örgütsel alanlarda yer alan devlet, meslekler veya hâkim aktörler gibi merkezi ve güçlü aktörlerin taleplerinin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Scott ve Meyer (1991:121) de, Streeck ve Schmitter (1985)’e atıfla devletin örgütsel alanlarda yer alan sıradan bir aktör olmadığını vurgulamak için, onun yasal zorlama gücünün kullanabilme kabiliyetinin altını çizmektedirler. Kitap içinde yer alan bölümlerden biri olan Powell (1991)’in bölümünde, devletin ele alınışı da dikkat çekicidir. Powell (1991), sektörlerin büyüklüğüne, ithalata bağımlılığına, ürün ve pazar yaşam eğrilerine, emek ve sermaye yoğunlukları ile ve benzeri özelliklerine bakılmaksızın sektörlere olan direkt ve dolaylı devlet etkisi ve müdahalesine yönelik hatırı sayılır bir farklılık olduğunu belirtmektedir (s.195-196). Powell (1991), devletin söz konusu etkisini veya müdahalesini modern şirketin doğuşu ve yaşamı üzerinden örneklendirmektedir. Ona göre, devlet tarihsel olarak modern şirket formunu yalnızca yasallaştırmamış aynı zamanda yaratmıştır da. Onun yaklaşımına göre, özel ve kamu şirketleri, ortaklıklar ve kâr amaçsız örgütler gibi örgütsel formlar yasal ve politik manada sosyal olarak oluşturulmuştur. Bu bağlamda, ABD devleti, modern şirketin yaratılmasında can alıcı bir role sahiptir. Öyle ki, devlet, modern şirket formunun doğması ve yaşaması için yasal zemini hazırlamış, ona finansal destek sağlamış, ulusal pazara giriş için var olan engelleri kaldırmış ve şirket karşıtı güçlerin muhalefetinin etkisini azaltmıştır. Powell (1991), devletin benzer bir rolü kâr amaçsız örgütler sektörünün gelişimi için de oynadığını belirtmektedir. Ona göre, dindar ve sosyal elitler, devlet ve federal hükümetlerle birlikte hareket ederek, kamu yararı konusunda özel sektörün de sorumluluk almasını sağlamışlardır. Powell (1991), devletin ve mesleklerin bu yüzyılın en önemli rasyonelleştiricileri olduğunun altını tekrar çizmiş; onların örgütsel amaçları oluşturduğunu ve meşrulaştırdığını, kaynakları standardize edip dağıtımını gerçekleştirdiğini ve bürokratik kontrol sistemlerini geliştirip sürdürdüklerini ifade etmiştir. Örneklendirmek gerekirse, çok bölümlü yapı (Fligstein, 1990), muhasebe

uygulamaları (Covaleski ve Dirmsmith, 1988), personel politikaları (Baron, Dobbin ve Jennings, 1986) ve şirket hayırseverliği (Galaskiewicz, 1985) gibi çok çeşitli faaliyetler, devletin kurumsal baskıları ve beklentileri sonucu şekillenmiştir (Powell, 1991:188). Devletin ele alınışı konusunda çok önemli tespitler yapan yazar, son olarak devletin ikircikli tutumu ve bu sebeple örgütsel alanlarda yarattığı farklılık ve karmaşıklığa açıklık getirmektedir. Ona göre, hükümetin federal, devlet ve yerel gibi çoklu düzeyleri ve çok farklı hükümet organları, sektörleri ve örgütsel alanları kontrol etmek için rekabet etmekte ve çok farklı düzenlemeler gerçekleştirmektedirler. Söz konusu bu farklılık sonucu ortaya çıkan çatışan baskılar ile yetki aşmaları, örgütsel alanlarda heterojenlik ve karmaşıklık yaratmaktadır (Powell, 1991:196).

Friedland ve Alford (1991)'da bu kapsamda önemli bir uyarı yapmakta ve devletin kaynak bağımlılığı kuramcılarının söylediği gibi temsilci bir hükümete indirgenmesinin onu önemsememek anlamına geldiğini belirtmekte; aksine devletin toplum içerisindeki en hâkim örgüt şeklinde ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır (s.236). Derlemeye devletin ele alınışına ilişkin daha önce bahsedilen rasyonelleştirici ve tarafsız vurgunun en belirgin ve kuvvetli olduğu bölümlerden biri ise Fligstein (1991)'a aittir. Fligstein (1991) işe devleti tanımlamakla başlamakta ve onu bir grup birbirleriyle yoğun ilişkili örgütten oluşan yapı olarak ele almaktadır. O, bir örgütsel alanda ilk olarak devlet ve onun hareketleri ve kararları ile diğer örgütleri ve onların hareket tarzlarını ayırmak gerektiğini, zira devletin alanın doğrudan temsilcisi olmasa bile söz konusu alandaki oyunun kurallarını koyduğunu belirtmektedir. Ona göre devlet, örgütsel alandaki örgütler arasında aracılık etmekte ve alanda istikrarı sağlamak için her birinin çıkarını gözetecek şekilde hareket etmeye çalışmaktadır. Bu sebeple, devlet, örgütsel alanı diğer örgütlerden çok daha derinden ve sistematik olarak değiştirebilmektedir (Fligstein, 1991:314). Fligstein (1991), devletin hem belirli bir örgüt hem de örgütsel alanlar için istikrar veya değişimin ana kaynağı olduğunu belirtmektedir. Devlet, herhangi bir örgütsel alanda oyunun kurallarını belirleyerek, sürekliliği sağlamaktadır. Fligstein (1991)'in devletin örgütsel alanlardaki rolüne ilişkin çıkarımları çalışmamız açısından bir başka öneme sahiptir. Yazar, örgütsel alanlarda devlet ve diğer örgütler arasındaki ilişkileri ve söz konusu bu ilişkilerin sonuçlarını ele almıştır. Ona göre, bir örgütsel alandaki özel sektör şirketleri hâlihazırda var olan örgütlerin çıkarlarını destekleme adına örgütsel alanı organize etmek için, devleti kullanmaktadır. Bu bağlamda, herhangi bir örgütün bir örgütsel alanda kuralları dikte etme veya devleti söz konusu alan için kural koymaya ikna etme kabiliyeti, söz konusu örgütün hükmettiği kaynaklara ve içinde bulunduğu ağ yapısı ile bağımlılık ilişkilerine bağlıdır (Fligstein, 1991:314). Örgütsel alanda yaşanan değişimlere bu bakış açısıyla yaklaşıldığında, altta yatan değişim mekanizmalarının daha açık ve net bir şekilde görülebileceği açıktır.

Derleme kitap ve yeni kurumsalcı diğer klasiklerin yanında, söz konusu bu çalışmalara göre daha güncel sayılabilecek çalışmalarda da devletin rasyonelleştirici ve istikrar sağlayıcı etkisine vurgu açıktır. Örneğin, derlemede de devletin istikrar sağlayıcı rolünü ön plana çıkaran Fligstein (1991), daha sonraki bir çalışmasında (Fligstein, 2001:19) devletlerin ve hükümetlerin istikrarı tesis etmeye yönelik kuralları koymak üzere örgütsel alanlara müdahale ettiğini iddia etmektedir. Benzer şekilde, kurumsal kuramın saygın isimlerinden Scott (2008:53) ise, kurumların düzenleyici yönüne vurgu yaparken; devletin diğer sosyal aktörlerden bağımsız şekilde kendi çıkarlarını geliştirmek üzere davrandığını ifade etmektedir. Ona göre devlet bu ve benzer yollarla, kurumların düzenleyici yönüne dikkat çekmekte, söz konusu bu dikkat ise devletin rolüne ilişkin ilgiyi ve algıyı devletin kural koyucu, hakem ve yaptırımcı olduğu şeklinde yenilemektedir.

Bu bağlamda, yeni kurumsal kuramın Kuzey Amerika ayağında, devlet, örgütsel alanlardan bağımsız şekilde kural koyucu, örgütsel alandaki tüm aktörlere eşit mesafede tarafsız bir hakem ve örgütsel alandaki itirazlara karşın herkese eşit yaptırım gücüne sahip bir zorlayıcı olduğu şeklinde bir kavrayıştan bahsedilebilir. Fakat, söz konusu bu kavrayış, evrensel olmaktan ziyade kuramın geliştirildiği bağlam olan ABD'nin kendine has sosyal politik ve ekonomik özelliklerinden etkilenmektedir. Bu bağlamda, farklı siyasal sistemlerin kurumsal süreçlerde ne gibi farklılıklara yol açabileceği fikri irdelenmelidir.

Özen (2011:46), Jepperson ve Meyer (1991)'e atıfla, farklı siyasal sistemlerin farklı kurumsallaşma süreçlerine neden olduğu iddiasının kurumsal çalışmalarda yeteri kadar incelenmiş bir konu olmadığını ifade ederken; Anglo-Amerikan ve liberal sisteme aşırı yoğunlaşan çalışmalarda devletin kurumsal süreçlerdeki rolünün bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde liberal sistemdeki devlet anlayışına göre kavramsallaştırılmasına neden olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda, yeni kurumsal kuramda hâkim olan liberal siyasa yönelik baskın devlet anlayışının farklı bağlamlar için tekrar gözden geçirilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır (Özen, 2014). Kurumsal süreçlere etki eden siyasa farklılığının ABD'dekinden farklı bir bağlamdaki kurumsal süreçleri nasıl ve ne denli farklılaştırdığı ve bu farklılığın giderilmesine yönelik en önemli vurgu ve çağrı Özen (2011; 2014)'den gelmiştir. Yazar, yeni kurumsal kuramın ortaya çıktığı ve özelliklerini taşıdığı liberal bir siyasa dışında bir bağlamda kuramın temel tezleri ile varsayımlarının nasıl da farklılaşabileceğini gözler önüne sermektedir. Ona göre, yeni kurumsalcı çalışmalarda devlet genellikle (1) egemen ideolojilere uygun olarak oyunun kurallarını koyabilen ve bu kuralların uygulanmasını sağlayabilen bir aktör, (2) örgütsel alanın dışında ve çatışan çıkarların aracısı konumunda ve (3) istikrarın ve değişimin temel kaynağı (Özen, 2011: 54; Özen, 2014:83) olarak kavramsallaştırılmakta ve ele alınmaktadır. O halde, örneğin Türkiye gibi liberal siyasadan ziyade daha devletçi özellikler sergileyen bağlamlarda gerçekleştirilen yeni kurumsalcı analizlerin yeniden bağlamsallaştırılması gerektiğinden (Özen, 2014) ve yeni kurumsal kuramın bu denli bir tadilata (Özen, 2010:329) ihtiyaç duyduğundan bahsedilmektedir.

Sonuçta, Özen (2014), Türkiye kaynaklı yeni kurumsalcı çalışmaların bulgularından hareketle, yeni kurumsal kuramın temel tezlerine aykırı olarak, Türkiye'deki kurumsal süreçlerde devletin a) rasyonelleştirici ve kurumsallaştırıcı rolünde belirsizlikler olduğunu, b) örgütsel alanlarda eşbiçimlilik yerine çeşitlilik ve eksik kurumsallaşmaya neden olduğunu ve c) istikrar yerine sürekli değişim ve törensel benimseme yarattığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Özen (2011:62) Türkiye'de devletin neden bazı alanlarda belirgin bir rolü varken bazı alanlarda olmadığını incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. İşte bu çalışmada, söz konusu bu hususu gidermek üzere bu istikamette atılmış bir adımdır.

Yöntem ve Süreç

Çalışmada, devletin kurumsal süreçlerdeki farklılaşan etkisini ortaya koymak adına geniş kapsamlı ve sistematik bir yazın taraması gerektiğinden son yıllarda sosyal bilimlerde de sıklıkla kullanılan sistematik literatür değerlendirmesi yöntemine (Petticrew ve Roberts, 2008) başvurulmuştur. Sistematik literatür değerlendirmeleri, alanında uzman kişiler tarafından elde edilebilir en iyi araştırma kanıtını belirlemek için benzer yöntemler ile yapılmış çok sayıda araştırmanın yapılandırılmış ve kapsamlı bir sentezidir (Karaçam, 2013:26). Dahası, sistematik değerlendirme çalışmaları, belli bir konuda yapılan orijinal araştırmaların çok detaylı ve geniş bir biçimde taranıp, dışlanma ve dahil edilme kriterleri kullanılarak, bulguların sentez edildiği bilimsel inceleme-lerdir (Aslan, 2018:62). Bu bağlamda, bu tür sistematik değerlendirmelerde, bir konu hakkında ulaşılabilen literatürün kapsamlı bir şekilde tanımlanması için metodolojik yaklaşımların kullanılarak araştırmacıların araştırma sorularına cevap olabilecek ulaşılabilecek en iyi kaynakların özlü özetinin çıkarılması (Eyyam ve Doğruer, 2016) amaçlanmaktadır.

Yerli yazındaki yeni kurumsalcı çalışmalarda devlet kavrayışını ortaya koymak üzere, sistematik bir süreç izlenmiştir. Çalışmaların belirlenmesinde yoğun olarak yerel veri tabanlarından yararlanılmıştır. Örneğin, makaleler için TÜBİTAK ULAKBİM Ulusal Veri Tabanları (UVT) ve Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index) gibi veri tabanları, lisansüstü tezler için YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanı ve buraya kadar sayılan kaynaklar ile bildiriler ve yayınlanmamış çalışmalar için ise Google Akademik veri tabanı ile Google arama motorundan yararlanılmıştır. Bu veri tabanları yanında, çalışmaların derlenmesinde Milli Kütüphane'nin Türkiye Makaleler Bibliyografyası'ndan da istifade edilmiştir. Elektronik olarak basılı olmayan çalışmaların tam metinleri söz konusu olduğunda, makaleler ve bildiriler için çalışmanın yazar(lar)ı ile iletişime geçilmiştir. Yalnızca basılı olan bildirilere ulaşmak için ise, söz konusu bildiri kitabının bulunduğu kütüphanelere ulaşılmaya ve kütüphaneler arası ödünç hizmetleri aracılığıyla çalışmalar elde edilmeye çalışılmıştır. Nihayetinde söz konusu veri tabanlarından yerli yazındaki 162 yeni kurumsalcı çalışma derlenmiştir.

Sistematik literatür analizi çalışmalarını diğer literatür değerlendirme çalışmalarından ayıran en önemli husus bir süreç protokolünün takip edilerek analize katılacak çalışmaların belirli dahil etme kriterleri bağlamında seçilmesidir. Bu bağlamda, çalışma kapsamına alınacak makale, tez, bildiri, kitap bölümü vb. çalışmaların seçiminde; (1) söz konusu çalışmanın açık bir şekilde kurumsal açıdan yeni kurumsalcı geleneği takip etmesi, (2) yeni kurumsalcı klasiklerden (DiMaggio ve Powell, 1983; DiMaggio ve Powell, 1991; Meyer ve Rowan, 1977; Zucker, 1977) en az birine atfı vermesi, (3) görgül olması, (4) devlete ve onun etkilerine ilişkin çıkarımlarda bulunuyor olması, (5) tam metnine ulaşılabiliyor olması, (6) yayın dilinin Türkçe ya da İngilizce olması, (7) çalışmanın konu edindiği bağlamın Türkiye'den olması gibi sistematik literatür değerlendirmesi kriterleri dikkate alınmıştır. Söz konusu kriterler için ilk olarak çalışmaların özet ve kaynakça bilgileri taranmış ve bu kriterler dışında çalışmanın mikro (pratik), meso (kurum) veya makro (örgütsel alan) gibi düzeyleri dikkate alınmamıştır. Çalışma sayısını artırmak için zaman zaman atıflardan hareketle başka çalışmalara da ulaşılmıştır. Son olarak belirtmek gerekir ki; aynı konuyu içeren birden fazla yayın, farklı yazarlar tarafından üretilmiş olsa dahi değerlendirme aşamasında bulguları açısından birlikte oldukları düşünülerek ele alınmıştır. Örneğin, bir doktora tez çalışmasından üretilmiş olan bildiri ile aynı doktora tez çalışmasından üretilerek yayınlanmış bir makale bulguları bağlamında birlikte değerlendirilmeye alınmıştır.

Türkiye Kaynaklı Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet ve Kurumsal Süreçlere Etkisi

Bu bölümde, incelenen yeni kurumsalcı görgül çalışmalara ve bu çalışmalardaki devletin kurumsal süreçlerdeki etkisine yönelik bulgulara özet tablolar olarak yer verilecektir. Bu bağlamda, yerli yazındaki 162 yeni kurumsalcı çalışmadaki devlet kavrayışını ortaya koymak üzere aşağıda yer alan özet tablo oluşturulmuştur.

Tablo 1. Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet*

Çalışma	Konu	Bulgular
Kurt ve Kayacan (2007)	Kurumsal yönetimin Türkiye'de yayılımı	Kurumsal yönetimin yerel bağlamda yeniden üretilmesi ve yayılımında devlet SPK, İMKB ve BDDK gibi aktörleri ile ön plandadır.
Bakır (2009) Bakır (2012a) Bakır (2012b)	Türk ekonomi bürokrasisinde 1980-2010 yılları arası gerçekleşen kurumsal değişim	1980-2010 yılları arasında Türk ekonomi bürokrasisinde gerçekleşen kurumsal değişimde siyasal kurumsal girişimciler olarak Başbakan Turgut Özal ile Bakan Kemal Derviş'in rolü
Erçek (2011) Erçek (2010) Erçek, Aracı ve Gümüştaş (2010) Erçek (2014)	Yeni yönetim uygulamalarının Türkiye'deki yayılım dinamikleri	TKY, Yalın Yönetim, Altı Sigma ve Kurumsal Karne adlı yeni yönetim uygulamalarının Türkiye'deki yayılımında devletin herhangi bir rolü olmamıştır.
Özen ve Özen (2009) Özen ve Özen (2011a) Özen ve Özen (2011b)	Türkiye'de altın madenciliği alanının oluşumu ve yapılanması	Türkiye'de altın madenciliği alanının oluşumu ve yeniden yapılanmasında devlet, şirketler ile protestocu gruplar arasındaki çatışmalarda yürütme organı olarak yasanın kararlarını uygulamayarak ve kollektif kuvvetleri aracılığıyla şirketlere destek vererek bariz bir şekilde şirketlerden yana tavır alır şekilde davranmakta; bu bağlamda madencilik şirketleri ile birlikte en önemli aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.
Dirlik (2015) Özen Aytemur ve Dirlik (2015) Özen Aytemur, Dirlik ve Ünal (2014)	Türkiye'de kalkınma ajanslarının kurumsal bağlamının biçimlendirme mekanizmaları	Türkiye'deki iş sisteminde devlet, "belirsizlik yaratarak" ve "organik bağlar kurarak" ajansları kendisine yakınlaştırmakta ve alan yazında daha önce tanımlanmamış farklı mekanizmalarla kurumları biçimlendirmekte; bu bağlamda da Türkiye'deki iş sistemindeki kurumların biçimlenmesinde en önemli aktör devlettir.

* Yer kısıtı sebebiyle sistematik analize dahil edilen çalışmaların kaynakçasına yer verilememiş olup; istenildiği takdirde yazardan temin edilebilir.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalçı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Boone, Divarcı ve van Witteloostuijn (2010) Divarcı, Boone ve van Witteloostuijn (2012) Divarcı (2013)	Türkiye'de melez bir örgütsel form olarak Anadolu İmam Hatip Liseleri'nin ortaya çıkışı	Türkiye'de melez bir örgütsel form olarak Anadolu İmam Hatip Liseleri'nin ortaya çıkışında, devletin küreselleşme baskıları ile yerelden gelen talepleri aynı potada eritme çabası etkili olmuştur.
Akkuzu (2008)	Türk GSM sektöründeki kurumsal değişim ve eşbiçimlilik	Devlet ya da devletin temsilcisi konumunda olan Telekomünikasyon Kurumu vasıtasıyla, sektörel yapı içerisinde kurumlara çeşitli sınırlar çizmekte veya yaptırımlar uygulayarak diğer eşbiçimlilik güçleriyle birlikte Telekom sektöründeki kurumların eşbiçimli hale gelmesini sağlamaktadır.
Aksoy (2007) Aksoy ve Özen (2008)	Türk sağlık alanındaki kurumsal değişim	Türk Tabipler Birliği, bir meslek örgütü olarak sağlık alanındaki kurumsal değişimde, en önemli değişim ajanı olan devletin kendi eliyle kurmuş olduğu meslek örgütünün makro kurumsal bağlamdan da etkilenerek, devletin yanında bir örgüt olmaktan çıkıp, karşıt bir kurumsal mantığı savunan muhalif bir örgüte dönüşebileceği
Arslan (2003) Arslan (2008) Arslan ve Hotamışlı (2007)	Türk bankacılık sektöründe eşbiçimlilik	Devlet, gerçekleştirdiği yasal düzenlemeler ile bankaları eşbiçimli hale getirmektedir.
Akış (2007)	Türk iş sistemindeki değişimin holdingler arası işbirliğine etkisi	Türk iş sistemindeki değişimin holdingler arası işbirliğine etkisi bağlamında, devlet daha çok düzenleyici ve koordine edici bir görev üstlenmektedir.
Bato Çizel (2008a) Bato Çizel (2008b) Bato Çizel, Çizel, Sarvan ve Özdemir (2013)	Türk turizm sektöründe her şey dâhil sisteminin ortaya çıkışı ve yayılımı	Türk turizm sektöründe her şey dâhil sisteminin ortaya çıkışı ve yayılımında özellikle, devletin konaklama işletmeciliğine ait düzenleme eksikliğinin rolü oldukça önemlidir.
Çakar (2009) Çakar (2010)	Türkiye'de özel ortaöğretim okulları arasında meşruiyet yayımları	Devletin, özel okullara yaptığı devlet teşvikleri ile devletin eğitim bütçesinin yıllar içinde gösterdiği düşüş trendi, Özel Lise kuruluşlarının yayılımı ve kurumsallaşması üzerinde olumlu etkiye neden olmuştur.
Erçek (2004a) Erçek (2004b) Erçek (2006)	Türkiye'de profesyonel Personel/İKY bilgisinin yayılımı ve kurumsallaşması	Türkiye'de profesyonel Personel/İKY bilgisinin yayılımı ve kurumsallaşmasında, devletten ziyade STK'lar aktörlük yapmıştır.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Erden (2006) Erden ve Üsdiken (2003)	Türk yükseköğretim alanındaki kurumsal mantıkların değişimi	Devlet, Türk yükseköğretim alanında YÖK eliyle, özellikle 1980'lerden sonra örgütsel alanda daha güçlü bir şekilde alana girerek bazı yeniliklerin yayılımına yol açmış ve alanda eşbiçimlilik sağlamıştır.
Gökoğlu (2011) Gökoğlu (2012)	Türkiye'de sosyal sigorta mantığının oluşumu ve inşası	Türkiye'de sosyal sigorta mantığının oluşumu ve inşasında devlet adeta bir kurumsal girişimci gibi davranmıştır.
Gölbaşı (2007) Gölbaşı (2008) Gölbaşı (2015)	24 Ocak kararları sonrası Türkiye'deki kurumsal dönüşüm süreci	24 Ocak kararları sonrası Türkiye'deki kurumsal dönüşüm sürecinde, devlet söz konusu değişimin öznesi değil adeta nesnesi olmuş; TÜSİAD bir kurumsal girişimci gibi davranarak değişim ajanı gibi hareket etmiştir.
Kalemci (2009) Kalemci (2013) Kalemci ve Özen (2010) Kalemci ve Özen (2011)	Türk sineması alanında kurumsal değişim	Türk sineması alanında kurumsal değişiminde, devlet sansür kurulları kurup sektörün üretimini denetlemek dışında kayda değer herhangi bir girişimde bulunmamıştır.
Karademir (2004) Karademir, Özgen, Osborn ve Yaprak (2005)	Türk işletme gruplarındaki çeşitlenme eğiliminde politik, sosyal ve ekonomik bağlamın etkisi	Devletin, özellikle 1980'den sonra uygulamaya koyduğu liberal politikalar işletme gruplarının çeşitlenmesini sağlamıştır.
Kartaltepe (2010)	Sosyal sorumluluk uygulamalarının benimsenme nedenleri	Örnekleme dâhilindeki illerde sosyal sorumluluk uygulamaları devletin düzenleyici baskılarından ziyade işletmeleri sosyal sorumluluk uygulamalarında bulunma konusunda harekete geçiren temel unsur, ekonomik kaygılar olduğunu ortaya koymuştur.
Koçer (2009) Erdoğan ve Koçer (2009)	Türkiye'deki televizyon sektöründe kurumsal değişim	Devlet, Türkiye'deki televizyon sektöründe geçmişten günümüze alanın baskın aktörlerinin başında gelmiş; sektörün oluşumunda, özel televizyon işletmelerinin kuruluşu için yapılan düzenlemelerle ve özellikle 2001 finans krizinden sonraki yıllarda özel televizyon işletmeleri örgütsel alanında sahiplik yapısının değişiminde genellikle devlet müdahaleleri etkili olmuştur.
Kula Ölmez (2012)	Türkiye'de yönetim modalalarının yayılımı	Türkiye'de yönetim modalalarının yayılımında, kitle iletişim araçları etkili iken; devletin yeni yönetim modalalarının veya tekniklerinin yayılımı ve kurumsallaşmasında herhangi bir etkisi yoktur.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalçı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Sert (2008)	Türk yükseköğretim alanında YÖK'ün oluşumu ve kurumsallaşması	Devlet, YÖK'ü kurarak; Türk yükseköğretimini yeniden tanımlayıp yeni bir örgütsel alanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.
Sesliokuyucu (2012)	Elektronik ticaretin benimsenmesi	Elektronik ticaretin benimsenmesinde devletten gelen baskı veya taleplerden ziyade ağırlıklı olarak tedarikçi yönelimli zorlayıcı baskılar ve taklitçi baskıların benimsenme üzerinde etkili oldukları görülmüştür.
Şenyuva (2012) Şenyuva ve Özen (2010)	Türkiye'de dershanelerin yayılımı ve meşrulaşması	Bir kurumsal aktör olarak devletin, liseden üniversiteye geçişle ilgili izlediği politikalarındaki değişikliğin neden olduğu kurumsal değişim, beklenmedik bir sonuç olarak eğitim alanında adına dershane denen yeni bir örgütsel formun doğmasına neden olmuştur.
Tayşir (2010a) Tayşir ve Anıl (2010) Tayşir ve Anıl (2013)	Bankalarda kurumsal yönetim uygulamalarına yönelik baskılara verilen stratejik yanıtlar	Bankaların, kurumsal baskılara verdikleri örgütsel yanıtlar arasındaki farklılıkların, bu kurumsal baskıların kritik karar alıcılar tarafından örgütün kaynak ve kontrolüne yönelik bir tehdit ve/veya fırsat olarak algılanmasından kaynaklanabileceğini göstermekle birlikte; devletin rolünü ihmal etmektedir. Zira Oliver (1991), tepkisel stratejilerden hangisinin uygulanacağına, baskı yapan aktörün kimliği ve baskı türünün etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda da, baskı yapan aktör olan SPK'nın ya da bir adım daha geriye gidip söylersek yönetmelik çıkarıp Kurumsal Yönetim İlkeleri'nin inşasını ve yayılımını sağlayan devletin rolünün eksik bırakıldığı açıktır.
Türkeli (2012)	Türkiye'de tam teşekküllü özel hastane alanının oluşumu ve değişimi	Devlet, Türkiye'de tam teşekküllü özel hastane alanının kurulması aşamasında 1989'dan itibaren öncelikle verdiği teşviklerle alanının oluşuma katkıda bulunmuş; 2005 sonrası ise yaptığı yasal değişikliklerle alandaki değişimin öncüsü olmuştur. Söz konusu süreçte devlet, özellikle son dönemde olmak üzere örgütsel alandaki müdahaleleri bağlamında bir kurumsal girişimci olarak ele alınabilir.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Türker (2006) Türker (2007)	ISO 9000 Kalite Yönetim Sistemi'nin yayılımı	ISO 9000 Kalite Yönetim Sistemi'nin Türkiye'de seçili örgütler arasında yayılımında devletin herhangi bir etkisi yoktur.
Yeloğlu (2002) Yeloğlu (2003)	Kalite Güvence Sistemleri'nin Türkiye'deki yayılım süreci	Türkiye'de kalite güvence sistemlerinin yayılımı, TÜSİAD ve Kal-Der gibi STK'ların, medya ve danışmanlık kuruluşlarının oluşturduğu dışsal baskılar ve taklitçilik biçiminde ortaya çıkan içsel faktörlerle şekillenmiş; devletin söz konusu yayımda bir müdahalesi veya baskısı olmamıştır.
Çerçioğlu Yücel (2014)	Türkiye'de özel sanat müzeciliğinin ortaya çıkışı	Türkiye'de özel müzecilik alanının oluşumunda, devletin harekete geçmesinden ziyade; Türkiye'de ekonomik alanda etkin olan üç büyük aile holding şirketinin, bu şirketlere bağlı hayırseverlerin menfaatlerinin ve ilgilerinin yönlendirmesi ve bu ailelere ve şirketlere bağlı olarak kurulan vakıfların bu alanı yapılandırması sonucu ortaya çıkmıştır.
Çetrez (2016)	Türkiye'de İslami Bankacılık ile Organik Tarım sektörlerinin oluşumu	Türkiye'de katılım bankacılığında İslam hukukuna dayalı bir ideal banka ve ekonomi anlayışının ve organik tarımda doğanın işleyiş kanunlarını temel alan bir ideal tarım ve üretim anlayışının İslami Bankacılık ve Organik Tarım sektörlerinde gelişiminde devletin de aralarında bulunduğu beş farklı aktörün karşılıklı etkileşimleri rol oynamıştır.
Fındıklı (2015)	Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı	Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışında, devletin herhangi bir etkisi yoktur.
Gündüz (2009)	Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının benimsenmesi	Türkiye'de devlet, tekstil ve hazır giyim sektörlerinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının benimsenmesinde başat bir rolde bulunmamış; kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, AB entegrasyon çalışmaları ve yarı resmi bir örgüt İTKİB eliyle hayata geçirilmiştir.
Alp (2014)	1970-2013 yılları arası devletin, meslek liselerine yönelik politikaları	Devletin, 1970-2013 yılları arası, meslek liselerine yönelik politikalarındaki sürekli değişim ve istikrarsızlık; bu alanda sürekli bir beceri geliştirilmesini ve oluşturulmasını engellemiştir.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalçı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Fidan (2015)	Türkiye'de sağlık turizminin ortaya çıkışı	Devlet, Türkiye'de sağlık turizminin ortaya çıkışında, düzenleme ve denetleme mekanizmalarıyla, aktif olarak bu süreçte yer almış; devlet kurumları ise özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte, Türkiye'de sağlık turizminin gelişmesinde önemli aktörler olarak öne çıkmıştır.
Gürsoy (2014) Gürsoy (2015)	1938-1984 yılları arası tütün piyasasının düzenlenmesi	1938-1984 yılları arası tütün piyasasında politika oluşum ve uygulanma süreçlerinin yukarıdan aşağıya değil, piyasa aktörlerinin aralarındaki sosyo-politik güç dengesinin sonucu olarak şekillendiği belirtilmekte ve yaygın kanının aksine, ilgili dönem boyunca Türkiye tütün piyasası, etkili bir devlet müdahaleciliğinin ve yasalar ile birebir uyumlu şekilde aksamadan çalışan bir piyasa görüntüsü sunmadığı ifade edilmekle birlikte; özellikle 1947-1957 yılları arasında hükümetlerin tütün üreticilerinin gelirlerinin bir bölümüne bir tütün bankası ve düzenleyici kurum oluşturma bahanesiyle zorla el koyduğu ve tütün piyasasında özellikle üreticiler ile tüccarlar arasındaki mücadelelerde tüccarlardan yana tavır alındığı söylenebilir.
İşisağ (2015)	Behzat Ç. Dizisinin gayrimişrulaştırılması	Milletvekilleri ve devletin düzenleyici kuruluşları, RTÜK eliyle bir televizyon dizisinin gayrimişrulaştırılmasını sağlamıştır.
İnce (2012a) İnce (2012b)	İstanbul'daki belediyelerin kültür politikalarında eşbiçimlilik	Demokratikleşme, piyasalaşma ve profesyonelleşme olarak saptanan değişimler ve özellikle de ilçe belediyeleri, İBB ve hükümet arasında yasalarla belirlenen bir görev-yetki ilişkisinden kaynaklanan bir vesayet ilişkisinin de mevcut olması sebebiyle politik, ekonomik, toplumsal süreçlerdeki değişimlerle birlikte İstanbul ilçe belediyeleri tarafından açılan kültür merkezi sayısının artmasına ve bu merkezlerde sergilenen programın, buldukları ilçenin farklı coğrafi, demografik, ekonomik ve kültürel özelliklerine karşın eşbiçimli olduğu
Karataş Acer (2015)	Türk yükseköğretim alanının genişlemesi	Devletin, üniversite kuruluş oranlarını artırması sonucu yükseköğretim alanında artan bir eşbiçimlilikten söz edilmektedir.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Kayaalp (2012a)	Devletin yaptığı düzenlemelerin Türkiye'deki tütün piyasasının sınırlarını değiştirmesi	Devlet, tütün piyasasında gerçekleştirdiği sözleşmeli tarım düzenlemesiyle bir yandan kayıtlı ve yasal piyasa modelinin yeniden ve yeniden kurulmasını sağlarken; diğer yandan da bu piyasanın dışını yani piyasa dışı faaliyetleri de yaratmış olmaktadır.
Kayaalp (2012b)	Tütün piyasası düzenleyici otoritelerin yerel bağlama transferi ve yayılımı	Devletin, Dünya Bankası ve IMF gibi küresel güçlerin baskısı sonucu transfer ettiği TAPDK adlı düzenleyici otoritenin ülkeye transferi ve yayılımı karmaşık ve belirsiz bir ortamda gerçekleşmiştir.
Kurt (2015) Kurt ve Gerede (2016)	Türk sivil havacılık sektöründe Emniyet Yönetim Sistemi uygulamasının benimsenmesi	Devlet, bu çalışmada, önce uluslararası kurumsal baskılar sonucu yeni bir uygulamayı transfer edip yayılımını sağlarken; bir yandan da bu uygulamanın denetimini yapıp uygulamanın kâğıt üzerinde uyulduğunu bulgularına rağmen kurumsal baskıya devam etmektedir.
Alakavuklar, Kılıçaslan ve Öztürk (2009)	Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının Türkiye'de kurumsallaşması	Türkiye'de kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının kurumsallaşmasında, örgütsel alanda güçlü ve merkezi bir aktör olarak devlet, sosyal sorumluluk ile ilgili örgütsel alanı doğrudan şekillendirilmekte ve ileride bu alanda söz sahibi olacak olan aktörler de bizzat devletin girişimi ile oluşmaktadır.
Kurban (2012) Leblebici, Kurban ve Sadioğlu (2012)	Türkiye'de Bağımsız Düzenleyici Kurulların ortaya çıkışı	Türkiye'de Bağımsız Düzenleyici Kurullar, uluslararası örneklerden yararlanılarak, ulusüstü ve/veya uluslararası kurum ve kuruluşların yönlendirmesi ve siyasal iradenin kararlarıyla oluşturulan zorunlu ortamda bürokrasinin talepleri ile ortaya çıkmış ve biçimlenmiştir.
Özkaral (2016)	Türkiye'deki kamu yönetimi lisans programlarının kurumsal çevrelerinden gelen baskılara verdikleri tepkiler	Devlet, Türkiye'deki kamu yönetimi lisans programlarını yasal zorunluluklar nedeniyle yapısal açıdan eşbiçimli hale getirmiştir.
Özseven (2015) Özseven ve Danışman (2016)	Türkiye'de 2001 sonrası kamu bankalarının yönetiminde yaşanan dönüşüm	Türk bankacılık sektöründe 2001 sonrası dönemde devlet tarafından başta kamu sermayeli ticaret bankalarının yönetiminde olmak üzere kapsamlı yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesiyle kurumsal mantıkların yaygınlık seviyesinde değişiklik yaşanmış; kamu bankaları, hem kalkanma hem de ticari bankacılık kurumsal mantıklarının etkisiyle melez bir örgütsel kimliğe sahip olmuşlardır.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalçı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Uzun (2013) Uzun (2011)	Türkiye'de HES sektörünün yapılanması	Devlet, Türkiye'de HES sektörünün yapılandırılmasında, HES karşıtı söyleme sahip aktivistlere karşı açık bir şekilde şirketlerden yana tavır alarak; söylem ve eylemleri ile aktivistlerin değişim çabalarını etkisizleştirmeye çalışmıştır.
Arslan ve Altınışık (2013)	İlköğretim okullarındaki stratejik planların eşbçimliliği	Milli Eğitim Bakanlığı veya devlet, okullara gönderdiği stratejik plan şablonları aracılığıyla Vandaki ilköğretim okullarının stratejik planlarının eşbçimli hale gelmesini sağlamıştır.
Dinçer ve Özdemir (2013)	10 holdingin Kurumsal Sosyal Sorumluluk uygulamalarındaki eşbçimlilik	Devlet tarafından holdingler arası zorlayıcı eşbçimliliğe yönelik bir baskı olmadığı için, incelenen holdinglerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk uygulamaları arasında eşbçimlilik yoktur.
Erçek ve İşeri Say (2008)	1991-2002 yılları arası TKY'nin Türkiye'ye çevirisi ve transferi	1991-2002 yılları arası TKY'nin Türkiye'ye çevirisi ve transferinde en önemli rolü TÜSİAD'a bağlı Kal-Der oynamış; TKY'nin transferinde devletin söz konusu yönetim uygulamasını adapte edip uygulamak dışında bir rolü olmamıştır.
Gürol (1998) Gürol (2000)	ISO 9000 Kalite Yönetim Sistemi'nin benimsenmesi ve yayılımı	ISO 9000 Kalite Yönetim Sistemi'nin Türkiye'de seçili örgütler arasında yayılımında devletin herhangi bir etkisi yoktur.
Eryılmaz (2004)	Devlet liselerinde TKY'nin yayılımı	Devlet, liselerde TKY'nin yayılımı bağlamında Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla zorlayıcı bir güç olurken; uygulamanın sıkı takipçisi olmadığı için TKY'nin okullarda ne derece benimsendiğini bilmemektedir.
Eryılmaz (2008) Eryılmaz (2011)	İlköğretim alanında yaşanan kurumsal değişim	Devlet, ilköğretim okullarında Yapılandırıcı Öğrenme Kuramından Çoklu Zekâ Kuramına geçişte diğer faktörler yanında Milli Eğitim Bakanlığı eliyle zorlayıcı baskılar oluşturarak kuramın alanda yayılımını hızlandırmakta; fakat kuramın ne derecede uygulandığına pek dikkat etmemektedir.
Eryılmaz ve Gayğusuz (2010) Eryılmaz ve Eryılmaz (2011)	TKY'nin Türkiye'de meşrulaştırılması	TKY'nin Türkiye'de meşrulaştırılmasında, söylemleri ile öne çıkan aktör Kal-Der iken; bu süreçte devlet herhangi bir rol oynamamıştır.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Gölbaşı (2009)	Ahlaki davranışların kurumsallaşmasında işletmecilik okullarının rolü	İşletmecilik okullarındaki ahlaki davranışların kurumsallaşmasına yönelik olarak müfredatta yer alan etik/ahlak ile ilgili derslerin benimsenmesinde herhangi bir zorlayıcı baskı veya devlet etkisi yoktur.
Kırkbeşoğlu (2010) Kırkbeşoğlu (2011) Gökoğlu, Kırkbeşoğlu ve Tuzlukaya (2015)	Türkiye'de sigortacılık sektörünün kurumsallaşması	Türkiye'de sigortacılık sektörünün kurumsallaşmasında devlet, sektörün doğuş aşamasında alanın daha çok yabancı şirketlerin hâkimiyetinde olması nedeniyle temkinli ve uzak duruşa sahip iken; Cumhuriyet'in ilanından 80'li yılların ortalarına kadar geçen süreçte sektöre daha fazla müdahil olduğu ve misyonunu sektörü kaldırma ve geliştirme olarak belirlediği ve son olarak da 80'li yıllarla birlikte artan liberalleşmenin etkisiyle sektörün rekabetçiliğini artırarak sigortacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasıdır.
Koç ve Kıray (2012)	Türk posta sektöründe değişim	Posta sektöründe özellikle bir düzenleyici kuruluşun olmaması ve Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı PTT, merkezi bir aktör olması dolayısıyla düzenleyici kurum rolünü üstlenmesi ile birlikte alanın düzenlenmesi açısından gerekli girişimleri tasarlayan, başlatan ve sürdüren bir eyleyene dönüşmüş ve ayrıca küresel ve yerel baskılar sonucunda da giderek bir özel işletmeye benzemeye başlamıştır.
Koç (2012) Koç ve Vurgun (2012)	Türk sağlık alanında çatışan kurumsal mantıklar	Türk sağlık alanına ilişkin devletin muğlak politikaları sonucu, sağlık alanının biri kamu yararını gözeten ve sağlık güvencesinin kapsamının daha geniş şekilde ele alınmasını savunan hizmet mantığı; bir diğeri ise sağlık hizmetlerinin işletmeler gibi yönetilmesini savunan ticari bir mantık arasında çeşitlilik göstermesi.
Mızıkacı (2010)	Türk yükseköğretim sistemindeki özel üniversiteler arasındaki eşbiçimlilik	Devletin YÖK eliyle gerçekleştirdiği zorlayıcı düzenlemeler ile vakıf üniversitelerinin meşruiyet arayışına ek olarak sınırlı vizyon ve misyon varlığından kaynaklı taklitçi benzeşme çabaları ile diğer bazı bağımsız denetleme kuruluşlarının normatif baskıları, Türk yükseköğretim alanında birbirine çok benzeyen, elit olmayan ve sadece gelen talebi öğretmek olan vakıf üniversitelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalçı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Önder, Şevkli, Altınok ve Tavukçuoğlu (2008)	Kurumsal baskıların Türk akademisyenlerinin yayın performanslarına etkisi	YÖK ve TÜBİTAK gibi yarı devletsel kurumlardan gelen kurumsal baskılar, Türk akademik camiasının yayın performansını artırmakla birlikte, söz konusu baskılar yayınların daha çok düşük etki faktörlü ve görece daha kolay yayın yapılabilen mecralara doğru kaymasını sağlamıştır.
Özen (2000) Özen (2002a) Özen (2002b)	TKY'nin Türkiye'de yayılımı	TKY'nin Türkiye'de yayılımı ve yeniden kurgulanması, TÜSİAD ve KALDER gibi normatif baskı grupları eliyle gerçekleşmiş; devlet bu süreçte aktif bir rol oynamamıştır.
Özen (2009) Özen (2010) Özen (2014) Özen ve Berkman (2007)	TKY ve Holding formunun Türkiye'de yayılımı ve meşrulaştırılması	TKY ve Holding formunun Türkiye'de yayılımı ve meşrulaştırılması, TÜSİAD ve KALDER gibi normatif baskı grupları eliyle gerçekleşmiş; devlet bu süreçte aktif bir rol oynamamıştır.
Akış ve Özen (2004) Özen ve Akkemik (2012)	Türk şirketlerinin faaliyet dışı gelir elde etme davranışlarının meşrulaşması ve kurumsallaşması	Türk şirketlerinin faaliyet dışı gelir elde etme davranışlarının meşrulaşması ve kurumsallaşmasında, düşük politika yapma kapasitesi, patrimonyalizm ve hemşehircilikle karakterize olan güçlü devlet geleneğine bağlı devletçi bir siyasadan kaynaklı çelişik ve belirsiz bir çevrenin özellikleri sonucu oluşan melez bir hayatta kalma mantığı etkili olmuştur.
Özen ve Yeloğlu (2006)	Türkiye'de holding adının eş anlamlı olarak kurumsallaşması ve çözülmesi	Türkiye'de holding adının eş anlamlı olarak kurumsallaşması ve çözülmesi, kendilerini çevredeki iş gruplarından farklılaştırmak isteyen merkez sermaye gruplarının eliyle gerçekleşmiş; devlet bu süreçte aktif bir rol oynamamıştır.
Özkara ve Özcan (2004) Özkara, Kurt ve Özcan (2004)	Türkiye'de muhasebe mesleğinin doğuşu ve evrimi	Devlet, Türkiye'de muhasebe mesleğinin doğuşu ve evriminde alanın yapılanması için gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirip, mesleği ve meslek mensupları arasındaki ilişkileri tanımlayarak, meslek mensuplarının örgütlenebilecekleri birlikleri kurarak alanın oluşumunda baş aktördür.
Selekler Gökşen ve Öktem (2008) Selekler Gökşen ve Öktem (2009)	Seçili şirketlerde kurumsal yönetim ilkelerine uyum	Devletin zorlayıcı baskılarına rağmen, Türk holding şirketlerinde kurumsal yönetim ilkelerine uyum sınırlıdır.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Şahin (2007)	Türk kamu yönetimindeki reform çabalarına uluslararası kurumsal çevrenin etkisi	Devlet, hem Tanzimat döneminde hem de Cumhuriyet döneminde, kamu yönetimindeki aksaklıkları gidermek ve etkinliği sağlamak amacıyla özellikle uluslararası kurumsal çevrenin baskıları sonucu reform çabalarına girişmiştir.
Taş (2011)	Türk girişimcilerinin meşrutiyet düzeyleri	Devlet ve iş adamları arasındaki ilişki ve devletin iş dünyasına yönelik düzenlemelerine göre şekillenen girişimci davranışları, iş adamlarıyla ilgili var olan meşrutiyet sorununun önemli bir kaynağıdır.
Tayşir (2010b)	Türkiye'de kupon pazarının oluşumu, uygulamanın yayılımı ve değişimi	Devletin, Türkiye kupon pazarında sisteme vergi avantajı sağlaması yani bordroya dâhil edilen yemek yardımlarına uyguladığı vergiyi sisteme uygulamaması, pazarın oluşumu ve uygulamanın yayılımını hızlandırmış; devletin vergi kaybını ortadan kaldıran ve pazarda kâğıda dayalı kupon yapısının bir alternatifi olarak ortaya çıkan akıllı kartların kullanımında ise herhangi bir rolü olmamıştır.
Uçma (2012)	Türkiye'de muhasebe sisteminin gelişimi	Türkiye'de muhasebe sisteminin gelişiminde, Fransız, Alman ve Amerikan etkilerinin izleri görülmekle birlikte; yapılan düzenlemelerde devletin aktif olarak yer alması sistemin gelişiminde zorlayıcı izomorfizmin olduğunu göstermektedir.
Yazıcı ve Tan Şahin (2006)	Türkiye'de girişimciliğin gelişimi	Devletin, tarihsel olarak Türkiye'de girişimciliğin gelişimine müdahalesi, devletle doğru ilişkiler kurarak belirsizlikler karşısında tedbirli olmaya çalışan, ancak aynı zamanda yine devletin sağladığı fırsatları değerlendirerek, kısa dönemli spekülasyon kazanca odaklanan ve ticareti sanayiye öncelenen bir girişimci tipinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.
Yoğun Erçen (2010)	Sağlık sektöründe eşbiçimlilik	Sağlık Bakanlığı'nın uygulamalarındaki belirsizlik, devletin daha kaliteli ve etkili sağlık hizmetine destek sağlamak adına sağlık sektörüne dâhil ettiği özel sektör aktörlerini, yeni teknoloji ve yöntemlerle insan sağlığını geliştirecek uygulamalara enerji ve finansal kaynak ayırmak yerine, zorlayıcı baskılarla eşbiçimli hale getirmiştir.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalçı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Üsdiken (2009)	Türkiye’de iş hayatına yönelik yükseköğretimde kurumsal değişim	Devletin, DPT eliyle söz konusu dönemde hayata geçirdiği uygulamalar, Türkiye’de iş hayatına yönelik yükseköğretim alanının bir yandan İ.Ü. İşletme Fakültesi’nin temsil ettiği tümüyle Amerikan türü meslek derslerine dayanan program, akademilerin kırma programları ve ODTÜ ve Boğaziçi’nin genel eğitime de yer veren programları şeklinde çeşitlenmiş ve parçalı bir yandan da sonuçta hepsi lisans eğitimi olması bağlamında benzeşik bir örgütsel alan haline gelmesine yol açmıştır.
Üsdiken (2003)	Türkiye’de lisans düzeyindeki eğitimdeki çeşitlilik	Türkiye’de lisans düzeyindeki eğitim, bir yandan geçmişten gelen köklü etkilerle geniş bir çeşitlilik arz ederken; diğer yandan 1981 yılında YÖK’ün kurulumu ile birlikte gelen zorlayıcı baskılarla benzeşik bir görüntü sergilemektedir.
Üsdiken, Topaler ve Koçak (2011) Üsdiken, Topaler ve Koçak (2013)	Türkiye’deki yükseköğretim alanında çeşitlilik	Devletin, 1981 yılında YÖK’ün kurulması ile alana yaptığı müdahale, yükseköğretim alanında daha önceden getirilen bir takım tarihsel etkilerle şekillenen bir çeşitliliğin oluşmasına; diğer yandan da söz konusu çeşitlilik içinde birbirine benzeyen toplulukları barındıran kümelerin oluşumuna neden olmuştur.
Üsdiken ve Yıldırım Öktem (2008)	Kurumsal yönetim ilkelelerinin Türkiye’deki büyük aile holdinglerinin yönetim kurullarına etkisi	Devletin, SPK eliyle aile sahipliğindeki holdinglerde iyi yönetişimi tesis etmek için dayattığı kurumsal yönetim ilkeleri gereği artması gereken bağımsız yönetim kurulu üyelikleri, söz konusu ilkenin törensel şekilde benimsenmesi sonucu yönetim kurullarında birçok dışarıdan ama pek de bağımsız olmayan ve sahip aileler ile yakın ilişkili bağımsız yönetim kurulu üyesine neden olmuştur.
Sargut (2009)	Türkiye’de işletme yönetimi eğitiminde kurumsal değişim	Devletin 1981 yılında Yükseköğretim Kanunu’nda değişiklik yapması ve YÖK’ü kurarak, onu zorlayıcı eş biçimlilik yaratacak yetkilerle donatması, işletme yönetimi eğitimi alanının geçmişten gelen çoklu ve çeşitli yapısının benzeşmesine neden olmuştur.
Sarvan ve Akar (2011)	Türkiye’deki devlet üniversitelerindeki stratejik planlama faaliyetlerinin eşbiçimliliği	Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), Türkiye’deki devlet üniversitelerindeki stratejik planlama faaliyetlerinin eşbiçimli hale gelmesine ve çoğunun törensel şekilde hazırlanmasına neden olmuştur.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Ertuna ve Tükel (2012)	Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının Türkiye'deki aile holdinglerinde yayılımı	SPK'nın zorlayıcı baskıları ile faaliyet geçen kurumsal yönetim ilkeleri, Türkiye'deki aile holdinglerinin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının hissedar değerini göz önüne almaktan ziyade daha çok Türk iş ortamında meşruiyetin kaynağı olarak addedilen devlet ve toplum nezdinde meşruiyet sağlama amaçlı gerçekleştirilmektedir.
Sönmez (2011)	Bağımsız Düzenleyici Kurulların Türkiye'ye transferi ve yayılım dinamikleri	Türkiye'de Bağımsız Düzenleyici Kurulların transferi ve yayılımında, hükümetlerin özellikle 1980'li yıllarda izlediği neoliberal politikalar ile bu politikalar sonucu ortaya çıkan istikrarsızlık ve söz konusu istikrarsızlığa ilişkin uluslararası kurumsal çevreden gelen baskılar etkili olmuştur.
Kalemcı, Gökoğlu ve Kalemcı Tüzün (2011) Kalemcı, Gökoğlu ve Kalemcı Tüzün (2015)	Türk askerlik hizmeti alanındaki kurumsal mantıklar	Devlet, geçmişten gelen kurumsallaşmış zorunlu askerlik mantığına ek ihtiyaç duyduğu dönemlerde gerçekleştirdiği düzenlemelerle bedelli askerlik mantığını yaratarak alanda çoklu ve çelişik bir yapıya zemin hazırlamıştır.
Koç (2015)	Türk Kamu Denetçiliği Kurumu'nun ortaya çıkışı	Türk Kamu Denetçiliği Kurumu'nun ortaya çıkışında, devlet, ulus/uluslararası veya ulus üstü politik aktörlerin baskı ve önerileri sonucu, söz konusu kurumu ihdas etmiştir.
Küskü (2001) Küskü (2007)	Şirketlerin çevre duyarlılığı davranışlarının benimsenme dinamikleri	Şirketlerin çevresel koruma uygulamalarını benimsenme nedenleri, çevresel bir duyarlılık ve sosyal olarak sorumlu şekilde hareket etmeye dayalı bir gönüllülükten ziyade; devletin ilgili sektörlerde yapmış olduğu düzenlemelere uyumlu şekillenmektedir.
Önder ve Erdil (2015) Önder ve Erdil (2016)	Kurumsal baskıların Türk akademisyenlerinin yayın davranışlarına etkisi	Devletin aynı kurumsal beklentilere tabi aktörlere yönelik yayın baskısı, söz konusu aktörlerin davranışlarını farklılaştırmakta; bu baskıya tabi olan akademisyenlerin bir kısmı söz konusu baskılara uyum gösterirken; diğer bir kısmı söz konusu baskıların etrafından dolaşarak düşük etki faktörlü ve paralı dergilere yönelmektedir.
Özcan ve Çokgezen (2003)	Türkiye'de küçük yatırımcıların başarısızlığı	Devletin, yeterli kurumsal ve düzenleyici sistemi tesis edememesi sonucu, Türkiye'de küçük yatırımcılara yönelik sermaye holdinglerinin başarısızlığı ve bu başarısızlığa istinaden ekonomik anlamda kişilere güveni zedeleyerek küçük yatırımcıları istismlara açık hale getirmiştir.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalçı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Özkan ve Türk (2016)	Türk konut sektörünün planlanmasında esnekliğin inşası ve oluşumu	Devlet, Türk konut sektörünün planlanmasında esnekliğin inşası ve oluşumunda, yalnızca alanı sağlayan ve süreci kolaylaştıran bir aktör olarak davranıp düzenleyici otoritesini büyük inşaat gruplarına devretmekle planlamada esnekliği önceleyen yeni bir yönetim sisteminin oluşumuna zemin hazırlamıştır.
Yumak (2014) Yeloğlu ve Yumak (2016)	ISO 9001:2008 Kalite Yönetim Sistemi'nin benimsenme dinamikleri	ISO 9001:2008 Kalite Yönetim Sistemi'nin benimsenme nedenleri, itibar kazanmak, rekabetçi avantaj elde etmek ve ihalelere katılabilme gibi zorunlu faktörlerle şekillendiği görülmüştür.
Türkeli (2009) Türkeli (2015)	Türkiye'deki hastanelerde JCI akreditasyonunun yayılımı	Sağlık bakanlığının sağlık sistemi üzerindeki otoritesi ve sektördeki etkinliği yanında JCI ile ilgili çıkardığı yasal ve yönetmelikler, JCI akreditasyonunun ülkemizde hızla yayılmasını sağlamıştır.
Bayazıt ve Koçak (2008)	Yeni bir örgütsel form olarak teknoparkların ortaya çıkışı	Türkiye'de teknoparkların yeni bir örgütsel form olarak ortaya çıkışında ve teknopark örgütsel alanının oluşumunda, teknopark kurma fikrini ortaya atan aktör olarak devlet, hem kurulan teknoparklara maddi destek vermiş hem de 2011 yılında 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile teknoparklar için yasal zemin hazırlamıştır.
Özen Aytemur ve Üsdiken (2010)	Bir örgütsel form olarak İktisadi Devlet Teşekküllerinin oluşumu	Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminde, banka örgütsel formundan başlayarak ofis formuna doğru uzanan ve nihayetinde iktisadi devlet teşekkülü örgütsel formunun oluşumu ile noktalanın süreç devlet eliyle temelleri atılan bir dizi reform sürecidir.
Gökoğlu ve Sargut (2013)	Türkiye'de özel sigortaların oluşumu	Türkiye'de özel sigortaların oluşumunda, devlet sağladığı destek ve yaptığı teşviklerle önemli bir rol oynamıştır.
Özseven, Danışman ve Bingöl (2013) Özseven, Danışman ve Bingöl (2014)	Türkiye'deki kamu hastanelerinin yönetimindeki kurumsal mantık değişimi	Devlet, 2003 yılı sonrası uygulamaya koyduğu Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında gerçekleştirdiği mevzuat değişiklikleri ile o zamana değin alanda hâkim olan kamu hizmeti mantığının işletme benzeri bir kurumsal mantığa doğru evrilmesine neden olmuştur.

Tablo 1. (Devam) Yerli Yazındaki Yeni Kurumsalcı Çalışmalarda Devlet

Çalışma	Konu	Bulgular
Uzun (2010a) Uzun (2010b)	Türk Kızılayı'nın meşruiyetini yeniden inşa etme süreci	Devlet, Türk Kızılayı'nın meşruiyetini yeniden inşa etme sürecinde, yapmış olduğu söylem ve müdahaleleri sonucu meşruiyetin yeniden inşa sürecini biçimlendirmede önemli rol oynamıştır.
Özen Aytemur, Erdemir ve Koç (2015) Özen Aytemur, Erdemir ve Koç (2016)	Yeni bir örgütsel form olarak Köy Enstitüleri'nin başarısızlığı	Yeni bir örgütsel form olarak Köy Enstitüleri, tek partili dönemin hükümetinin girişimi ile ortaya çıkmış; tek parti düzeninden çok partili hayata geçişle birlikte hedef olduğu eleştiriler ve kurumsal girişimcilerin sosyal beceri yoksunluğu sebebiyle kurumsallaşamamıştır.
Koç, Özen Aytemur ve Erdemir (2011a) Koç, Özen Aytemur ve Erdemir (2011b) Koç ve Erdemir (2015)	Türkiye'de futbol alanında devletin etkisi	Türkiye'de devlet, futbol örgütsel alanında kulüpleri kurmakta ve doğrudan yönetmekte, kimin ligde kalıp kimin şampiyon olacağına karar vermekte; kimi zaman düzenleyici kuruluşlara kapasite vermekte ve özerklik sağlamakta; bazen de gayri meşru davranışları gerekçelendirmektedir.
Çankırı ve Ataman (2015)	Türkiye limancılık sektöründeki kurumsal mantıklar	Liman içerisindeki işleyişi yavaşlatması, ek personel istihdamına sebep olması, bazı kollarında danışmanlık firması kullanma zorunluluğu getirmesi ve yatırım kararlarında ciddi bir olumsuzluk yaratmasına karşın, devletin baskıları sonucu oluşan bürokrasi mantığının tüm diğer mantıkları etkileyen ve limanların yapılarını şekillendiren en baskın mantık olduğu bulgulanmıştır.
Konak (2015)	İlk ve orta öğretim alanında kurumsal mantıklar arası değişim	Türkiye'de ilk ve orta öğretim alanında hâkim kurumsal mantıklardan biri ve en önemlisi devletin bizzat oluşturduğu ve alanı bu mantığa göre tasarladığı devletçi kurumsal mantıktır.
Uçar Kartoğlu (2016)	Türkiye müzecilik alanındaki kurumsal mantıklar	Devlet, Bakanlık aracılığıyla özel müzeleri desteklemek için 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu'nu çıkarmış ve müzecilik alanında çağdaş müzecilik kurumsal mantığının yayılımına yardımcı olmuştur.
Buğra (2000)	Dayanıklı tüketim malları sektörünün oluşumu	Türkiye'de dayanıklı tüketim malları sektörünün oluşumunda, devletin piyasa oluşturucu mekanizmaları harekete geçirmemesi ve piyasa yapıcı bir rol oynamaması sonucu, sektörün en büyük oyuncusu olan Arçelik güvene dayalı dağıtım ağını kullanarak sektörün oluşumunu sağlamıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

ABD kaynaklı yeni kurumsal kuramcılar arasında, devletin her ne kadar örgütsel alanlardan bağımsız şekilde kural koyucu, tarafsız ve zorlayıcı bir aktör olduğu yaygın bir görüş olarak kabul görse de, Türkiye kaynaklı görgül incelemeler durumun pek de öyle olmadığına işaret etmektedir. Devletler, farklı bağlamlarda örgütsel alana doğrudan müdahale ederek, zaman zaman bizzat alanın oluşmasını sağlayarak veya alanı dönüştürerek, alandaki kurumsal mantıklara, örgütsel pratiklere ve formlara şekil verebilmektedir. Buradan hareketle, devletin örgütsel alanlarda gerçekleştirdiği eylemlerin özellikle kurumsalcı yazının iddia ettiği gibi istikrar sağlayıcı ve tutarlı (Özen, 2014) olmaktan uzak olduğu da söylenebilir.

Çalışmanın bulguları, araştırma sorunsalının belirlenmesi ve oluşturulmasında bir hayli etkili olan kurumsalcı yazındaki siyasa farklılıkları ve bu farklılıklar bağlamında yeni kurumsal kuramın varsayımlarının tadili doğrultusunda da ele alınabilir. Bu yöndeki önemli girişimlerden birini gerçekleştiren Özen (2014), yeni kurumsal kuramın içinden doğmuş olduğu ABD'nin liberal siyasa varsayımlarına yaslandığını ve bağlam bağımlı olduğu belirterek; Türkiye gibi devletçi siyasalarda devletin görünümünün bir hayli değiştiğinden söz etmektedir. Örneğin ona göre, devletin, Türkiye gibi devletçi siyasalarda ABD'de gibi liberal siyasalara göre rasyonelleştirici ve kurumsallaştırıcı rolünde bir belirsizlik vardır. Söz konusu roldeki belirsizliğin altında da, devletin kural koyma ve regüle etme kapasitesinin güçlü olması yanında; söz konusu bu kurallara uyulmasını sağlama ve hazırlama kapasitesinin oldukça düşük olmasının (Özen, 2014:86) payı vardır. Çalışmanın elde ettiği bulgular bağlamında, ele alındığında, özellikle devletin ABD'deki gibi rasyonel, istikrar sağlayıcı ve kurumsallaştırıcı bir rol oynamadığı görülmektedir.

Özen (2014), ayrıca, devletin, Türkiye'de ABD'deki ve diğer liberal siyasalardakinin aksine örgütsel alanların dışında değil içinde olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Türkiye'de devlet, ekonomik kalkınmada başat aktör olmanın yanında yalnızca kurumsal yapıları kurmakla kalmamakta; buna ek olarak piyasalara da doğrudan nüfuz eden bir ekonomik aktördür (Özen, 2014, s.87). Çalışmanın bulguları düşünüldüğünde, söz konusu çıkarımların ne denli doğru olduğu açıktır. Zira, devlet, bir yandan asli görevi olan kural koyma, düzenleme ve denetleme yapma görevini yerine getirirken, diğer yandan da piyasaların en önemli ve güçlü aktörü konumundadır. Söz konusu bu konum da, devleti, ilgili alanda salt kural koyan tarafsız bir arabulucudan ziyade çıkarlarının peşinden koşan bir aktör yapmaktadır.

Kaynakça

- Ahmet A. (2018). Systematic Reviews and Meta-Analyses, *Acta Medica Alanya*, 2(2), 62-63.
- Baron, J. N., Dobbin, F. R. ve Jennings, P. D. (1986). War and peace: The evolution of modern personnel administration in US industry. *American Journal of Sociology*, 92(2), 350-383.
- Covaleski, M. A. ve Dirsmith, M. W. (1988). An institutional perspective on the rise, social transformation and fall of a university budget category. *Administrative Science Quarterly*, (33), 562-587.
- DiMaggio, P. J. ve Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 147-160.
- DiMaggio, P. J. ve Powell, W. W. (1991). *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Eyyam, R. ve Doğruer, N. (2016). Ünite 3: Literatür Taraması. <https://birikimozgur.files.wordpress.com/2018/04/unite-3.pdf> (Erişim Tarihi: 23.5.2019).
- Fligstein, N. (1990). *The transformation of corporate control*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Fligstein, N. (1991). The structural transformation of American industry: An institutional account of the causes of diversification in the largest firms, 1919–1979. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* içinde (s.311–336). Chicago: University of Chicago Press.
- Friedland, R. ve Alford, R. R. (1991). Bringing society back in: Symbols, practices, and institutional contradictions. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* içinde (s.232–263). Chicago: University of Chicago Press.
- Galaskiewicz, J. (1985). Interorganizational relations. *Annual Review of Sociology*, 11(1), 281-304.
- Jepperson, R. L. (1991). Institutions, institutional effects, and institutionalism. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* içinde (s.143–163). Chicago: University of Chicago Press.
- Jepperson, R. L. ve Meyer, J. W. (1991). The public order and the construction of formal organizations. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* içinde (s.204–231). Chicago: University of Chicago Press.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik derleme metodolojisi: Sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.

Meyer, J. W. ve Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 340-363.

Özen, Ş. (2010). Yeni kurumsal kuram: Örgütleri çözümlenmede yeni ufuklar ve yeni sorunlar. S. Sargut ve Ş. Özen (Eds.), *Örgüt kuramları içinde* (s.237-331). Ankara: İmge.

Özen, Ş. (2011). Yeni Kurumsal Kuramın Dayandığı Siyasal Sistem Varsayımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. F. Kartal (Ed.). *Türkiye'de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları*: 45-66. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Özen, Ş. (2014). Recontextualizing the new institutional conception of the state to the Turkish case. R. Westwood, G. Jack, F. Khan ve M. Frenkel (Eds.), *Core-Periphery relations in organization studies içinde* (s.79-99). London: Palgrave.

Palmer, D. ve Biggart, N. (2002). Organizational institutions. J. Baum (Eds.), *The Blackwell companion to organizations içinde* (s.259-280). Oxford: Blackwell.

Petticrew, M., & Roberts, H. (2008). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. John Wiley & Sons.

Powell, W. W. (1991). 'Expanding the scope of institutional analysis.' W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis içinde* (s.183-203). Chicago: University of Chicago Press.

Scott, W. R. (2008). *Institutions and organizations*. Thousand Oaks: Sage.

Scott, W.R. ve Meyer, J.W. (1991). The organization of societal sectors: Propositions and early evidence. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis içinde* (s.108-140). Chicago: University of Chicago Press.

Streeck, W. ve Schmitter, P. C. (1985). Community, market, state-and associations? The prospective contribution of interest governance to social order. *European Sociological Review*, 1(2), 119-138.

Yalçinkaya, A. ve Taşcı, D. (2017). Bir Kurumsal Girişimci Olarak Devlet: Yeni Kurumsal Kuram Bağlamında Bir Değerlendirme, *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 71-90.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), III/1 (2018), s. 55-64

KİTAP İNCELEMESİ: Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi (Frank 2010)*

BOOK REVIEW: ReOrient: Global Economy in the Asian Age (Frank 2010)

İbrahim KURAN**

Andre Gunder Frank, *Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi* (“ReOrient: Global Economy in the Asian Age”) başlıklı çalışmasında, onlarca yıldır tarihyazımında ve sosyal bilimlerde hâkim olan Avrupa-merkezci (“Eurocentric”) paradigmaya karşı, “küresel tarih” perspektifi içerisinde bir eleştiri geliştirir. Frank, Avrupa deneyimine odaklanan beşeri ve sosyal bilimler geleneği karşısında, dünyanın tüm bölgelerine eş zamanlı olarak bakan yatay olarak bütünleştirilmiş bir tarih anlayışı geliştirmeyi önerir. Örneğin, hâkim iktisat tarihi perspektifleri, 15.yüzyıldan itibaren Avrupa’da ilksel sermaye birikimi, coğrafi keşifler vb. süreçler üzerinden kapitalizmin yükselişine odaklanırken, aynı dönemde dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan iktisadi gelişmeleri ihmal ederler. Buna karşı, Frank, tarihsel merceğini “bölgesel” ölçekten “küresel” ölçğe kaydırarak, “yatay olarak bütünleştirilmiş bir makrotarih” anlatısı inşa etmenin gereğini savunur (Denemark 2009, 236). Zira Frank’a göre, en azından 16.yüzyıla ve hatta 18.yüzyıla kadar, özellikle ticari ağların yoğunluğu, ticaret akışı ve hacmi göz önüne alındığında, Avrupa ülkeleri yerine (Doğu) Asya ülkeleri dünyanın ekonomik merkez üssü konumundadır.

* Frank, Andre Gunder. *Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi*, İstanbul: İmge, 2010

** Doktora Adayı, Boğaziçi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul. Araştırma Görevlisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, ibrahim.kuran@medeniyet.edu.tr

Post-kolonyal mücadelenin yükseldiği 1960lara kadar, Batılı kapitalist modernleşme deneyiminin biricikliği ve mukayeseli üstünlüğü, sosyal bilimlerin tüm disiplinlerinde bazen açık bazen de örtük olarak kabul görmüştür. Nitekim modern sosyal bilimlerin kurucu epistemolojisi, dünyadaki tüm sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmeleri Batı ile Doğu'nun kıyaslamasına bağlar. Üstelik sadece Batılı sosyal bilimciler değil, Batılı-olmayan sosyal bilimciler de kendi ülkelerinin ve bölgelerinin tarihini değerlendirirken, Avrupa'daki aydınlanma, modernleşme, kentleşme ve sermaye birikimi (genel olarak "kalkınma") deneyimini analizlerinin merkezine almak zorunda kalmıştır. Avrupa-merkezci paradigmanın en tipik tezahürü, rasyonalizme dayanan sosyoekonomik ilerleme ve tarihsel aşamacılık düşüncesi ile modernleşme teorisidir. Karikatürleştirme pahasına şunu söylemek mümkündür: Modernleşme teorisi, basitçe, Doğu'daki "atıl" "geleneksel" toplumların, Batı'daki rasyonelleşme süreçlerine, pozitivist bilimin gelişimine ve toplumsal devingenliğe ayak uyduramadığı için geri kaldığını iddia eder.¹ Avrupa'nın eşsiz modernleşme deneyiminin üstünlüğünü, modern bir düşünür olan Weber'in kültürelci yorumlarında dahi görmek mümkündür.

Ne var ki, beşeri bilimler alanında Edward Said'in önderlik ettiği oryantalizm (şarkiyatçılık) okulu ve post-kolonyalizm literatürü 1970'lerin sonundan itibaren Avrupamerkezci modernleşme teorisini söylemler ve temsiller düzeyinde yapı-bozumuna ("deconstruction") uğratmıştır. Frank'in bu makalede konu edilen kitabını, Said'in ve postkolonyal düşünürlerin, iktisat tarihi alanındaki bir yansıması olarak yorumlamak ve bu bağlamda değerlendirmek yerinde olacaktır. İktisat tarihi disiplininde hâkim olan Avrupamerkezci paradigmayı eleştiren Frank, kitaptaki temel amacını şu şekilde özetler:

"Avrupa'nın iktisadi varsıllığı, hele de akılcılık, girişimcilik, iyi huyluluk, teknoloji, kurumlar gibi ırktan kaynaklı hususlarda sahip olduğu 'sıra dışılık'tan dolayı öne çıkmadığıdır. Avrupa'nın ilerleyişinin, Atlantik ekonomisine dâhil olup onu kullanmasından hatta Amerika ve Karayipler'de kurduğu sömürgelerden ve Afrika köle ticaretinden elde ettiği faydadan kaynaklanmadığını da göreceğiz. Elinizdeki kitapta Avrupa'nın, Amerika'dan kazandığı parayı Asya'nın üretiminden, piyasalarından ve ticaretinden, kısaca dünya ekonomisinde Asya'nın sahip olduğu baskın konumdan faydalanmak üzere nasıl kullandığını okuyacaksınız. Avrupa önce Asya'nın sırtına tırmanmış, sonra da omuzlarına (geçici olarak) oturup kalmıştır." (Frank 2010, 31)

Frank, kitabın henüz başlarında, Çin'in son on yıllardaki ekonomik yeniden yükselişini anlayabilmek için, bütüncül bir küresel tarih perspektifi geliştirmenin gerekliliğinin altını çizer. Andre Gunder Frank, Giovanni Arrighi, Samir Amin ve pek çoklarının iddia ettiği gibi, Çin başta olmak üzere Doğu Asya ekonomilerinin son yarım yüzyıldaki yükselişi, 21.yüzyılda ekonomik merkez üssünün (Avrupa ve Amerika'dan) yeniden Asya'ya kayacağı şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla, bu bağlamda, "21. yüzyıl – Asya çağı" nı anlamak için mevcut Avrupamerkezci teorik bakışlar yetersizdir (Frank 2010, 53).

¹ Modernleşme teorisi kapsamında, Avrupa'nın mukayeseli üstünlüğü karşısında Doğu'nun geri kalmışlığını işleyen en önemli çalışmalardan biri Daniel Lerner'in 1958 tarihli *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East* adlı kitabıdır.

Frank'e göre herhangi bir iktisat tarihçisinin en başta sorması gereken, 'kapitalist dünya ekonomisinin tarihsel nirengi noktası neresidir?' sorusudur. Mevcut iktisat tarihi çalışmaları, kapitalizmin tarihini genellikle, coğrafi keşiflere ya da 1800'lerde başlayan Sanayi Devrimine havale etmektedir (Frank 2010, 15). Öte yandan, Abu-Lughod gibi ayrıksı akademisyenler, modern kapitalist dünya sisteminin kökenlerini on üçüncü yüzyıla kadar uzatmaktadırlar (Frank 2010, 15). Ne var ki Frank, doğrudan kapitalizm olarak adlandırmasa da, mevcut dünya ekonomik sisteminin kökenlerini çok daha geriye götürmektedir: "Sistemin başlangıç tarihi 1800, 1492, 1450 ya da 1250 değilse, belki de MS 1000 yılı dolaylarındaydı." (Frank 2010, 16) Bu iddia aynı zamanda, Frank'in dünya-sistemi ekolünden kopuşunu imlemektedir.

Frank'in Yeniden Doğu kitabındaki değerlendirmelerini ve dünya-sistemi ekolünden kopuşunu anlamak için, önceki çalışmalarına ve öncüsü olduğu dünya-sistemi ekolünün gelişimine değinmek gereklidir. 1966 tarihli *Az gelişmişliğin Gelişimi* ("The Development of Underdevelopment") kitabı, Giovanni Arrighi, Samir Amin ve Immanuel Wallerstein'in dahil olduğu dünya-sistemi ekolünün gelişiminde çok kritik bir yere sahiptir. Frank, *Az gelişmişliğin Gelişimi* adlı çalışmasında, Avrupa'yı analizinin merkezine alır ve Avrupa'nın kalkınmasının dünyanın diğer bölgelerinin geri kalması pahasına gerçekleştiğini söyler. Kendi deyişle, "merkez" ülkeler "çevre" ülkeleri ucuz emek ve hammadde temin ederek (başka bir deyişle, kaynaklarına el koyarak) sömürmüştür, bu yolla "merkez" ve "çevre" ülkeler arasında zamanla eşitsiz bir ilişki gelişmiştir. Basitleştirerek söyleyecek olursak, dünya-sistemi perspektifine göre, Avrupa karşısında diğer bölgelerin/ülkelerin geri kalmasının sebebi, bu bölgelerdeki/ülkelerdeki geleneksel-ya-da-feodal koşullar değildir; aksine küresel düzeydeki kapitalist sömürü ve hâkimiyet ilişkileri bu sonucu doğurmuştur (Frank 2010, 13). Modern dünya-sistemi teorisine göre, yüzyıllar boyunca "dünyanın geri kalanı" Avrupa'ya bağımlı durumda kalmıştır, dolayısıyla Batı ülkelerinin bugün merkezde yer almasının ve mukayeseli üstünlüğünün sebebi, çevrede-çeperde bulunan Doğu (ve elbette Küresel Güney) ülkelerinin iktisadi kaynaklarının Batılı kapitalist sınıflar tarafından sömürülmesidir. Bu noktada vurgulanması gereken, Frank ve diğer dünya-sistemcilerin, kendilerini ana-akım Marksist teoriden ayırt etmek için, kapitalist üretim tarzından ya da üretim ilişkilerinden bahsetmek yerine, "modern dünya sistemi" ve "merkez-çevre ülkeleri" gibi kavramsallaştırmalara başvurmaları ve karşılaştırmalı-ilişkisel bir bakış geliştirmeleridir.

Frank, Yeniden Doğu kitabında, mensubu olduğu dünya sistemi ekolünden açıkça kopuşunu ilan eder. O'Brien'in ampirik bulgularına dayanarak, "merkez"deki Avrupa ülkelerinin yükselişinde "çevre" ülkelerin sömürülmesinin o kadar da önemli olmadığını söyler; buna göre 18.yy öncesinde deniz aşırı ticaret ve sömürgeciliğin Avrupa'daki sermaye birikimine katkısı oldukça sınırlıdır. O'Brien'a göre, deniz aşırı ticaret ve sömürgecilik faaliyetleri Avrupa'nın 18.yy'daki gayri safi milli hasılasının ancak yüzde 2'sini oluşturmaktadır (Frank 2010, 66). Bu noktadan hareketle, Frank, dünya sistemi analizlerinin çoğunlukla hatalı olduğunu söyler. Daha önemlisi, Frank, dünya-sistemcilerin eleştirdiği diğer teoriler kadar Avrupa-merkezci olduğunu iddia eder. Zira ona göre, mevcut dünya-sistemi analizleri, dünyanın diğer bölgelerindeki iktisadi faaliyetlere ancak Avrupa'ya kıyasla bakmayı önermektedir. Çubuğu tamamen tersine büken Frank, elindeki ikincil arşivsel-ampirik verilere dayanarak 18.yy öncesinde Asya'nın Avrupa'ya bağımlılığını reddeder, aksine Avrupa'nın ticari açıdan yüzyıllar boyunca Asya'ya bağımlı olduğunu öne sürer.

Bu perspektiften Yeniden Doğuş, Frank'ın adeta hem kendisiyle hem de mensubu olduğu dünya-sistemi perspektifi ile hesaplaşmasıdır. Bir noktada, açıktan, kitabını Braudel'in ve Wallerstein'in tezlerine karşı yazdığını söylemektedir:

“Braudel ve Wallerstein'i yeniden okumam, bana bizzat bu yazarların kendilerine ve öne sürdükleri tezlere rağmen, erken modern dönemdeki dünyada birkaç ekonomi sisteminin bir arada var olmadığını gösterdi. Aslına bakılırsa ortada yalnızca bir tane dünya ekonomisi ve sistemi vardı ve bu sistemde, onların hatalı biçimde öne sürdüğü üzere, Avrupa egemen değildi ve olamazdı. Yine onların iddialarının aksine, dünya ekonomisi ve sisteminin Avrupa'da doğmuş olması da mümkün değildi.” (Frank 2010, 19)

Frank göre, 1500'lerden itibaren dünya çapında iş bölümü ve çok yönlü ticarete dayanan “küresel bir ekonomi” mevcuttur. Yine, 1800'lere kadar dünya ekonomisinin merkezinde iktisadi kalkınmışlık açısından Doğu Asya ülkeleri bulunmaktadır; Avrupa uzun süre bu kalkınma hamlesinden geride kalmıştır. Asya'daki üretim ve ticaret kapasitesi ile karşılaştırıldığında, Avrupa marjinal konumdadır ve küresel ekonomik sisteme ancak çok gecikerek 18.yy'da dahil olabilmıştır. Hâsılı, Avrupalılar öne çıkmadan önce, ortada Doğu Asya'nın başını çektiği küresel bir ekonomi ve kalkınma deneyimi mevcuttur. Bahsi geçen dönemde, tahmin edileceği üzere, küresel ekonomik sistemin en aktif oyuncusu Çin'dir. Frank, Asya ülkelerinin Avrupa ülkelerine göre çok daha hızlı büyüyerek (“income growth”) ekonomik üstünlüklerini en azından 1750'ye kadar koruduğunu iddia eder. (Frank 2010, 60) Avrupa, Asya'nın sürdüğü kalkınma trenine bilet almak için Amerika kıtasından elde ettiği değerli madenleri kullanmıştır. (Frank 2010, 21) “Batı, Asya'nın ekonomi treninde önce kendisine üçüncü sınıf bir yolcu bileti almış, ardından bütün vagonu kiralamış ve ancak dokuzuncu yüzyılda Asya lokomotifinin yerine geçebilmiştir.” (Frank 2010, 62)

Frank, 15.yy'dan itibaren dünyanın farklı bölgelerinin katılımıyla oluşan küresel ticaret ağlarına ve işbölümüne dikkat çeker; 1400 ile 1800 yılları arasında Asya'nın mutlak küresel ekonomik üstünlüğü olduğunu savunur. Bu tezini ispatlamak için ticaret ilişkilerine ve para akışına bakmayı önerir; bu dönemde, ticari ilişkiler açısından dünya ekonomisi Asya'nın hegemonyası altındadır. Hatta, Frank'a göre, sadece ticaret hacmi ve yoğunluğu açısından değil, neredeyse tüm iktisadi veçhelere baktığımızda 1400 ile 1800 yılları arasında Asya'nın ekonomik üstünlüğü söz konusudur, zira bu dönemdeki Asya hegemonyasını, üretim, verimlilik, rekabet ve nüfus artışı açısından da ispatlayabileceğini öne sürer.

Bahsedilen yüzyıllarda, özellikle 4 büyük ekonomik aktörün etkili olduğunu söylemek gerekir: Dokuma, seramik ve baharat başta olmak üzere imalatta ve ticarete lider konumda olan Çin, yine bu alanlarda onu yakından takip eden Hindistan, İpek ve Baharat ticareti yollarında iki önemli kavşak noktasını oluşturan Osmanlı Devleti ve İran-Safevi İmparatorluğu (Frank 2010, 190). 18.yy'a kadar Hint okyanusu kıyılarında yapılan ticaretin (yani, “Hint-Latin ticareti”) büyük kısmı Çinliler ve Hintliler tarafından, bir kısmı da Araplar ve İranlılar tarafından yönetilmekteyken; ancak çok küçük bir kısmı Avrupalı tüccarların elindedir (Frank 2010, 114). 18.yy öncesinde, Hindistan ile Çin arasında bin yıldan fazla süredir devam eden ticari ilişkiler bulunmaktadır (Frank 2010, 112-113). Hintlilerin en önemli ticari partneri Avrupalılar değil, Çinliler'dir. 13.yy'da dünyanın en zengin yeri olarak Java (bugün Endonezya'ya bağlı) gösterilmektedir; Mallaca (bugün Malezya'da) ise baharat ticaretinin merkezidir. Bu dönemde, Asya'daki kent(il)leşme oranı Avrupa'dan kat be kat fazladır. Aynı zamanda, 18.yy'da başlayan Sanayi Devrimine kadar, dünya ticareti-

nin neredeyse tümü, Güneydoğu Asya'dan gelen baharat miktarına endekslenmiştir. Pamuklu ve ipek dokuma ürünleri, seramik ve baharat başta olmak üzere Çin ve Hindistan'ın üretimde mutlak üstünlüğü söz konusudur (Frank 2010, 150). Çin ve Hindistan düşük maliyetli dokuma ürünlerini Batı Asya'ya ve Avrupa'ya satmakta ve hatırı sayılır ticaret fazlası barındırmaktadırlar; buna karşılık, Avrupa'dan Çin'e ve Hindistan'a doğru önemli miktarda gümüş ve altın akışı gerçekleşmektedir. Bu süreçte, Avrupa ülkeleri, Amerika kıtasındaki sömürgelerden elde ettiği gümüşü satarak, Çin'den ve Hindistan'dan dokuma başta olmak üzere mamul ürünler ve baharat satın almaktadır (Frank 2010, 129). Buna mukabil, Avrupalılar, ihraç edebilecek (satabilecek) malları olmadığı için Afrika'dan aldıklarını Amerika'ya, Amerika'dan aldıklarını Asya'ya, Asya'dan aldıklarını Afrika ve Amerika'ya satarak kar elde etmeye çalışmaktadır.

Malum olduğu üzere, bu dönemde, Batı'dan Doğu'ya uzanan baharat ve ipek ticaret yolları hem karadan hem de denizden Osmanlı'dan geçmektedir. Ticaret güzergâhlarının hâkimiyetini sağlamak için Osmanlılar yoğun gayret sarf etmişlerdir. Bilhassa, Osmanlı tebaası olan Ermeni tüccarlar dönemdeki ticaret ilişkilerinde oldukça etkindir. Avrupa'daki ipekli kumaş talebini karşılamak için, Osmanlı'nın hem İranlı hem de Batılı tüccarlarla bölgede ciddi rekabeti söz konusudur. Frank şöyle der:

“Osmanlı İmparatorluğu sahip olduğu hırs, ticari davranış biçimleri ve evrensel egemenlik iddiaları bakımından Avrupa devletleri ile kıyaslanabilir. Osmanlı devleti kar elde etmek, siyasi amaçlarını oluşturmak, geliştirmek ve iletirmek amacıyla bir tüccar devleti gibi davranırdı.” (Frank 2010, 104) (italikler yazara ait)

Frank, 16. ve 17.yüzyıllarda, Osmanlılar ve Safeviler arasındaki rekabeti ispatlamak için, imparatorluklar arasında yapılan ticari amaçlı (ipek ticareti ve alternatif ticari güzergâhlar üzerine) savaşları örnek gösterir (Frank 2010, 107). Frank, bu dönemdeki Osmanlı fetihlerinin esas olarak cihad nosyonu ile değil, ticaret ve refahı artırmak için yapıldığını öne sürer; tahmin edileceği üzere, Osmanlıların Avrupalılar ile kar amaçlı ittifaklar kurmalarının amacı da budur. Bunun yanında, Osmanlı İmparatorluğu, coğrafi konumunun avantajını kullanarak Avrupa'nın Asya'ya ekonomik nüfuzunu ve ticari zenginliklere erişimini uzun süre engellemiştir.

Frank'e göre, Avrupalı tüccarlar Amerika'dan elde ettikleri değerli madenleri ve parayı kullanmalarına rağmen, bu dönemde çok aktif olan Asya ticaretine ancak kıyasından dâhil olabilmişlerdir. Malum olduğu üzere, 15.yüzyıldan itibaren Avrupalılar değerli maden arayışıyla coğrafi keşiflere başlamış, bu süreçte yeni keşfettiği Amerika kıtasından gümüş elde etmiş ve bu gümüşü para olarak küresel dolaşıma sokmuştur. Nitekim Asya ve Afrika piyasalarında aynı dönemde gümüş ve altın başta olmak üzere değerli maden ihtiyacı hâsıl olmuştur (Frank 2010, 82-83).

“Söz konusu küresel Çin merkezli ve çok taraflı ticaret, Avrupalıların Amerikan parasını dolaşıma sokmalarıyla büyümüştür. Aslına bakılırsa, on sekizinci yüzyılın başları hatta sonuna kadar üretim, rekabet ve ticarete Asya'nın egemen olduğu küresel ekonomiye, Avrupa'nın giderek daha fazla dahil olmasını sağlayan işte bu Amerikan parasıdır.” (Frank 2010, 150)

Avrupa'nın ticari açığını kapatmak için en önemli hamlesi para arbitrajıdır; Amerika'dan elde ettiği (gümüş başta olmak üzere) değerli maden ticaretinden kâr elde eder. Öz kaynakları kısıtlı olan Avrupalıların elinde para ticaretinden başka imkân yoktur. Zaman içerisinde Avrupalılar gümüş ve altın paritesinden kaynaklanan farktan ciddi komisyon almaya başlar. Frank bu süreci şöyle tarif eder:

“Gümüşün arz fiyatı, madenin bol olduğu özellikle Amerika kıtasında görece daha düşük, mesafe uzayıp Asya'ya gidildikçe daha yüksek düzeydeydi. İşte bu nedenlerle, gümüş para ağırlıklı olarak doğu yönünde akmıştır [...] Bu faaliyet (gümüş ticareti) gelişen Asya piyasalarında, hele de rekabete uygun olmayan üretimleriyle hemen hiçbir ürün satamayan Avrupalıların uğraştığı başlıca ve hatta tek iş kolu durumundaydı. Asyalılar, Amerika kıtasındaki sömürgelerinden getirdiği gümüş dışında Avrupa'dan hiçbir ürün satın almıyorlardı.” (Frank 2010, 158)

Bu dönemde, dünyanın çeşitli bölgelerinde, deniz kabuğu, bakır, kalay ve başka maddelerden yapılan paralar mevcut olsa da, dünya ekonomisine giderek gümüş standardı hâkim olmaya başlamıştır (Frank 2010, 163). Çin'in muazzam miktarda gümüş talebinde bulunması bu durumu şüphesiz etkilemiştir (Frank 2010, 171). Özetleyecek olursak, gümüş ve altın başta olmak üzere, para ticareti Avrupa'nın bu dönemdeki yegane ticari-iktisadi faaliyetidir. Frank, gümüş para akışının, zaman içerisinde “küresel mali sistemin kılcal damarlarına oksijen taşır” hale geldiğini söylemektedir. Gümüş para akışını, “mali akışın dünya ekonomisini yağlayarak birleştiren ve aynı zamanda genişleten dolaşım sistemi” olarak tanımlamak mümkündür (Frank 2010, 60). Ne var ki para akışına bu kadar vurgu yapan Frank, Asya'ya doğru akan gümüş ve değerli madenlerin, Asya ülkelerinde fiyat enflasyonuna sebep olmadığını, aksine para akışının üretim ve nüfus artışını kamçladığını iddia eder (Frank 2010, 186). Bu iddiayı ispatlamak ise oldukça güçtür.

Para akışının yanı sıra, Asya'nın 1400-1800 yılları arasındaki iktisadi hâkimiyetini göstermek için Frank daha yapısal faktörlere ve buna bağlı olarak uzun dönemli Kondratief döngülerine de bakmayı salık verir. Malum olduğu üzere, Kondratief'e göre dünya ekonomisinde 500 yıl süren döngüler (makro-dalgalar) mevcuttur; bu döngülerin her biri 200-300 yıl arasında süren (a) genişleme ve (b) daralma alt evrelerinden oluşmaktadır. Frank (2010, 283-284), analizindeki Kondratief döngülerini şu şekilde sıralamaktadır:

- 1050-1250: Avrupa'nın genişleme fazı (sömürgeleştirme ve Haçlı seferleri)
- 1250-1450: Avrupa'nın krizi ve gerilemesi (Kara vebanın yayılması)
- 1400-1800: Çin önderliğinde Asya'nın üretim ve ticarete hâkimiyeti
- 1800-1960: Avrupa'nın ekonomik kalkınması (bu süreçte Asya'nın görece gerilemesi)
- 1960-Bugün: Asya kaplanlarının ortaya çıkışı ve Çin'in ekonomik büyümesi

Bu analizde görüldüğü üzere, 1800'den bugüne ekonomik güç dengesi tekrar Asya'nın lehine işlemektedir. Frank'e göre, en azından 1750 yılına kadar Asya'nın uzun genişleme döngüsü devam etmiştir. Bu dönemde ticaret, üretim ve nüfus açısından Asya mutlak surette Avrupa'nın önündedir; benzetme yapacak olursak, bu dönemde Avrupa bugünün “gelişmekte olan ekonomiler” (“emerging markets”) konumundadır ve sürekli krizlere geder. 1800 yılından sonra, Asya için gerileme döngüsü belirginleşmiştir; 1850 yılına gelindiğinde dünyanın en büyük kenti artık Pekin değil Londra'dır. (Frank 2010, 285) Frank'e göre, Asya'daki ekonomi-politik gerileyişin sebebi doğrudan Avrupa ekonomileriyle giri-

şilen rekabet değildir; gerilemenin esas sebebi Avrupalıların dolaşıma soktuğu gümüş para ve piyasalarda gümüşe olan aşırı taleptir. Öte yandan, spesifik olarak Osmanlı, Çin ve Hint imparatorluklarının ticari gerilemesini, dokuma sektöründe sahip oldukları avantajı yitirmelerine ve değerli maden akışının tersine dönmesine bağlamak da mümkündür (Frank 2010, 289). Bunun yanında, Asya'nın görece gerilemesinde şüphesiz Avrupalıların sömür-gelerinde zor tekniklerine ve kaba kuvvete başvurmalarını zikretmek gerekir. Avrupalı kâşiflerin gelişmiş işgal teknikleri karşısında Asyalılar çok kez savunmasız kalmışlardır. Frank her ne kadar Avrupalı tüccarlarla girişilen rekabetinin doğrudan Asya'yı geriletmediğini kabul etmese de, Avrupalıların zaman içerisinde geliştirdiği ticaret ve sanayiinin, Doğu imparatorluklarının çöküşünü en azından hızlandırdığını onaylamaktadır (Frank 2010, 294).

1960'lardan itibaren Japonya ve Kore başta olmak üzere "Asya Kaplanları"nın kalkınma deneyimi ve 2000'lerde Çin'in ekonomik sıçrayışı, Frank'in Yeniden Doğu kitabındaki öngörülerini destekler niteliktedir. Ne var ki, Asya'nın yeniden yükselişini anlamak için bütüncül-küresel bir tarih perspektifi öneren Frank, modernleşme teorisini tersine çevirmekten pek de öteye gidemez. Yani önceden salt Avrupa'nın kalkınma deneyimine odaklanan "Batılı modernleşme teorisi" yerine, bu kez karşımızda Doğu Asya ülkelerinin tarihsel ticari-iktisadi deneyimlerine yaslanan "Asya'nın erken hâkimiyet teorisi" mevcuttur. Frank'in, bütün bölgeleri ve ülkeleri birleştiren, ilişkisel bir makrotarih okuması projesi kadük kalır. Asya'nın mutlak (ya da zaman zaman göreceli) üstünlüğünü savunan Frank'in bazen "oksidentalist" (garbiyatçı) bir tavır takındığı dahi söylenebilir (Burumu & Margalit 2005). Dolayısıyla, çubuğu Batı'nın üstünlüğünden Doğu'nun üstünlüğüne bükken Frank'in, bütüncül-küresel bir tarih perspektifi sunduğunu söylemek pek de mümkün değildir, görünen o ki mesele önceliklendirme ile ilgilidir. Frank, her ne kadar Kondratyef döngülerinden bahsetse de, modernleşme teorisindeki ilerlemecilik fikrine farkında olmadan sahip çıkar. Frank "modernleşme teorisi" zemini kaydırırken, modern küresel sistemin geçişinde kimin önce geldiğini ya da kimin ileriye gittiğini halen önemsemektedir; malum bu konudaki tercihi de Asya'dan yana kullanır.

Bunun yanında, Frank, Asya'nın gerilemesine neyin sebep olduğu konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu konuda sistematik cevaplar geliştirmekten maalesef uzaktır. Asya'nın gerilemesinde, ancak gümüş ve değerli madenlerin dolaşıma sokulması sonrasında yaşanan aşırı talep krizini zikreder, fakat öte yandan buna eşlik eden bir enflasyon artışı olmadığını öne sürer. Bu iki iddia birbiri ile çelişir gözükmektedir. Frank, gümüş para akışından Avrupalıların para arbitrajı ile üstünlük kurmalarından uzun uzadıya bahseder. Fakat bu açıklamaları geliştirmek için de kendisi ayrı bir tarihsel araştırma yapmamış, çoğunlukla Chaudhuri'nin Avrupa'dan Önce Asya (Asia Before Europe, 1991) ve Pomeranz'ın Büyük Iraksama (Great Divergence, 2001) eserlerine başvurmuştur (Frank 2010, 300-301). Hâsılı, Asya'nın gerileyişine dair verdiği cevaplar, Avrupa'nın yükselişi hakkında verdiği cevaplar kadar tatmin edici değildir.

Frank'in temel tezini geliştirirken, Polanyi'nin tarihsel-antropolojik tespitleri ile çeliştiğinin altını çizmek gerekir. Malum olduğu üzere, Polanyi Büyük Dönüşüm'de (1944) "kendinden menkul serbest piyasalar"ın 19.yüzyılda Avrupa'da hâkim olmasından evvel, dünyanın bütün coğrafyalarında, piyasaların toplumsal olana ve toplumsal ilişkilere mündemec olduğunu söyler. Basitleştirerek söylersek, Polanyi'ye göre toplumsal alan belirleyicidir, piyasalar ikincildir. Her ne kadar Polanyi farklı bölgeler arasındaki ve bölgelerin kendi içerisindeki ticaret ilişkilerine işaret etse de, bu ticari ilişkilerde meta ve mübadele

premsipleri hâkim değildir, aksine bu ilişkilerde karşılıklık (reciprocity-mütekabiliyet) ve bölüşüm (redistribution- yeniden dağıtım) esastır. Frank ise, basitçe, ‘Büyük Bölüşüm’ün 19.yüzyılda gerçekleşmesinden çok daha önce Asya’da tecrübe edildiğini ileri sürmektedir (Frank 2010, 44). Zira ona göre 1400 ile 1800 yıllarında arasında Avrasya-Afrika arasındaki ticari ağların oluşturduğu “devasa dünya pazarı” mevcuttur (Frank 2010, 48). Frank, Polanyi’nin argümanlarına karşıt olarak, bağımsız arazi ve işgücü piyasalarının Avrupa’dan çok daha önce Çin’de geliştiğini, hatta 1800’den önce Çin’deki uygulamaların piyasa ekonomisine Avrupa’dan daha fazla benzediğini iddia eder. Son kertede, Frank’in tezi Polanyi’nin tespitleri ile çelişmektedir. Hem Polanyi’yi hem de kurumsalcı iktisatçıları karşısına alan Frank, Asya’nın üstünlüğünü ispatlamak için Avrupa’daki kurumsal gelişimi yadsı-maktadır:

“[Bu kitabın] temel tezlerinden biri, kurumların ekonomik süreçler ve onların getirdiği zorunluluklara bağlı biçimde oluştuğu için çok fazla belirleyici özellik taşımadıklarıdır. Kurumlar daha ziyade araç olarak kullanılmışlardır. Yani kurumlar, ekonomik süreçlerin nedeni - ya da Polanyi’nin ifadesinin tersine- toplumsal gerçekleşimi değil, ekonomik süreçlerden türetilmiş uyarlanabilir araçlardır.” (Frank 2010, 229)

Oysa tam da bugün yüksek ekonomik büyümeye rağmen kurumsal yapının gelişmemesi Asya’daki ekonomilerin en büyük sıkıntılarının biridir. Üstelik kurumları birer türev olarak görmek yerine, kurumların iktisadi gelişimi ve değişimi nasıl etkilediğini izlemek daha sağlıklı olabilir. Douglas North ve diğer kurumsalcı iktisatçıların önerdiği “patika bağımlılığı” (path dependence) ve “kritik eşikler” (critical junctures) modellerini hafife alması Frank’in analizlerini güdükletmiştir. Avrupa’nın sonradan dünya sistemine dâhil olduğunu söylemek iktisadi ve ticari açıdan mümkün olsa da, kurumsalcı açıdan bunu ispatlamak her zaman mümkün değildir, zira ortada (Asya ve Avrupa arasında) birbirinden oldukça farklı kurumsal deneyimler ve pratikler mevcuttur.

Örneğin, kurumsalcılar, modern-öncesi dönemden modern kapitalizme geçişte Avrupalı tüccarlar arasındaki “gayri şahsi” ve “sözleşmeye dayalı” ilişkilerin oldukça önemli olduğunu, aynı dönemde Asyalı tüccarlar arasında hâkim olan “şahsi” ve “cemaatsel” ilişkilerin ticareti ve iktisadi gelişimi sekteye uğrattığını öne sürerler. Başka bir bağlamda, Timur Kuran (2012) kurumsalcı iktisat perspektifinden, mülkiyet haklarının İslam coğrafyasında geç ortaya çıktığını öne sürmektedir. Kurumsalcı analizler, “kadı adaleti” ve “rasyonel-bürokratik hukuk” karşıtlığı üzerinden, Avrupa’daki hukuk sisteminin burjuva sınıfının mülkiyet haklarını geliştirdiğini iddia ederler.²

Eleştiriyi hak eden bir diğer nokta şudur: Frank, 1400 ile 1800 arasında Asya’nın bilim ve teknoloji konusunda da üstün olduğunu savunur, bunun için pusula, barut ve matbaa teknolojilerini örnek verir. Frank, anlaşıldığı kadarıyla, Batı’da aydınlanma ve reform süreçleriyle ortaya felsefe ve bilim geleneğini hafife alır; nitekim bu dönemde, Avrupa’da Descartes, Kant ve Voltaire’in düşünceleri bilimsel gelişmeye yön vermektedir. Frank’in bahsi geçen dönemde Asya’nın bilimsel-teknolojik üstünlüğü hipotezini işlerken, 1650’lerden itibaren Kepler, Newton, Boyle ve Bernoulli başta olmak üzere Avrupalı bilim insanlarının

² Modernist-şarkiyatçı düşünürler, Asya imparatorluklarındaki tebaa ilişkilerinin özgür düşüncüyü ve bilimsel gelişmeyi boğduğunu, iktisadi kalkınmayı olumsuz etkilediğini de iddia etmektedir.

çabalarını görmezden gelmesi ya da hafife alması tarih-yazımı açısından hatalıdır. Bilim ve teknolojinin kümülatif ilerlediği düşünülürse Avrupa'daki aydınlanma sürecinin önemini yadsımak mümkün değildir.

Son olarak, Frank'ın kendisinin de işaret ettiği gibi 1400 ile 1800 arasında Avrupa'da nüfus ve üretim faktörleri kısıtlı olmasına rağmen, kişi başına gelir ve refah daha yüksektir. Buna mukabil, aynı dönemde, Asya nüfusu çok fazladır ve üretimdeki muazzam artışla orantılansa dahi Asya'daki kişi başına gelir ve yaşam standardı daha düşüktür. Üstelik üretimin el ile yapıldığı ve henüz makine kullanılmadığı düşünülürse, Asya'daki yüksek nüfusun ekonomik açıdan büyük bir avantaj olduğunun altını çizmek gerekir. Nüfus fazlası, Asya'nın üretimde üstün oluşunu açıklamak için bilim-teknolojiden çok daha geçerli bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Frank, toplam kütle verilerine ("aggregate data") bakmasına rağmen, toplam gelirin nasıl dağıldığına, bunun yaşam koşulları nasıl etkilediğine pek de bakmaz. Tahmin edileceği üzere, üretim ve ticaret verileri iktisadi kalkınmayı anlam(landırma) için tek başına yeterli değildir (Frank 2010, 196-197).

Kaynakça

Denemark, Robert A. "World System History: Arrighi, Frank, and the Way Forward." *Journal of World-Systems Research* 15.2 (2009): 233-242.

Kuran, Timur. *Yollar Ayrılırken: Ortadoęu'nun Geri Kalma Sürecinde İslam Hukukunun Rolü*, İstanbul: YKY, 2012.

Polanyi, Karl. *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, İstanbul: İletişim, 2001.

Said, Edward. *şarkiyatçılık: Batı'nın şark Anlayışlar*, İstanbul: Metis, 1999.

İÇİNDEKİLER

Mustapha JOBARTEH - Hüseyin KAYA, Sahra-Altı Afrikada Kamu Sektörünün Büyüklüğü Finans-Büyüme İlişkisinde Etkili Mi?..... 1-14

Muhammed TANDOĞAN, Osmanlı-Cezayir Tevârikleri Münasebetleri: Cânet Nahiyesinde Ezgar-Tevârik Kazasının Kurulması Meselesi..... 15-28

Akansel YALÇINKAYA, Devletin Kurumsal Süreçlere Etkisi: Türkiye Kaynaklı Yeni Kurumsal Kuram Çalışmaları Üzerine Sistemik Bir Yazın Değerlendirmesi (1998-2016)..... 29-53

İbrahim KURAN, Kitap İncelemesi: Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi..... 55-64

JMP
Journal of Medeniyet Politics

CONTENTS

Mustapha JOBARTEH - Hüseyin KAYA, Does Government Size Moderate Finance-Growth Nexus in Sub-Saharan Africa? 1-14

Muhammed TANDOĞAN, The Ottoman-Algerian Tawarek Relations: The Case of the Establishment of the Ezgar-Tawarek District 15-28

Akansel YALÇINKAYA, The Effect of State on the Institutional Process: A Systematic Literature Review on Turkey-Based New Institutional Theory Studies (1998-2016)..... 29-53

İbrahim KURAN, Book Review: ReOrient: Global Economy in the Asian Age..... 55-64

ISSN: 2547-9695
e-ISSN: 2587-0815

İLETİŞİM/CONTACT

Adres/Address: İstanbul Medeniyet Üniversitesi,

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı, Güney Yerleşkesi A Blok 2. Kat, Dumlupınar Mahallesi D-100 Karayolu, Kadıköy / İstanbul
Telefon: +90 (216) 280 25 52 • Fax: +90 (216) 280 25 55

Kurumsal E-mail: siyasal@medeniyet.edu.tr • E-mail: ismus.dergi@medeniyet.edu.tr